

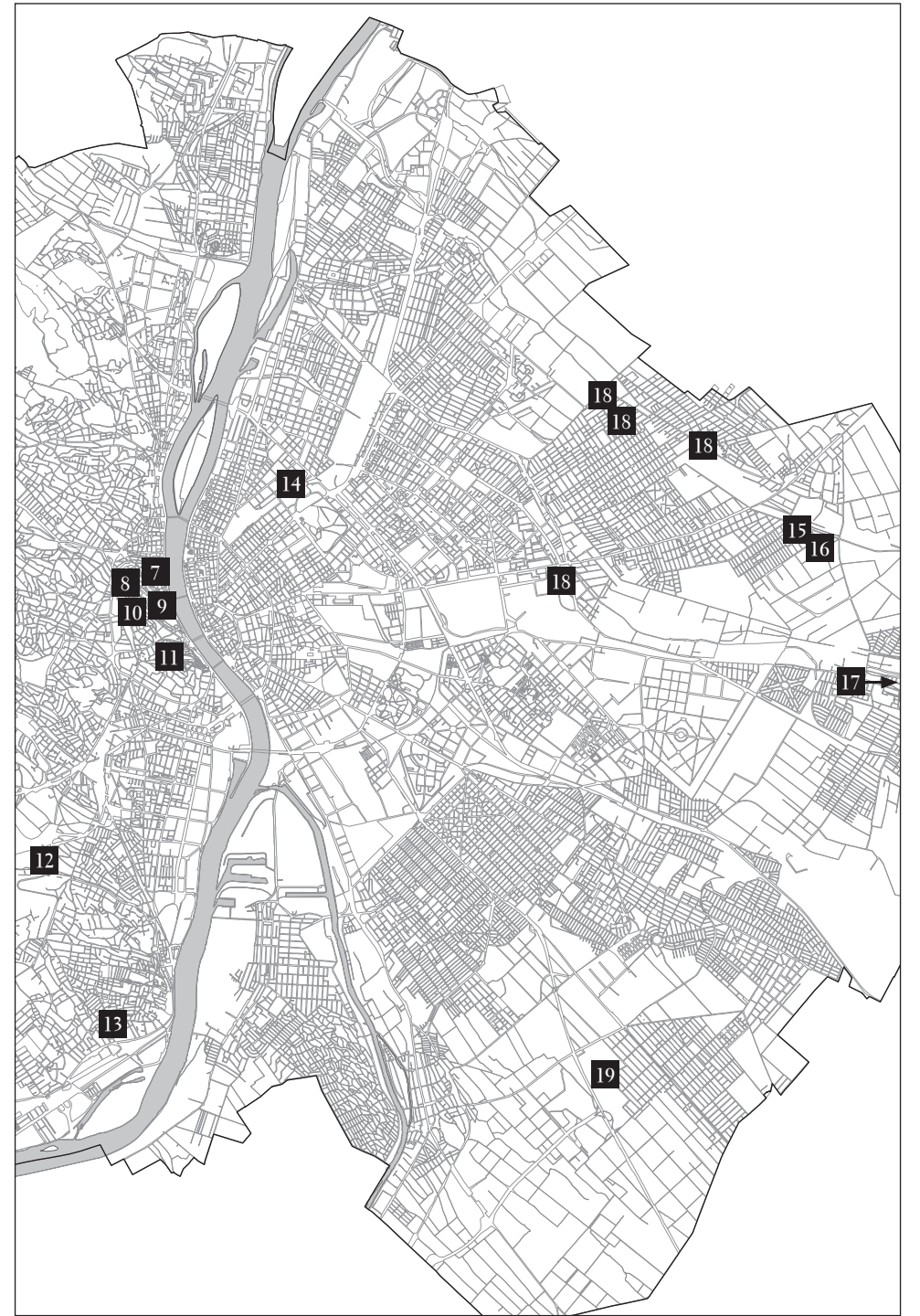

AQUINCUMI FÜZETEK

Aquincumi füzetek 21

21

BTM Aquincumi Múzeum 2015

A Budapesti Történeti Múzeum ásításai 2014-ben
Excavations at the Budapest History Museum in 2014

AQUINCUMI FÜZETEK 21

A Budapesti Történeti Múzeum ásatai 2014-ben

Excavations at the Budapest History Museum in 2014

Budapest, 2015

Szerkesztő:
Zsidi Paula, Vámos Péter

Edited by:
Paula Zsidi, Péter Vámos

Fordítás:
Mérai Dóra, Alice M. Choyke

Translation by:
Dóra Mérai, Alice M. Choyke

Tárgyfotók:
Komjáthy Péter, Tóth Csilla

Object photos by:
Péter Komjáthy, Csilla Tóth

A külső borítón elöl:
Diploma töredéke az aquincumi polgárváros nyugati feléből

Front cover:
Fragment of a military discharge document from the western part of the Aquincum Civil Town

A külső borítón hátul:
Késő római erőd részlete a Belvárosi plébániatemplomban végzett feltáráson

Back cover:
Part of the late Roman fort during the excavation conducted inside the Inner City Parish Church

A belső borítón elöl:
A 2014-ben végzett megelőző feltárások helyszínei

Inside front cover:
Locations of preventive excavations conducted in 2014

A belső borítón hátul:
A 2014-ben végzett kisebb feltárások helyszínei

Inside back cover:
Locations of small-scale excavations conducted in 2014

ISSN 1219-9427 (Nyomtatott)
ISSN 2061-2389 (Online)

Budapesti Történeti Múzeum, 2015
Felelős kiadó: Dr. Farbaky Péter főigazgató

Budapest Historical Museum, 2015
Editor-in-chief: Dr. Péter Farbaky, Director

Tartalom

Régészeti feltárások Budapest területén
2014-ben (*Zsidi Paula*) 7

A Budapesti Történeti Múzeum
által végzett kronológiai-topográfiai
kutatásokhoz kapcsolódó új adatok . . . 15

A 2014-ben végzett nagyobb megelőző
feltárások helyszínei 18

Új eredmények az aquincumi polgárváros
belterületének kutatásában: az
esztergomi vasút felújítása II.
(*Láng Orsolya – Lassányi Gábor*). 19

Előzetes jelentés az aquincumi
polgárváros területén folytatott
műszeres leletkutatásról, ásatásról és
lelőhelyvédelmi munkákról
(*Lassányi Gábor – Zsidi Paula*) 32

Peltamintás arany fülbevaló Aquincumból
(*R. Facsády Annamária*) 51

A 2014. évi régészeti feltárások Budapest
III. kerület, Csúcshegy–Harsánylejtőn
(*Szilás Gábor*) 58

Topográfiai kutatások az aquincumi
településkomplexum vonzáskörzetében
(*Budai Balogh Tibor*) 74

Újabb feltárások a Március 15. téri
késő római erőd területén
(*Beszédes József*) 108

Contents

Archaeological excavations in the territory
of Budapest in 2014 (*Paula Zsidi*) 7

Recent data to the chronological-
topographic investigations conducted by
the Budapest History Museum 15

Sites of the larger preventive excavations
conducted in 2014 18

New Data on the central area of the Civil
Town in Aquincum: The reconstruction of
the Budapest–Esztergom Railway Line, II
(*Orsolya Láng – Gábor Lassányi*). 19

Preliminary report on the non-invasive,
instrumental survey, excavation and
archaeological site protection works in the
territory of the Civil Town in Aquincum
(*Gábor Lassányi – Paula Zsidi*) 32

Gold earring with a pelta motif from
Aquincum (*Annamária R. Facsády*). 51

Archaeological excavations in 2014 in
Budapest III, Csúcshegy–Harsánylejtő
(*Gábor Szilás*) 58

Topographic research in the catchment
area of the settlement complex of
Aquincum (*Tibor Budai Balogh*) 74

New excavations in the territory of the
late Roman fort on Március 15 Square
(*József Beszédes*) 108

A Budapesti Történeti Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei és eredményei a 2014. évben	119	Abbreviations	147
Rövidítésjegyzék.	147	Participants in the excavations in 2014.	148
A 2014. évi feltárások közreműködői. . 148		Employers and patrons of the most important excavations in 2014.	149
A 2014. évi jelentősebb feltárások megbízói és támogatói	149	Publications by the Archaeology Departments of the Budapest History Museum in 2014.	150
A Budapesti Történeti Múzeum régészeti osztályainak 2014-ben megjelent publikációi	150		

Régészeti feltárások Budapest területén 2014-ben

Archaeological excavations in the territory of Budapest in 2014

A Budapesti Történeti Múzeum 2014-ben is a korábbi szervezeti keretek között végezte a főváros régészeti örökségvédelmének munkáit. Míg a belső intézményi struktúra és örökségvédelmi rendszer változatlan maradt, számos jogszabályi változás módosította a régészeti feladatellátás körülményeit. Módosult a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény, a régészeti örökségvédelem a Belügyminisztériumtól átkerült a Miniszterelnökséget vezető miniszter fennhatósága alá. A jogszabályok alapján változott a nagyberuházások fogalma. Ezután minden 500 millió Ft feletti beruházás nagyberuházásnak minősül. Az ezeket megelőző előzetes régészeti dokumentációk készítése a Miniszterelnökséghez tartozó Forster Központ feladata, a próbafeltárással együtt, amelybe a területileg illetékes múzeumot – így a főváros területén a Budapesti Történeti Múzeumot – is bevonhatják. További jelentős változást jelent az, hogy a nagyberuházásokhoz kapcsolódó régészeti feltárásokat csak akkreditált, feltárási jogosultsággal rendelkező intézmények végezhetnek, alvállalkozóként bevonhatnak ugyancsak akkreditált szervezeteket (gazdasági szervezeteket). Az akkreditációra vonatkozó részletes jogszabály a 2014. évben még nem jelent meg, de intézményünk meg-

The Budapest History Museum conducted work connected to the protection of archaeological heritage in the capital within the established organizational framework in 2014 as well. While the inner institutional structure and heritage protection system remained unchanged, a number of legislative changes modified the circumstances of the archaeological service. Act No. LXIV of 2001 on the Protection of Cultural Heritage was modified and control over archaeological heritage protection was moved from the Ministry of Interior Affairs to the Minister of the Prime Minister's Office. Based on this legislation, the definition of large scale developments was modified. From now on each investment that exceeds 500 million Hungarian forints counts as a large scale development. Preparing the preliminary archaeological documentation prior to large scale developments is the task of the Forster Gyula National Centre for Cultural Heritage Management that belongs to the Prime Minister's Office as do trial excavations, into which the territorially competent museum can also be involved. In this case, the museum is the Budapest History Museum within the territory of the capital. According to another significant change, archaeological excavations connected to large scale developments

kezdte a felkészülést a feladatra. Ugyancsak gyökeres változást jelent a négyzetméter alapú hatósági ár bevezetése a régészeti feltárások finanszírozása tekintetében. A fővárosi feltárások esetében, ahol legtöbbször a történeti városmagok területén folynak a munkák, több rétegben és nagy mélységben, a négyzetméter ár gyakorlatilag tervezhetetlen.

A jogszabályi változásokkal szigorodtak a dokumentációs és leletfeldolgozási kötelezettségek is, amelyek hiányosságai az intézmény akkreditációjának (egyes régészeti feladatellátásra vonatkozó jogosítványainak) visszavonásával járhatnak. Éppen ezért nagyon fontos, hogy a terepi munkát követő feladatokra átvett pénzeszközök – a korábbi időszaknak megfelelően – a kellő időben (a feltárást követően legalább két éven keresztül) rendelkezésre álljanak, hogy a jogszabályi kötelezettséget a BTM teljesíthesse. Ezt a fenntartó által a 2014. évtől bevezetett kiskincstári rend (új gazdálkodási szabályozás) a régészeti feladatok ellátására átvett pénzeszközök felhasználása tekintetében kérdésessé teszi.

A 2014. évben a régészeti feltárások száma tovább nőtt a megelőző évekhez képest. A BTM régészei 11 megelőző és 3 próbafeltáráson vettek részt. Kimagasló volt a régészeti megfigyelések száma, több mint 300 helyszínen adtunk szakfelügyeletet kivitelezési munkákhoz. Ez a nagy szám elsősorban a Budapest teljeskörű csatornázási projektjének volt köszönhető, amely a főváros több kerületében utcák százait, leőhelyek tucatjait érintette. A régészeti feltárások során az intézmény 20 régésze összesen 1767 napot töltött terepen, ezen idő alatt 11514 m² felületet kutattak át ásattal és mintegy 115000 m² felületen figyelték meg

can only be carried out by accredited institutions with an excavation license, and they can also involve accredited organizations (economic organizations) as subcontractors. The detailed legislation on the accreditation has not yet been issued in 2014 but our institution has started to prepare for the task. The introduction of official prices based on square meters connected to the financing of archaeological excavations reflects another radical change. In the case of excavations within the capital where in most cases the work is carried out in the area of historical town centers through several layers and down to significant depths, it is practically impossible to calculate using a price based on square meters.

Legislative changes brought restrictions in the obligations concerning the documentation and find processing as well. Incompletion of these can result in the withdrawal of the institution's accreditation (licenses for certain archaeological services). This is why it is especially important to get timely access (and at least for two years after the excavation) to the funds to be used for the tasks following the fieldwork, similarly to the preceding period, so that the BHM can fulfil its legal obligations. The prompt access to monetary resources for post-excavation archaeological tasks is made problematic by the small treasury order (a new economic regulation) introduced by the supporting organization in 2014.

The number of archaeological excavations increased further in 2014 as compared to preceding years. The archaeologists of the Budapest History Museum participated in 11 preventive and 3 test excavations. The number of archaeological observations exceeded previous years:

a kivitelezés földmunkáit. Az érintett lelőhelyek intenzitását mutatja a múzeumba bekerült leletanyag mennyisége, 557 láda, amely az elmúlt évhez képest csaknem duplájára növekedett. Ezek tisztítása, konzerválása, muzeológiai és tudományos feldolgozása a rendelkezésre álló pénzügyi keretek függvényében – a következő évek feladata lesz.

A csatornahálózat fejlesztéséhez kapcsolódó intézményi feladatok mindhárom régészeti osztályt egyaránt érintették. A 2014. év munkái közül azonban ki kell emelni a Középkori Osztály feltáró tevékenységét, amely zömmel állami finanszírozású nagyberuházásokhoz, illetve kiemelt jelentőségű beruházásokhoz kapcsolódott. A korábban megkezdett Várbazár feltárása befejeződött, de a nyár végén már megkezdődött a Karmelita kolostor és a szomszédos Püspökkert feltárása. Ennek nyomán ismertté vált a terület középkori beépítettsége, ahonnan igen gazdag leletanyag került be a múzeumba. Ugyancsak a Budai Várban, a Szentháromság utca 2. sz. alatt, az egykori Városháza területén kezdődött kutatás, továbbá megkezdtük az előkészületeket a Táncsics Mihály utca 9. sz. alatti épület kutatására, a Miniszterelnökség megbízása alapján. Folyamatos munkát jelentett ebben az évben a Belvárosi templom belső tereiben végzett munka, amely a templom alapfalait hozta felszínre. Itt a középkori rétegek alatt előkerültek az egykori késő római kori erőd épületrészei is. Ez utóbbiak megtartása indokolt lenne, intézményünk erre javaslatot tett. Befejeztük az aquincumi polgárváros nyugati területén, az NKA támogatásával folytatott műszeres leletfelderítésünket. Ennek eredményeképpen több száz római kori fémlelet, többnyire bronz pénz

supervision was provided for construction works at more than 300 sites. This high number was primarily due to an on-going comprehensive canalization project in Budapest which affected hundreds of streets and dozens of archaeological sites in several districts of the capital. Altogether 20 archaeologists from the institution spent a total of 1767 days involved in field work connected to archaeological excavations. During this time they investigated a total surface area of 11514 m² of excavation surfaces and observed earthmoving work during construction works over a surface area of about 115.000 m². The archaeological density of the affected archaeological sites is testified to by the number of finds moved to the museum. There were 557 boxes, that is, almost twice as many as in the preceding year. Cleaning, conserving as well as processing the finds both from a museological as well as a scholarly point of view will be tasks for the years to come depending on the available financial framework.

The institutional tasks connected to the development of the drainage system concerned all three archaeological departments equally. However, the excavating activity of the museum's Medieval Department should be signaled out in 2014 since it was mostly connected to state-financed large scale developments and priority investments. The excavation of Várbazár (Castle Bazaar) started before this year came to an end but in late summer, the excavation of the Carmelite Monastery and the neighboring Püspök kert (Bishop's Garden) began. The excavation revealed how the territory was built up in the Middle Ages. A very rich set of finds was moved to the museum from the excavation area. Research was started at 2

és viseleti tárgy, vas és ólom használati tárgy került elő, de arany fülbevaló és fogadalmi istenábrázolás is gazdagítja innen a gyűjteményünket.

A jogszabályi elvárásoknak megfelelően folytattuk a frissen előkerült leletek műtárgyvédelmi és nyilvántartási feladataival kapcsolatos teendőket. A feltárási dokumentációk tekintetében a szinte naprakész állapotot sikerült ebben az évben is fenntartani. Az elkészült és leadott ásatási dokumentációk száma 42 db volt ez évben. A leletanyag restaurálásának üteme a korábbiakkal azonos szinten mozgott, a restaurátorműhelyek kapacitása továbbra sem teszi szükségessé külső erők bevonását. A nyilvántartás már egyértelműen a digitális adathordozók javára billent. A hagyományos nyilvántartással leltározott dokumentumok (fotó, rajz), tárgyak száma a tavalyi 4000-ről csaknem 15000-re emelkedett, míg a digitális adathordozón nyilvántartásba vett dokumentumok, tárgyak száma ez évben csaknem 110000 volt. Tovább folytattuk a régészeti adatbázis építését. Az Archérendszer intézményi akkreditálásához szükséges fejlesztések folytatódtak, ami együtt járt a régészeti szakmai osztályok számítógépes nyilvántartási rendszerének egységesítésével. Ennek az egységes rendszernek az egyik feltétele az ütemezett térinformatikai fejlesztés, valamint az új raktár- és anyagfeldolgozó bázis üzembe helyezése a fenntartó által rendelkezésre bocsátott, Lenkei utcai ingatlanon. Ez utóbbi már csak azért is fontos, mert mind a középkori, mind pedig az ókori osztálynak vannak olyan, a korábbi évtizedekből származó leletanyagai, amelyek feldolgozására nem volt forrás, s most saját erőből, lassanként végezzük a munkát, amelyhez helyre lenne szükség.

Szentháromság Street in the territory of the former City Hall, also located in Buda Castle while preparations were started for research on the building at 9 Táncsics Mihály Street based on the commission of the Prime Minister's Office. The work carried out inside the Inner City Parish Church represented a continuous task this year. The excavations revealed the foundation walls of the church. Some details of a former late Roman Period fort were also found under the medieval layers. It would be justified to conserve these archaeological remains and our institution has presented a proposal in this regard. A non-invasive, instrumental find survey carried out in the western area of the Civil Town in Aquincum supported by the National Cultural Foundation was completed. This survey produced hundreds of Roman Period metal finds, mostly bronze coins and costume accessories, iron and lead articles for personal use as well as a gold earring and votive images of gods for our collections.

Tasks connected to the conservation and inventorying of the newly discovered finds were continued according to legislative standards. The literally almost up-to-date state of the field documentation could be maintained this year as well. This year, 42 field documentations were prepared and submitted. Restoration of the finds followed the previous rhythm of such work; due to the capacity of the conservator workshops there was no need to entrust outside work to external workshops. Inventorying clearly shifted towards digital data management. The number of the documents (photographs and drawings) and objects inventoried using traditional methods increased from last year's 4000 to almost 15000, while the number

A gyűjteményi munka fontos része a revízió, amelyet a gyűjtemények nagysága miatt – csak részlegesen tudunk végezni. Sok feladatot adtak a 2014. évben is a műtárgykölcsönzések hazai és külföldi kiállításokra, valamint a külső kutatók fogadása, kiszolgálása.

Ebben az évben is tovább folytatódott a gyűjteményi anyag digitalizálása. Az Ókortörténeti Osztályon a MANDA számára, közfoglalkoztatottak bevonásával múzeumtörténeti és archív fotóanyag digitalizálása zajlott 9 hónapon keresztül. A műtárgyállomány digitalizálása a Szépművészeti Múzeummal megkötött szerződés alapján, a Hyperion program keretében 2014 őszén kezdődött, s várhatóan 3 évig tart. Ez idő alatt több ezer római kori tárgyat, épületet, épületegyüttest jelentethetünk meg a világhálón. Mind az Ókortörténeti, mind pedig a Középkori Osztály munkatársai részt vettek a Leonardo program keretében, az Újkori Osztály által szervezett digitalizálási program külföldi tanulmányútjain.

A leltározott leletanyag befogadása az Ős- és Népvándorlás kori Osztályon, valamint az Ókortörténeti Osztályon egyelőre megoldott, bár a tömörraktár polcai belátható időn belül megtelnek. Ezen egyelőre az elhelyezés racionalizálása, illetve az Aquincumi Múzeum területén megnyitott látványraktár, a Tegularium jelentett segítséget. A Középkori Osztály kritikus raktárhelyzetén a tervezett Lenkei utcai átmeneti raktár üzembe helyezése kissé javíthat. Ugyanakkor a vári régészeti raktár bővítése is indokolt lenne, különös tekintettel arra, hogy a jelenlegi feltárások során nagy mennyiségű, gazdag leletanyag kerül elő, amelynek elhelyezése a Vármúzeumban jelenleg nem megoldott. Az ugyancsak raktárproblémákkal küsz-

of documents and objects inventoried using digital media came to almost 110,000 units this year. We continued to develop the archaeological data management system. Developments necessary to the institutional accreditation of the Arché system were continued and these developments went hand-in-hand with the standardization of the computer-based inventorying system in the archaeological department. An important precondition for this unified system is the scheduled GIS development, as well as the installation of the new storage and processing base on the property in Lenkei Street provided by the supporting organization. This latter is especially important as both the Medieval Department and the Department for Ancient History preserve find ensembles originating from excavations carried out in previous decades that could not be processed due to the lack of funding. These works have now been completed, step by step, using on our own institutional resources. However, it would be essential to have sufficient space.

Revision is an important element of the management of collections. Due to the size of our collections, this revision can only partially be accomplished. Organizing object loans for exhibitions in Hungary and abroad represented a considerable task in 2014 too as does accepting and providing assistance for external researchers.

The digitization of the collection continued this year too. Archival photos and those connected to the history of the museum were digitized at the Department for Ancient History for the MANDA (Hungarian National Digital Archive) with the contribution of employees involved in the Public Work Program over nine months.

ködő Régészeti Adattár helyzete várhatóan javulni fog a 2014-ben megkezdett tömörített építésével. Azonban az adattári anyag átmeneti raktárának helyzete még megoldatlan.

A BTM régészeti osztályainak publikációs tevékenysége a korábbi években megszokott keretek között mozgott 2014-ben is. A régészeti feltárások eredményeit az „Aquincumi füzetek” sorozat 20. kötetébe (szerk. Vámos P. – Zsidi P.) mutatta be. Megjelent az Aquincum Nostrum I. sorozat 3. köteteként Az aquincumi macellum című kiadvány (Láng O. – Nagy A. – Vámos P.), illetve az Aquincumi zsebkönyvek sorozat keretén belül Az aquincumi polgárváros című könyv

The digitization of the object collection began in the autumn of 2014 based on an agreement signed with the Museum of Fine Arts within the framework of the Hyperion Program, and it is expected to take three years. During this time there will be a chance to present thousands of Roman Period objects, buildings, and architectural complexes on the internet. Employees of both the Department for Ancient History and the Medieval Department participated in study trips abroad as part of the digitizing program organized by the Department of the Modern Period in the framework of the Leonardo Program.

Housing the inventoried finds does not yet represent a problem for the Department of Prehistoric and Migration Period Archaeology and the Department for Ancient History although the shelves of the compact storage will soon be filled. The rationalization of the system of storage and the visual storage system we term the Tegularium, now opened on the territory of the Aquincum Civil Town comprised a temporary solution in this respect. The situation of the Medieval Department, characterized by a critical shortage of storage place, will be improved in a certain extent by opening the temporary storage in Lenkei Street. At the same time, there are good justifications for enlarging the archaeological storage space in the Buda Castle, especially because the ongoing excavations will produce a large number of archaeological finds, and the Castle Museum cannot provide a solution for housing it. The Documentation Department of Archaeology is also struggling with storage problems, but here the situation is expected to improve with the construction of the compact storage begun in 2014. However, the temporary storage of the

(Zsidi P.) angol nyelvű változata. Ugyancsak fontos állomást jelentett az Aquincum. Ancient landscapes – ancient town (szerk. H. Kérdő Katalin és Schweitzer Ferenc) megjelenése is. Megjelent önálló kötetben Tóth Anikó PhD dolgozata a nyírségi mezővárosokról. Emellett a BTM régész munkatársai 21 előzetes ásatási közlésben, 44 tanulmányban tették közzé kutatási eredményeiket, s több kiállítási katalógus számára 182 szócikket készítettek.

Az Aquincumi Múzeum három kiállítást nyitott 2014-ben. Májusban „A romkerttől a régészeti parkig”, júniusban az „Aquincumi Tegularium” és novemberben pedig a „Nincs másik” című kiállítást. Ez utóbbi valamennyi régészeti osztály közreműködésével készült. A Középkori Osztály két nagy kiállítást nyitott meg ebben az évben. Az „Ostromok és hétköznapiak, régészeti kutatások a Várkert Bazár területén” című kiállítás a beruházás során, frissen előkerült leleteket mutatja be. A „Buda a királyi méltóság széke és trónusa” című kiállítás az Alfa program támogatásával valósult meg és a korábbi, mára elavult palotai kiállítást váltotta fel.

A BTM régészei 16 hazai és 9 külföldi konferencián vettek részt, ahol beszámoltak a szakmai közönségnek kutatásaikról. A tudományos feladatok ellátásához a múzeum 31 régésze összesen 682 alkotónapot vett igénybe.

Az intézményben két OTKA támogatással folyó kutatás is zajlik: az Ókortörténeti Osztályon (témavezető Lassányi Gábor) a Gázgyári római kori temető, a Középkori Osztályon (Papp Szilárd és Végh András vezetésével) pedig a gótikus szobrok feldolgozását végzik.

documentation kept in the Department is still unresolved.

The publishing output of the archaeological departments of the Budapest History Museum in 2014 also remained within the range characterizing preceding years. Results of the archaeological excavations were presented in the 20th volume of the “Aquincumi füzetek” series (eds. P. Vámos and P. Zsidi). The volume entitled The Aquincum Macellum: Researches in the Area of the Macellum in the Aquincum Civil Town (1882–1965) (eds. O. Láng – A. Nagy – P. Vámos) was published in English as the 3rd volume of the Aquincum Nostrum series I, as well as the book on The Civilian Town at Aquincum within the series Aquincumi zsebkönyvek (Aquincum pocketbooks; ed. P. Zsidi). The publication of the volume Aquincum. Ancient landscape-ancient town (eds. Katalin H. Kérdő and Ferenc Schweitzer) also represented an important step. The PhD thesis of Anikó Tóth on the oppida in the Nyírség region was issued in a separate volume. In addition, archaeologists at the Budapest History Museum published their results in 21 preliminary archaeological reports and 44 studies and wrote a total of 182 catalog items for a number of exhibition catalogs.

Three exhibitions were opened at the Aquincum Museum in 2014: the one entitled “From the ruin area to the archaeological park” opened in May, the “Tegularium – History formed in clay” in June, and the exhibit entitled “There is No Other!” in November. The latter was created with contributions from each of our archaeological departments. The Medieval Department opened two large scale exhibitions this year. The “Sieges and everyday life, archaeological research in the territory

A BTM legfontosabb ásatásairól és a legjelentősebb leletekről és eredményekről továbbra is tájékoztat az intézmény központi és az intézményrészek honlapja: www.aquincum.hu; www.btm.hu.

Zsidi Paula

of the Castle Bazaar” presented the newly discovered finds unearthed during the construction works of the development. The exhibition on “Buda, ‘the Seat and Throne of Royalty’- the Mediaeval Royal Palace” was realized with the support of the Alfa Program replacing the previous, already outdated permanent exhibition on the palace.

Archaeologists of the Budapest History Museum took part in 16 conferences organized in Hungary and 9 abroad. They presented their research to scholarly audiences. Altogether 31 archaeologists from the museum took 682 research days to carry out their scholarly tasks.

Two ongoing research programs in the institution are supported by the Hungarian Scientific Research Fund (OTKA). The analysis of the so-called “Gasworks” (Gázgyári) Roman Period cemetery is being carried out at the Department for Ancient History (supervisor: Gábor Lassányi), and the Gothic sculpture ensemble is being analyzed at the Medieval Department (lead by Szilárd Papp and András Végh).

The central website of the Budapest History Museum as well as those of the various units continue to present the most important excavations and the most significant finds: www.aquincum.hu; www.btm.hu.

Paula Zsidi

A Budapesti Történeti Múzeum által végzett kronológiai-topográfiai kutatásokhoz kapcsolódó új adatok

Recent data to the chronological-topographic investigations conducted by the Budapest History Museum

(Az 1-6. helyszínek jelölése a címlap belső oldalán lévő térképen, a 7-19. helyszínek jelölése a hátsó borító belső oldalán lévő térképen)

(Locations 1-6 are marked on the map on the inside front cover, locations 7-19 are marked on the map on the inside back cover)

Az alábbi összeállítás az őskortól a római és a népvándorlás koron keresztül a kora újkorral bezárólag tekinti át a főváros területén folytatott, eredménnyel záródó régészeti beavatkozásokat.

The following list is meant to provide an overview of the results from excavations of Prehistoric, Roman, Migration period and finally Early Modern Period sites that took place in the territory of the Capital City.

Őskori településszerkezet / Prehistoric settlement structures

Középső rézkor / Middle Copper Age – Óbuda

- Protoboleráz időszak, településnyomok (III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, Szilas Gábor) [4]

Rézkor / Copper Age – Ürömhegy

- Településre utaló leletek (III. ker., Kőpor köz, Budai Balogh Tibor) [5]
- Településre utaló leletek (III. ker., Tarhos utca, Budai Balogh Tibor) [5]

Kora bronzkor / Early Bronze Age – Kőérberek

- Makó-kultúra, településnyomok (XI. ker., Kánai út 1., Terei György) [12]

Késő bronzkor / Late Bronze Age – Péterhegy

- Településnyomok (III. ker. Héthalom utca., Budai Balogh Tibor) [5]

Bronzkor / Bronze Age – Budai Várhegy

- Településnyomok (I. ker., Színház utca 1-11., Papp Adrienn) [9]

Kora és középső vaskor / Early and Middle Iron Age – Óbuda

- Hallstatt-kultúra, településnyomok (III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, Szilas Gábor) [4]

Késő vaskor / Late Iron Age – Óbuda

- Kelta településnyomok (III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, Szilas Gábor) [4]

Késő vaskor / Late Iron Age – Angyalföld

- Kelta településnyomok (XIII. ker., Szabolcs utca 33–35., Szilas Gábor) [14]

Római kori topográfiai kutatások / Roman Period topographic researches

Aquincumi polgárváros és körzetének településszerkezete / Settlement structure of the Aquincum Civil Town and its surroundings

- Településrészlet (III. ker., Esztergomi vasút vonala, Láng Orsolya – Lassányi Gábor) [1]
- Településrészlet (III. ker., Aquincum polgárváros nyugati oldal, Lassányi Gábor – Zsidi Paula) [2]

Aquincum agglomerációs körzete (villaövezet) / Vicinity of Aquincum (villa district)

- Falusias jellegű település és villagazdaság maradványai (III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, Havas Zoltán – Szilas Gábor) [4]
- Falusias jellegű település maradványai (III. ker., Ürömhegy, Tarhos utca–Szőlővész utca, Budai Balogh Tibor) [5]
- Villagazdaság maradványai (III. ker., Ürömhegy, Jutas utca–Kőpor köz–Kolta utca–Iringó utca, Budai Balogh Tibor) [5]

Aquincumi limesszakasz, bal parti katonai táborai / Limes section of Aquincum, left bank military forts

- Contra Aquincum védművének és belső épületeinek részletei (V. ker., Március 15. tér, Beszédes József) [6]

Római kori barbarikum / The Barbaricum in the Roman period

- 4–5. századi településnyomok (X. ker., Rákász utca, Korom Anita – Kovács Eszter – Tóth Farkas Márton) [18]
- Szarmata (3–5. század) településrészlet (XVII. ker., Péceli út, Korom Anita) [17]
- Szarmata (3–4. század) településnyomok (XVI. ker., Nógrádverőce út 51., Tóth Farkas Márton) [15]
- Szarmata településnyomok (XVI. ker., Ajak utca 2/a–d, Korom Anita) [16]
- Szarmata településre utaló leletek (XVI. ker., Vágás utca 38., Korom Anita – Kovács Eszter – Tóth Farkas Márton) [18]

Népvándorlás kor / Migration Period

- Avar kori településnyomok (III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, Korom Anita – Szilas Gábor) [4]
- Avar kori településnyomok (XIII. ker., Szabolcs utca 33–35., Szilas Gábor) [14]
- Avar kori településnyomok (X. ker., Rákász utca, Korom Anita – Kovács Eszter – Tóth Farkas Márton) [18]
- Avar kori (8–9. század) temető részlete (XVIII. ker., Búzakéve utca, Horváth László András) [19]

Középkori topográfia / Mediaeval topography

Buda városa / Buda town

- Középkori épületmaradványok (I. ker., Színház utca 1–11., Papp Adrienn) [9]
- Középkori városfal részletei (I. ker., Babits Mihály sétány, Végh András) [10]

Buda külvárosa / Suburbs of Buda

- Középkori településnyomok (I. ker., Ponty utca 6., Benda Judit) [7]

Középkori falukutatás / Mediaeval village research

- Árpád-kori településrészlet (III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, Papp Adrienn) [4]
- Árpád-kori településrészlet – Csót falu (XXII. ker., Háros utca, Terei György) [13]
- 12. századi településre utaló leletek (XVI. ker., Gusztáv utca 109, Korom Anita – Kovács Eszter – Tóth Farkas Márton) [18]

Kora újkor topográfia / Early modern topography

Buda városa / Buda town

- Török kori várfal részlete (I. ker., Murád pasa bástya, Bencze Zoltán) [8]

Buda külvárosa / Suburbs of Buda

- Török kori épületmaradvány (I. ker., Ponty utca 6., Benda Judit) [7]

A 2014-ben végzett nagyobb megelőző feltárások helyszínei

Sites of the larger preventive excavations conducted in 2014

(Jelölésük a címlap belső oldalán lévő térképen)

(Marked on the map on the inside front cover)

1. Budapest, III. ker., Esztergomi vasút vonala
(Láng Orsolya – Lassányi Gábor)
2. Budapest III. ker., Aquincum polgárvárosának délnyugati fele
(Lassányi Gábor – Zsidi Paula)
3. Budapest III. ker., Aquincum polgárvárosának délnyugati fele
(R. Facsády Annamária)
4. Budapest III. ker., Csúcshegy–Harsánylejtőn
(Szilas Gábor)
5. Budapest, III. ker., Budapest Komplex Integrált Szennyvízelvezetése (BKISZ)
projekt III. kerületi munkálatai *(Budai Balogh Tibor)*
6. Budapest, V. ker., Március 15. tér
(Beszédes József)

Új eredmények az aquincumi polgárváros belterületének kutatásában: az esztergomi vasút felújítása II.

(Budapest, III. ker., Esztergomi vasút vonala)

Előzmények

A tavalyi évben Budapest közigazgatási határán belül folytattuk a Budapest–Esztergom vasútvonal rekonstrukciójához kapcsolódó régészeti kutatásokat. 2014-ben elsősorban a kivitelezéshez kapcsolódó, rövidebb időtartamú megfigyeléseket végeztünk a szakaszon, ugyanakkor – néhány új műtárgy és vonalas létesítmény építéséhez kapcsolódóan – sor került kisebb megelőző feltárásokra is, ezek főként az aquincumi polgárváros központi részét és nyugati előterét érintették (*1. kép*).

A munkákhoz nagy segítséget nyújtottak a 2013. évben nyert régészeti információk, amelynek során a polgárváros északi részének, illetve keleti és nyugati előterének római kori történetéhez nyertünk további, új adatokat (LÁNG–LASSÁNYI 2014, 16–37).

A polgárváros belterülete

A polgárváros nyugati felének északi részén, az újonnan épülő vasúti megállóhely lépcsőházának és liftaknájának alapozását rövid megelőző feltárás előzte meg (16. munkaterület, továbbiakban: MT). Ennek során két kisméretű szelvényünkben egy nagyobb, legalább kétperiódusú épület néhány helyiségének részletei kerültek elő:

New Data on the central area of the Civil Town in Aquincum: The reconstruction of the Budapest–Esztergom Railway Line, II

(Budapest III, along the line of the Budapest–Esztergom railway)

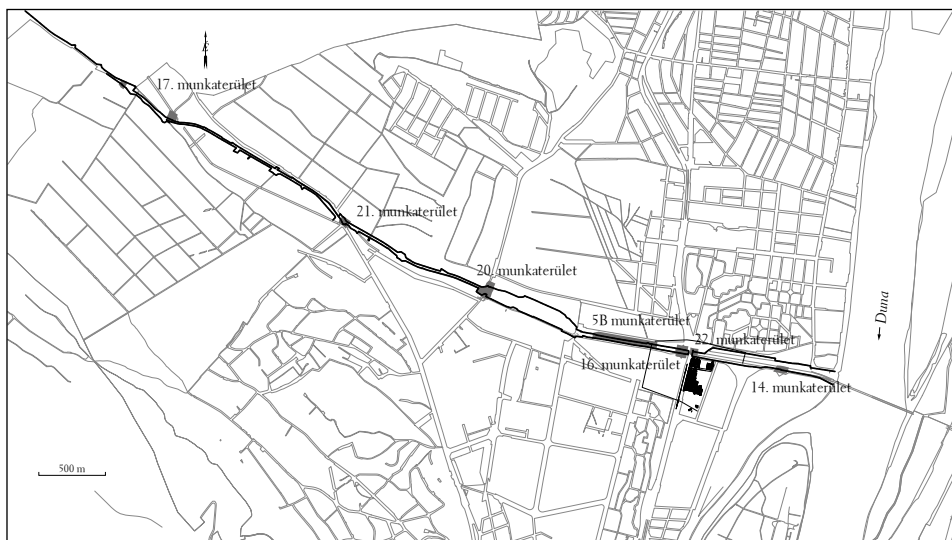
Previous research

Last year we continued archaeological research connected to the reconstruction of the Budapest–Esztergom railway line within the administrative borders of Budapest. In 2014, we mostly conducted short term observation work connected to the construction works in this section of the railway line. At the same time, we also carried out some small scale preventive excavations connected to the construction of some new structures and linear establishments, which mostly concerned the central part and the western outskirts of the Civil Town in Aquincum (*Fig. 1*).

Analysis of the results of archaeological research in 2013 proved very helpful during our work. That year we discovered more new data on the Roman Period history of the northern part of the Civil Town as well as its eastern and western outskirts (LÁNG–LASSÁNYI 2014, 16–37).

The central area of the Civil Town

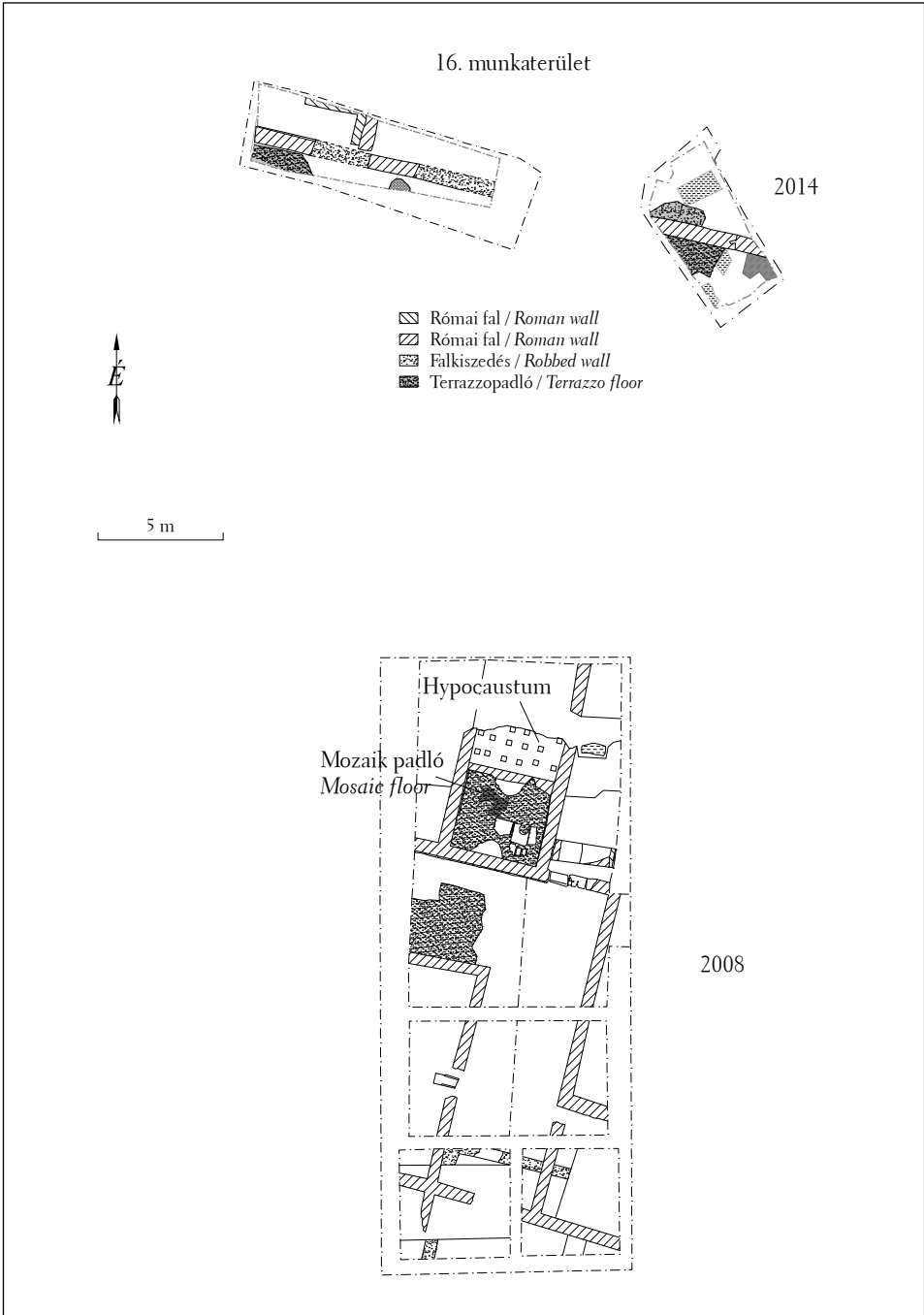
The foundation of the staircase and the elevator shaft at the newly constructed railway station in the northern part of the western half of the Civil Town was preceded by brief preventive excavations (work site No. 16, hereafter: WS). During this

1. kép: A Budapest–Esztergom vasútvonalhoz kapcsolódó régészeti feltárások helyszínei (munkaterületek) 2014-ben
 Fig. 1: Sites (work sites) of the archaeological excavations connected to the Budapest–Esztergom railway line in 2014

egy kelet–nyugati irányú, 60 cm széles, habarcsba rakott, vakolt oldalú, kő alapozású és agyagtégla felmenővel rendelkező fal és az ebből leágazó további, észak–déli irányú falszakaszok. Az épület utolsó korszakához tartozóan az egyik – egyelőre nem tisztázható funkciójú – helyiségben sóderes padlószintet, illetve a szelvény délnyugati sarkában egy sérült, darabokban leszakadt terrazzopadló részletét dokumentálhattuk. Az utóbbi alatt – amelyet két kisebb, kör keresztmetszetű lyuk ütött át (cölöp-helyek, utólagos bolygatás?) – *hypocaustum*hoz tartozó elemeket nem találtunk. A padlót nagy mennyiségű, apróra tört freskótöredék terítette be, ezek a padlóval egykorú falakról, vagy a mennyezetről eshettek le. Az épület helyiségeit kitöltő planírozási és omladékrétegekből nagy mennyiségű építési anyag, állatcsontok, kerámia, színes falfestmény- és stukkótöredékek, illetve profilált vörös és zöld márványtöredékek is előkerültek. Az épület

work, details of a few rooms belonging to a relatively large building were unearthed in the two small trenches. The building was built in two phases at least: a 60 cm wide plastered wall running east-west, constructed of clay brick laid in mortar, with a stone foundation, and diverging from this further wall sections oriented north-south. We documented a gravel floor level in a room whose function has not yet been clarified and details from a damaged terrazzo floor broken into pieces in the southwestern corner of the archaeological trench. Both belonged to the last construction phase of the building. No hypocaustum elements were found under this floor detail, perforated by two small, round holes (postholes or a later disturbance?). The floor was covered by a large number of fresco fragments smashed into small pieces, which had probably fallen off from the walls contemporary with the floor or the ceiling. A large amount of construc-

2. kép: Összesítő alaprajz a 2008. és 2014. évi feltárások eredményeivel
 Fig. 2. Ground plan with the results of the excavations in 2008 and 2014

maradványainak későbbi bolygatottságára jellemző, hogy a falak feletti nagyméretű beásásból két 3. századi, illetve egy 1816-ban vert érem is előkerült, késő római, mázas mortariumtöredék kíséretében. A terület beépítettségének legkorábbi római kori időszakára – mivel a kivitelezés földmunkái relatíve sekélyek voltak – most nem nyerhettünk információkat.

Bár az épületrészlet alapján egyelőre sem részletes periodizáció felállítására, sem alaprajzi rekonstrukcióra nincs lehetőség, az előkerült márványtöredékek, a helyiségek tájolása és az idei terület közvetlen közelében, 2008-ban kutatott mozaikpadlós épületrészlet (LÁNG 2009, 18–29) miatt feltételezhető, hogy a most feltárt helyiségek még a mozaikkal és márványlapokkal, illetve freskóval és stukkóval gazdagon díszített épület (fürdő? középület?) északi részéhez tartoztak (2-3. kép).

A város észak-déli főútjától kissé nyugatra (a jelenlegi Szentendrei úttól keletre), a *forum* zónájától északkeletre, támfalépítéshez kapcsolódó régészeti beavatkozás nyomán két kisebb szelvényünkben római kori épületomladékok foltjai ke-

tion material, animal bones, pottery, colored wall painting and stucco fragments, as well as carved, profiled stone fragments of red and green marble were unearthed from the levelling and debris layers that filled the rooms of the building. The later disturbance of the remains of the building is clearly represented by two coins minted in AD 3rd-century and another coin struck in 1816 accompanied by a sherd of a late Roman Period glazed mortarium. No information could be gained concerning the earliest Roman Period occupation in the territory as the earthmoving connected to the construction affected a relatively small depth.

This detail of the building does not allow us to reconstruct either the exact construction phases or the ground plan. However, the rooms now unearthed supposedly belonged to the northern part of a building (bath? public building?) lavishly decorated with mosaic, marble plates, frescoes and stucco as suggested by the recovered marble fragments, the orientation of the rooms and the building detail comprising a mosaic floor researched in 2008

3. kép: Falmaradványok a 16. munkaterületen
Fig. 3: Wall remains at work site No. 16

rültek elő, illetve egy kelet-nyugati irányú, 60 cm széles, földbe rakott, *opus spicatum* technikával készült falalap, amelyet kelet felé már csak omladékában figyelhattunk meg (22MT). Egy további, kelet-nyugati irányú, lapos kövekből álló konstrukció (fal?) északi széle is mutatkozott, rendeltetését azonban nem tudtuk tisztázni (4. kép). A régészeti jelenségeket kísérő leletanyagból római kori házikerámia töredékei (pl. mortarium), állatcsontok és egy Venus istennőt ábrázoló terrakotta szobrocska töredéke említhető (5. kép). Az épületfal(ak?) és omladékok hovatartozása és funkciója kérdéses, feltehetően összefüggésben vannak a 2005-ben, innen mindössze 10 méterre északra, a Pók utcában végzett csatornakiváltás során, sajnos csak metszetben megfigyelt falakkal, illetve falkiszedésekkel (LÁNG 2006, 40).

A polgárváros nyugati előtere

A vasútvonal biztonsági berendezésének kiépítéséhez kapcsolódó kábelárok földmunkái során egy több mint 430 m hosszú, kelet-nyugati irányú metszetet kaptunk a polgárváros északnyugati széléről és a város nyugati előteréről (5b MT). A mindössze 50 cm széles árokban előkerült római kori régészeti jelenségek nem adtak lehetőséget nagyobb következtetések levonására, ugyanakkor sok új információval szolgáltak a terület beépítettségének jellegére vonatkozóan. Keletről nyugat felé haladva az árokban két, észak-déli irányú, részben kiszedett, földbe rakott falalap-részlet és omladék-réteg mutatkozott. Nyugat felé haladva épületfal-részletet, majd a nyugati városfal kb. 1,5 m széles alapozásának (kiszedett) árkát metsztük. Az egykori fal és alapjának nagyméretű, mészkövekből (illetve vöröses színű egyéb kőanyagból) és

4. kép: Római kori fal és épületomladék a 22. munkaterületen, kelet felől

Fig. 4: Roman period wall and building debris at work site No. 22 seen from the east

that was located in the immediate vicinity of the area covered this year (LÁNG 2009, 18–29; Figs. 2-3).

Spots of debris from collapsed Roman period buildings as well as a 60 cm wide, east-west oriented wall foundation laid in the earth using the *opus spicatum* technique were found in two small trenches opened during the archaeological intervention connected to the construction of retaining walls, slightly west of the town's north-south main road (east from present-day Szentendrei Road) northeast of the forum zone. Only the debris of the wall foundation could be observed toward the east (WS 22). The northern edge of another east-west oriented construction (wall?) constructed from flat stones was observed, but its function could not be clarified (Fig. 4). Fragments of Roman

habarcsos omladékból álló omladékréteget 8 m hosszan követhettük. A falvastagság megfelel az ebben a zónában történt korábbi megfigyeléseknek (ZSIDI 1990, 153–154), bár az igen keskeny árokban tett, metszettel-megfigyeléseinkre alapozott mérések később még korrigálásra szorulhatnak. Az omladékréteget egy későbbi, egyelőre ismeretlen korú beásás bolygatta. A városfal nyugati szélétől kb. 2,8 méterre már a falat kísérő, észak-déli irányú vizesárok jelentkezett. A jelenlegi – igen lepusztult – állapotában mindössze 2 m széles fossának csak a teknős kialakítású legalját vizsgálhattuk, alsó betöltési réteget beiszapolódott, sötétbarna agyag alkotta, amely néhány római kori házikerámia és terra sigillata (Rheinabern?) töredékét, illetve állatcsontokat tartalmazott (6. kép). A védműtől keletre többször megújított, sóderes járósíntet dokumentáltunk (észak-déli út a városfallal párhuzamosan?), majd közeli épületek jelenlétére utaló, törmelékes planírozási rétegek mutatkoztak. Ez utóbbiak valószínűleg a közelben már több alkalommal, különböző módszerekkel dokumentált (feltárás, geofizikai felmérés, fémkeresős kutatás), kelet-nyugati főutcát északról és délről is szegélyező, ipari–kereskedelmi funkciójú hosszúházak maradványaiból származhattak (hosszúházak hátsó, gazdasági traktusai?) (legutóbb erről: GROH–LÁNG–SEIDLMEYER–ZSIDI 2014, 366–370).

A továbbiakban – változatlanul a városfalon kívüli hosszúházak zónájában, azoktól északra – ismét egy észak-déli irányú, ívelődő felszínű, kövezett út mutatkozott, amelynek földfelhordással elválasztott két réteget tudtuk elkülöníteni. Az alsó, 3,2 m széles útréteget nagyméretű lapos kövekből készítették, a kövek közeit sóderrel szórták be, míg a felső, feltehetően

5. kép: Venus istennőt ábrázoló, töredékes terrakotta szobrocska
 Fig. 5: Terracotta statuette depicting the goddess Venus

Period household pottery (e.g. mortarium), animal bones and a fragment of a terracotta figurine depicting the goddess Venus are worth mentioning among the finds that came to light in these archaeological features (Fig. 5). The context and function of the wall(s) and the building debris is ambiguous. Probably they were related to the walls and removed walls observed – unfortunately only in the section walls – during the replacement of a sewer in 2005 only 10 m to the north on Pók Street (LÁNG 2006, 40).

The western outskirts of the Civil Town

Earthmoving for the ditch for laying cables connected to the establishment of the safety system of the railway line produced a more than 430 m long east-west section along the northwestern edge of the Civil Town and the western outskirts

6. kép: Az aquincumi polgárváros nyugati városfalához tartozó fossa részlete, 56 MT.
 Fig. 6: Detail of the fossa belonging to the western wall of the Aquincum Civil Town, work site No. 56

már erősen bolygatott, szétszántott réteg 6,8 m szélesen húzódott és szabálytalanabb kövekből készült. Az út feltehetően a 2013-ban, szintén a vasútépítéshez kapcsolódó munkák során, a jelen területtől 40 méterre délre előkerült épülettől nyugatra haladhatott (7a MT, LÁNG–LASSÁNYI 2014, 20–21). Az útrétegek alatt – ahogy egyébként a kábelárok teljes szakaszán – több ponton is megfigyelhettük a polgárváros területén jól ismert feketésbarna, zsíros, agyagos réteget, ami a legkorábbi, római kori megtelepedés idejére keltezhető (LÁNG 2015, 178–185; SÖLÉTROMOS–SZAPPANOS–KROLOPP 2013, 142–147., 7. kép). Ez alatt már a sárga agyagos altalaj következett. Az úttól nyugatra ismét egy bizonytalan rendelte-

of the town (WS 5b). The Roman Period archaeological phenomena unearthed in the narrow, 50 cm wide trench did not allow large scale conclusions to be drawn. At the same time, they provided several new pieces of information concerning the way the area was built up and used. Proceeding from east to west in the ditch, two partly removed details of a north-south oriented wall foundation laid in earth were unearthed, as well as a debris layer. Towards the west, a detail of the building wall emerged followed by a cross-section through a 1.5 m wide trench for the removed foundation of the western city wall. The debris layer of the former wall and its foundation comprising large blocks of limestone (and another type of reddish stone) together with mortar could be followed along a length of eight meters. The thickness of the wall corresponded to previous observations in this zone (ZSIDI 1990, 153–154) though the measurements taken in the rather narrow trench based on the observations of the section wall may require corrections later. The debris layer was disturbed by a later pit that still cannot be dated. The north-south oriented moat accompanying the city wall was observed 2.8 m from the western edge of the wall. Only the trough-shaped bottom of the fossa could be examined in its present – rather poor – state of preservation. The lowermost layer of fill was composed of dark brown clay sediment that yielded a few sherds of Roman Period household pottery and Samian ware (from Rheinzabern?) as well as animal bones (Fig. 6). East from the fortifications, a gravel surface was documented that was renewed several times in antiquity (a road running north-south parallel with the city wall?) followed by the discovery of levelling layers contain-

7. kép: Útrészlet az 5b. munkaterületen
Fig. 7: Road detail at work site No. 5b

tésű észak-déli irányú falalap, illetve köves épülettörmelékes beásás-részletek mutatkoztak. Hasonló épületomladékokat találtunk 2013-ban, szintén ezen beruházás keretében végzett feltárásunk alkalmával, a jelen területtől északra (5a MT: LÁNG-LASSÁNYI 2014, 21–22).

A rendkívül keskeny felületek alapján a fal-, út- és egyéb járószint-részletekből összefüggő rendszer nem bontakozott ki, ugyanakkor a metszetek alapján úgy tűnik, hogy a városfalon kívüli, alapvetően egyenetlen felszín kisebb-nagyobb (természetes?) mélyedések tagolták, ezeket még a római korban planírozási rétegekkel egyenlítették ki.

A kutatott terület nyugati harmadában további omladékszigeteket, köves-habarcsos, agyagfoltos jelenségeket dokumentáltunk, ezek rendeltetése egyelőre nem állapítható meg. Ugyanezen a szakaszon, változatlanul a hosszúházak zónájában, egy magányos téglasír is előkerült a vasúti töltéshez készült 20. század eleji bővítés rétege alatt (8. kép). Az északnyugat – délkeleti tájolású, lefelé fordított tegulákból épített, teknős aljú sírban két váz feküdt

ing debris indicating that some buildings had existed in the near vicinity. The debris probably came from the remains of strip houses documented nearby with various methods (excavation, geophysical survey, metal detector survey) several times that ranged along the east-west oriented main street both on its northern and the southern sides. These houses must have been used in some kind of industrial or trading activities (long house with the back wings used for some economic purpose?) (most recently on this issue: GROH-LÁNG-SEDLMAYER-ZSIDI 2014, 366–370). Following these structures – but still in the zone of the strip houses located outside the town wall to the north, another road could be observed running in a north-south direction. The road was paved with stone and its surface was gently rounded. Two road levels could be distinguished. The levels were separated by an earth layer. The lower, 3.2 meter wide road layer was made from large flat stones with gravel filling gaps between the stones. The upper, probably already badly disturbed, plowed layer was 6.8 meter wide and comprised

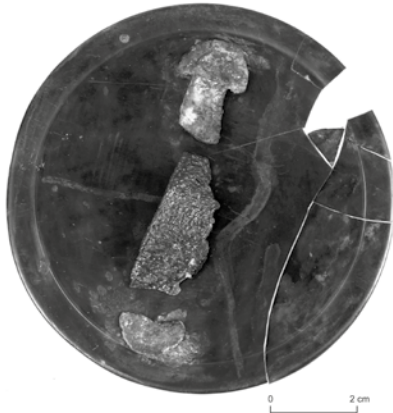
8. kép: Kettős sír a polgárváros nyugati városfalán kívül
Fig. 8: Double burial from outside the western wall of the Civil Town

nyújtott testtartásban, valószínűleg anya és gyermeke, mindkettőjüknél fejpárnát is kialakítottak, szintén tegulákból. A felnőtt nő jobb karja a medence felett behajlítva, bal karja a test mellett nyújtott tartásban volt. Az elhunyt alsó állkapcsa alatt rendkívül kopott, talán 3. századi bronzpé debates volt, bal alsó lábszárcsontja és a lábfejek hiányoztak. Jobbján egy szintén nyújtott testtartású, kisgyermek (lány?) hiányos, sérült csontvázát dokumentáltuk, mindkét, medence felett behajlított kezén 1-2 bronz karkötővel, feje alatt töredékes, azonosíthatatlan korú bronzpé debateszel. A koponya mellől származó kis bronzdarab talán fülbevaló töredéke lehetett. Az elhunytak – elsősorban inkább a gyermek – lábánál elszórtan kör alakú, kisméretű, bronz fogóval ellátott ezüsttükör (9. kép), egy nagyméretű, ovális, vésett szélű karneolkö (eredetileg foglalatban lehetett), egy bizonytalan rendeltetésű fatégely darabjai, két üvegpalack töredékei és egy lyukas közepű, profilált bronzkorong (veret?) került elő (10. kép). A sírt fedő tegulák tetején állatsontok is voltak, feltehetően a halotti tor maradványai. A mellékletek alapján a

more irregular stones. The road probably run west from the building found in 2013 during the modern building work also related to the railway reconstruction, 40 m towards the south (WS 7a, LÁNG-LASSÁNYI 2014, 20–21). The same blackish brown, greasy, clayey layer was observed under the road layers – the same way as along the entire length of the cable ditch. This clayey layer is otherwise well known from the entire area of the Civil Town and can be dated to the time of the earliest Roman Period settlement (LÁNG 2015, 178–185; SÖLÉTRÓMOS-SZAPPANOS-KROLOPP 2013, 142–147. –Fig. 7). The yellow clayey subsoil was located directly below this dark clayey level. Another north-south oriented wall foundation of uncertain function and details of pits filled with stone and debris were observed west of the road. Similar building remains were found north of this area in 2013 during excavations connected to the same development (WS 5a: LÁNG-LASSÁNYI 2014, 21–22).

Due to the very narrow surfaces no coherent system could be reconstructed

9. kép: Ezüsttükör bronz foganyúval, sírból
 Fig. 9: Silver mirror with bronze handle from a grave

sír feltételelesen a Kr. u. 3. század második felére – végére, esetleg a 4. századra (?) keltezhető. Hovatartozása egyelőre kérdéses, mivel ez a terület még a városból nyugat felé haladó főút mellett kiépült hosszúházak zónájában van (ld. fentebb), és a polgárváros nyugati, ún. Aranyhegyi-patak menti temetőjének legkeletebbi ismert sírjai innen még körülbelül fél kilométerre kezdődnek (LASSÁNYI 2006, 73–78). Elképzelhető, hogy a szóban forgó sír egy relatíve késői betemetkezés volt a felhagyott épületek között. Hasonló jelenséget figyelt meg Póczy Klára, aki a fent említett hosszúházak feltárása során – a jelen területtől délre falazott sírkamrát és két hamvasztásos sírt tárt fel (PÓCZY 1976, 33).

A kábelárok legnyugatabbi végében már mindössze egy köves omladékszigetet tudunk dokumentálni, illetve felette az újkori feltöltést. Az utóbbi alatt, a városfaltól nyugatra húzódó szakaszon a római kori rétegek tetején képződött, talajosodott, sötét színű, a település felhagyásával összefüggésbe hozható réteget – az ún. „dark

from the details of walls, roads and other surfaces. At the same time, based on the section walls, it seems that the essentially uneven surface outside the town wall was broken by smaller and larger (natural?) depressions and these had already been filled with layers of leveling in the Roman Period.

Further “debris islands”, phenomena characterized by the presence of stone, mortar and clay spots were documented. Their function cannot be identified at the moment. In the same section, still within the zone of the strip houses, a single brick grave was also found under the layer formed by the twentieth century widening of the railway embankment (Fig. 8). Two skeletons were found lying in an extended position on the trough-like bottom of the northwest-southeast oriented grave constructed of upside down tegulae. The deceased were probably a mother and child, both lying on a “pillow” formed of tegulae as well. The right arm of the adult woman was bent above her pelvis and her left arm was extended along her body. A badly worn bronze coin was located under the mandible of the deceased, perhaps dating from the AD 3rd century. The left tibia and feet were missing. On her right side, the fragmentary (damaged?) skeleton of a child (female?) was documented, also lying in an extended position. One or two bronze bracelets were found on each of the child’s arms bent above the pelvis while the fragment of a non-datable bronze coin lay under her head. The small fragment of bronze found near her skull may have come from an earring. A small, round silver mirror with a bronze handle (Fig. 9), a large, oval, carnelian stone, incised around its edges (originally it may have been mounted), pieces of a wooden contain-

earth” jelenséget – is megfigyelhettük (BÍRÓ-TOMKA 2013, 521–532). (L. O.)

Az Aranyárok menti temető környéke

A Pomázi út és a Keled út kereszteződésében a közúti felüljáró négy pillérjének kiásására került sor, amelyekben a modern feltöltés alatt egy sötét, humuszos réteget, ez alatt pedig sárga, kemény záporpatak-üledéket észleltünk. Ez utóbbiba ásva az E szelvényben egy V metszetű kelet-nyugati árkot, valamint több ovális, humuszos, betöltésű beásást (cölöplyukakat?) dokumentáltunk. Az árok a betöltésében talált néhány apró tegulatöredék arra utal, hogy római kori lehet. Az ovális beásások a szórványos kerámiatöredékek

er of unclear function, fragments of two glass bottles, and a profiled bronze plate (fitting?) with a hole through its center were found primarily by the feet of the deceased child (Fig. 10). Animal bones were located on the top of the tegulae that covered the grave, supposedly the remains of the funeral feast. Based on the grave goods, the grave can conditionally be dated to the second half – end of the AD 3rd century and perhaps even to the 4th century (?). Its context is unclear, as this territory is still in the zone of the strip houses built along the main road leading west from the town (see above) and the easternmost known graves of the western cemetery of the Civil Town that was located by the

10. kép: Sírmellékletek a kettős sírból
Fig. 10: Grave goods from the double burial

alapján pedig feltehetően újkőkoriak, de pontosabb datálásuk bizonytalan.

A további szelvényekben több keskeny, ismeretlen korú árkot és néhány bizonytalan korú cölöplyukat figyeltünk meg, valamint minimális mennyiségű római kori és neolitik kerámiatöredék került elő. (L. G.)

Összefoglalás

Az idei évi feltárások jelentősége elsősorban abban áll, hogy bár a kisméretű, pontszerű, illetve keskeny kutatási felületeken előkerült római kori régészeti jelenségek nagyobb következtetések levonására egyelőre nem voltak alkalmasak, sikerült új adatokat nyernünk az aquincumi polgár város nyugati és elővárosi szakasz beépítettségének jellegére és sűrűségére vonatkozóan. Ezek az adatok várhatóan segítségünkre lesznek a korábban a környéken végzett régészeti kutatások eredményeinek kiértékelésében is.

Láng Orsolya – Lassányi Gábor

Irodalom/References:

BÍRÓ–TOMKA 2013 • Bíró Sz. – Tomka P.: A Győr, Széchenyi téri fekete réteg rejtélyei. In: Rendtársai (szerk.): Csóka úrtól Gáspár atyáig. Ünnepi kötet Csóka Gáspár OSB 75. születésnapjára. Győr 2013, 521–538.

GROH–LÁNG–SEDLMAYER–ZSIDI 2014 • S. Groh – O. Láng – H. Sedlmayer – P. Zsidi: Neues zur Urbanistik der Zivilstadt von Aquincum–Budapest und Carnuntum – Petronell. ActaArchHung 65 (2014) 361–404.

LASSÁNYI 2006 • Lassányi G.: Újabb feltárások az Aranyhegyi-patak menti temetőben (Recent excavations in the cemete-

Aranyhegyi-patak (Aranyhegyi Stream) at a distance of about half a kilometer from here (LASSÁNYI 2006, 73–78). The grave could possibly be a relatively late inhumation placed among the already abandoned buildings. Klára Póczy observed a similar phenomenon when she unearthed a burial chamber construction and two cremation burials during the excavation of the above mentioned strip houses, south from this area (PÓCZY 1976, 33).

Only a stony debris spot and above that the modern fill could be documented at the westernmost end of the cable ditch. Beneath the latter, in the section located west from the town wall, the so-called “dark earth” phenomenon could be observed as well, a dark layer, reefing formed on the top of the Roman period layers that can be associated with the abandonment of the settlement (BÍRÓ–TOMKA 2013, 521–532). (L. O.)

The environs of the cemetery along the Aranyárok (Arany Ditch)

Foundations pits were dug for four pillars of the public road overpass at the intersection of Pomázi Road and Keled Road. A dark layer mixed with humus was observed under the modern fill. A yellow deposit from streamlets created by heavy rainfalls was located beneath this layer. An east-west oriented ditch with a V-shaped section dug into this latter layer was documented in trench E in addition to several oval pits (postholes?), the fill of which was mixed with humus. The few tiny tegula fragments from the fill of the ditch suggest that it dated from the Roman Period. The oval pits are probably from the Neolithic based on the scattered potsherds found in them, but their more precise dating is uncertain.

ry along the Aranyhegyi Stream). *Aqfüz* 12 (2006) 73–78.

LÁNG 2006 • Láng O.: Régészeti munkák az aquincumi polgárváros középső és keleti részén: a Szentendrei út felújítása (Archaeological investigations in the central and eastern parts of the Civil Town of Aquincum: reconstruction of Szentendrei Road). *Aqfüz* 12 (2006) 37–50.

LÁNG 2009 • Láng O.: Gazdagon díszített épület az aquincumi polgárváros nyugati részén (Richly decorated building in the western part of the Civil Town of Aquincum). *Aqfüz* 15 (2009) 18–29.

LÁNG–LASSÁNYI 2014 • Láng O. – Lassányi G.: Új adatok az aquincumi polgárváros nyugati és keleti előterének beépítettségéhez: az esztergomi vasút felújítása (New Data on the Use of the Western and Eastern Outskirts of the Civil Town: The Renovation of the Budapest–Esztergom Railway Line). *Aqfüz* 20 (2014) 16–37.

LÁNG 2015 • Láng O.: Semi-subterranean pit houses in the civilian vicus of Aquincum. In: Sz. Bíró – A. Molnár (szerk.): *Ländliche Siedlungen der römischen Kaiserzeit im mittleren Donauraum*. Győr 2015, 169–196.

PÓCZY 1976 • Póczy K.: 53/37. Keled u. *RégFüz* 29 (1976) 33.

SÖLÉTRAMOS–SZAPPANOS–KROLOPP 2013 • Sölétromos A. – Szappanos B. – Krolopp E.: 6.2. Az aquincumi fekete agyag rejtélye – adalékok a római kori környezet rekonstrukciójához. In: Mindszenty A. (szerk.): *Budapest. Földtani értékek és az ember*. Budapest 2013, 142–147.

ZSIDI 1990 • Zsidi P.: Aquincum polgárvárosának városfala és védművei az újabb kutatások tükrében. *CommArchHung* 1990, 143–169.

A number of narrow ditches of unknown dating as well as a few postholes were observed in the rest of the trenches as well as a very small number of Roman Period and Neolithic potsherds. (L. G.)

Summary

The main significance of this year's excavations lies in the fact that although the Roman Period phenomena excavated on the small scale, point-like and narrow research surfaces were not suitable for drawing significant conclusions, new data could be derived on the character and density of the occupation in the western part and outskirts of the Aquincum Civil Town. These data are expected to also prove helpful when interpreting the results of the archaeological research previously carried out in the nearby area.

Orsolya Láng – Gábor Lassányi

Előzetes jelentés az aquincumi polgárváros területén folytatott műszeres leletkutatásról, ásatásról és lelőhelyvédelmi munkákról

(Aquincum polgárváros délnyugati fele, Hrsz.: 19668/4)

2014 júniusa és decembere között szisztematikus leletfelderítést végeztünk Aquincum polgárvárosának délnyugati felében a Nemzeti Kulturális Alap anyagi támogatásával. A munkák szorosan kapcsolódtak a területen 2013 nyarán folytatott korábbi műszeres vizsgálatokhoz (LASSÁNYI–ZSIDI 2014). A kutatás célja kettős volt. Az egyik feladat az illegális lelőhely-fosztogatások által az elmúlt évtizedekben súlyosan érintett terület még megmaradt felszíni leleteinek módszeres és dokumentált körülmények közötti begyűjtése, továbbá a 1960-as és 1970-es években folytatott ún. „Interstudex ásatások” (PÓCZY–HAJNÓCZI 1973) csak részben visszatemetett szelvényeinek fémkeresős átvizsgálása volt. A kutatásokhoz kapcsolódóan lelőhelyvédelmi munkákba is kezdtünk a területen, az utóbb említett szelvények egy részének kitakarításával és gépi visszatöltésével. A fentiekén túl, egy kisebb kutatóárok segítségével, a terület rétegtani viszonyait is felmértük. A kapott eredmények kiegészíthetik a területen 2011-ben végzett geofizikai vizsgálatokat (GROH–LÁNG–SEDLMAYER–ZSIDI 2014).

A kutatás jelentősége és előzményei

Az aquincumi polgárváros a római kori feltárások megindulása óta folyamatosan

Preliminary report on the non-invasive, instrumental survey, excavation and archaeological site protection works in the territory of the Civil Town in Aquincum

(Southwestern part of the Civil Town in Aquincum, Lrn.: 19668/4)

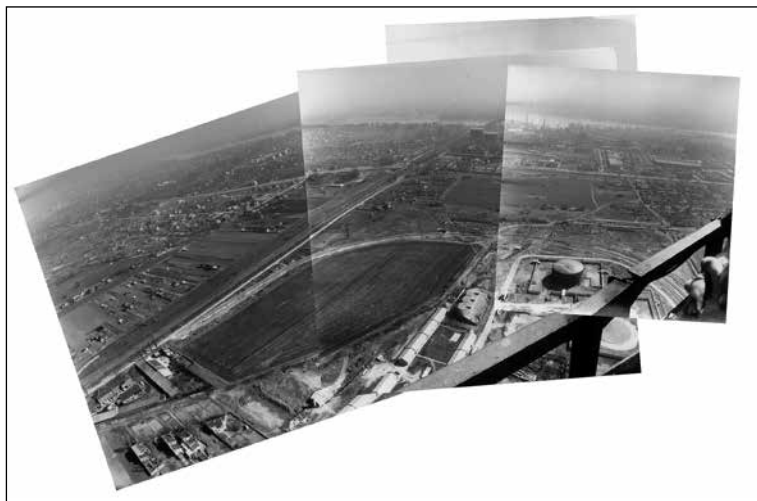
A systematic survey of archaeological finds was carried out in the southwestern part of the Civil Town in Aquincum from June to December 2014 with the financial support of the National Cultural Fund. The works were closely connected to the previous non-invasive instrumental surveys carried out in the area during the summer of 2013 (LASSÁNYI–ZSIDI 2014). This research had a double objective. One task was to systematically collect the remaining finds from the surface over a territory where archaeological sites were seriously affected by illegal looting during past decades, and to document their contexts. The research also aimed at surveying the only partly re-filled trenches of the so-called “Interstudex excavations” carried out in the 1960s and 1970s (PÓCZY–HAJNÓCZI 1973) using metal detectors. Works connected to archaeological site protection were also initiated in the territory connected to the research by cleaning some of the above mentioned trenches and re-filling them with mechanical work. In addition to these efforts, the stratigraphic context of the area was also surveyed in a small trial trench. The new results complement those from the geophysical survey carried out in the territory in 2011 (GROH–LÁNG–SEDLMAYER–ZSIDI 2014).

kutatott terület. Ennek ellenére elsősorban az Aquincumi Múzeum körüli, nagyrészt helyreállított és bemutatott keleti városrész topográfiája ismert, s a település építéstörténetére vonatkozó jelenlegi tudásunkat is főleg az itt végzett kutatások alapján nyertük. Ugyanakkor a nyugati oldalon az elmúlt csaknem fél évszázad során számos régészeti ásatás történt (PÓCZY 1984, 20–21; FORSCHUNGEN 2003, 329–364; LÁNG 2006; LÁNG 2009), amely igazolta e városrész jelentőségét. Az elmúlt fél évszázad alatt a területen történt környezeti változások arra is felhívták a figyelmet, hogy a még a földben rejlő régészeti információk veszélyben vannak. Ilyen veszélyt jelent a növényzet elburjánzása, a szemétkerakás, valamint a fémkeresővel rendelkező illegális kincsvadászok megjelenése a helyszínen (1-2. kép). Az elmúlt években a területen folytatott roncsolásmentes geofizikai felmérések, kiegészítve a jelenlegi műszeres felderítések eredményeivel, alapjául szolgálhatnak egy majdani, az aquincumi polgárváros nyugati részére vonatkozó, komplex régészeti kutatásnak. Ez lehetőséget adhat arra, hogy megismerjük az itteni városrészének beépítettségét, építéstörténetét, s ezt beillesztve a keleti városrészről alkotott ismeretek közé, egységes és minden korábbinál teljesebb képet alkothassunk az egykori település egészéről.

A polgárváros területe Aquincum egyik legrégebb óta, szisztematikusan kutatott topográfiai egysége. A legkorábbi tudósítások, amelyek a város nyugati, a római kori vízvezeték-pillérektől, illetve a mai Szentendrei úttól nyugatra eső részéről szólnak, a városfal és épületfalak kitermelését említik, amelynek következtében az emlékek megsemmisülésének veszélye fenyegetett (RÖMER 1875, 112). A régészek érdek-

The significance and antecedents of the research

The Civil Town in Aquincum has been continuously researched since the start of the Roman Period excavations there. In spite of this fact it is primarily the topography of the eastern part of the town located around the Aquincum Museum that is known, a significant part of which has also been reconstructed and presented to the public. The present knowledge on the building history of the town is primarily based on the research carried out in the eastern part of the settlement. At the same time, several archaeological excavations have been carried out in the western part of the town as well for the past almost half a century (PÓCZY 1984, 20–21; FORSCHUNGEN 2003, 329–364; LÁNG 2006; LÁNG 2009), which confirmed the significance of this part of the Roman town. Changes in the environment that occurred in the past fifty years have also called attention to the fact that the archaeological information still hidden beneath the ground is exposed to a variety of threats. Dangers are represented by the overgrowth of the vegetation, waste deposition, and the appearance of illegal treasure hunters who have appeared on the site equipped with metal detectors (Figs. 1-2). Non-invasive geophysical surveys carried out in previous years complemented with the results of the present instrumental surveys serve as a basis for any future complex archaeological research in the in the western part of the Civil Town of Aquincum. This offers opportunities to discover the level of occupation in the western part of the Civil Town, its building history, and the opportunity to integrate this information into what is known about the eastern part of the town, forming an

1. kép: A polgárváros nyugati része és környezete az 1970-es évek végén
 Fig. 1: The western part of the Civil Town and its environs in the late 1970s

2. kép: A polgárváros nyugati része és környezete napjainkban
 Fig. 2: The western part of the Civil Town and its environs today

lődése a kutatások kezdeti időszakában, a 19. század második felében, a város mindkét részére kiterjedt. A nyugati részen elsősorban a városfal vonalában folytak munkák (TORMA 1880, 252–258). Ezek a kutatások tulajdonképpen megadták a település kiterjedését, topográfiai kereteit. Később azonban, a 19. század végén és a 20. század első felében, a feltárásokat elsősorban a városközpont irányába, kelet és dél felé terjesztették ki, ami jelentős le-

ever more complete and unified picture of the former settlement as a whole.

The territory of the Civil Town is among those topographical units in Aquincum that have been researched systematically for the longest time. The first reports that inform about the western part of the town located west of the pillars of the Roman Period aqueduct and today's Szentendrei Road mention the quarrying of the stones of the city wall and the building walls

maradást okozott a nyugati területrészek kutatásában. Innen csak kisebb jelentések, szórványos leletek szóltak. Ezt a zónát akkoriban bolgárkertészek művelték, amely során a felszíni maradványok és rétegek komoly károsodásokat szenvedtek. A területen végzett szisztematikus kutatásnak elsőként az 1960-as évek végén (1966-1969 között), a Póczy Klára és Hajnóczi Gyula által vezetett ún. „Interstudex ásások” minősíthetők (PÓCZY–HAJNÓCZI 1973). A feltárások során a déli városfal egy szakasza, két-két közbülső és egy saroktorony, valamint a déli területrészen több útszakasz és néhány épület alaprajza vált ismertté. Ezt követték a terület közelében végzett – építkezésekhez kapcsolódó – feltárások, elsősorban leletmentések 1977-1991 között (ZSIDI 1990), amelyek a déli városfalról, valamint a nyugati városrész szerkezetéről adtak új információkat. Előkerült a nyugati városrészben folytatódó *via decumana* egy szakasza és az *aquaeductus* nyugati oldalához illeszkedő, néhány nagyobb, feltehetően középület, illetve fürdőépület maradványai. Ezekre az *aquaeductus* mentén elhelyezkedő épületekre a gyors leletmentések után, a jelenlegi 11-es út nyugati sávja, illetve a nyugati irányba eltolt HÉV-pálya települt. Ebben az időszakban a polgárváros területén az Óbuda Tsz. végzett mélyszántásos módszerrel növénytermesztést, amely a még felszínhez közeli maradványokat tovább pusztította (3. kép). A helyzetet tovább rontotta, hogy a környező lakótelep építésének során (pl. a Kaszásdűlői ltp.) a Huszti út menti területrészt illegális törmeléklerakónak használták (4. kép). További részletek váltak ismertté a nyugati városrész északi részének beépítettségéről 2005-2008 között, díszes falfestményes, mozaikpadlós épületet eredményezve az

which threatened the disappearance of the monuments (RÓMER 1875). In the early phase of the research, in the second half of the nineteenth century, archaeologists were interested in both parts of the town. Works were carried out primarily along the line of the city wall within the western part of the town (TORMA 1880, 252–258). These research campaigns basically revealed the extent of the settlement and its topographical framework. Later, however, in the late nineteenth and the first half of the twentieth century, excavations were mostly directed towards the city center, to the east and west, which resulted in a significant deficit concerning research on the western areas. Only short reports and stray finds informed scholars about the latter area. This zone was cultivated by market gardeners that time and the remains and layers on the surface suffered serious damage as a result of this activity. The so-called “Interstudex excavations” supervised by Klára Póczy and Gyula Hajnóczy in the late 1960s (between 1960 and 1969) qualify as the first systematic research in the area (PÓCZY–HAJNÓCZI 1973). The excavations brought to light a section of the southern city wall, 2-2 interval towers and a corner tower, as well as information on several road sections in the southern area and the ground plan of a few buildings. This work was followed by excavations connected to construction work carried out near the territory, primarily in the form of rescue excavations between 1977 and 1991 (ZSIDI 1990) which produced new information on the structure of the southern city wall and the structure of the town’s western section. A section of the *via decumana* was found continuing in the western part of the town as well as remains

3. kép: Mélysántással bolygatott római kori út a polgárváros nyugati területén az 1970-es évek második felében

Fig. 3: A Roman Period road in the western part of the Civil Town disturbed by deep plowing in the second half of the 1970s

4. kép: A környező lakótelepek építési törmelékének deponálása a római város területén az 1980-as évek elején

Fig. 4: Depositing the construction debris of the nearby housing estates in the territory of the Roman Period town in the early 1980s

Esztergomi vasút vonalának felújítását megelőzően, és a jelenleg folyó kivitelezési munkák során (LÁNG 2006; LÁNG 2009).

A feltárások nyomán lassanként kibontakoztak a polgárváros két részében megmutatózó településszerkezeti sajátosságok: a várost nyugati és keleti részre osztó vízvezeték rendszere, a védművek szabálytalan vonala, s ezeknek a két területrészel tapasztalható eltérő szerkezete. Miután a nyugati városrész csak kis részben feltárt, s az sem összefüggően, így egyelőre

of a few large buildings, probably baths or public buildings, attached to the western side of the aquaeductus. The buildings located along the aquaeductus were covered by the western line of what is today Road 11 and the railroad bed of the HÉV urban railway that was moved toward the west after the fast rescue excavations. In this period the Óbuda Cooperative used deep plowing during its agricultural work in the territory of the Civil Town which continued the destruction of the remains that still survived close to the ground surface

utcahálózatáról is igen keveset tudunk. A jelenleg rendelkezésünkre álló adatok alapján azonban valószínűnek látszik, hogy ez – kis eltéréssel – a keleti városrész utcáinak irányát követte, bár egyedül a *via decumana* („D” utca) követhető nyomvonalában töretlenül. Az 1990-es évek közepén kísérletet tettünk arra, hogy légifotó és geofizikai felmérések segítségével (ELTE Régészeti Intézet) roncsolásmentesen nyerjünk adatokat a még fel nem tárt nyugati városrészeiről.

Jelentős előrelépést jelentettek a 2011-ben végzett geofizikai felmérések az Osztrák Régészeti Intézettel együttműködésben, amelyek a nyugati városrész déli, még beépítetlen területét érintették (GROH–LÁNG–SEDLMAYER–ZSIDI 2014). A Stefan Groh vezetésével zajló vizsgálatok adatainak értékelését követően reményünk van – a feltárt részek ásatási eredményeivel egybevetve –, hogy a terület részletesebb struktúrája fog kibontakozni. A városrész beépítetlen területén időközben az illegális fémkeresők, műkincsraflók nyomát is felfedeztük az elmúlt években. A hozzáférhető részeken ezért kezdtünk már 2013-ban is leletfelderítést. A két városrész kutatottsága között fennálló egyenetlenség ez utóbbi két vizsgálattal együtt is fennmaradt, sőt növekedett, tekintettel arra, hogy az elmúlt időszakban a polgárváros keleti részében történt kutatások leletanyagának feldolgozása is előrehaladt. A nyugati városrész korábbi ásatásai ugyanakkor nagyrészt feldolgozatlanok. A terület jelenleg még jórészt beépítetlen, azonban a modern, fejlődő város közepén a beépítés veszélye folyamatosan fennáll.

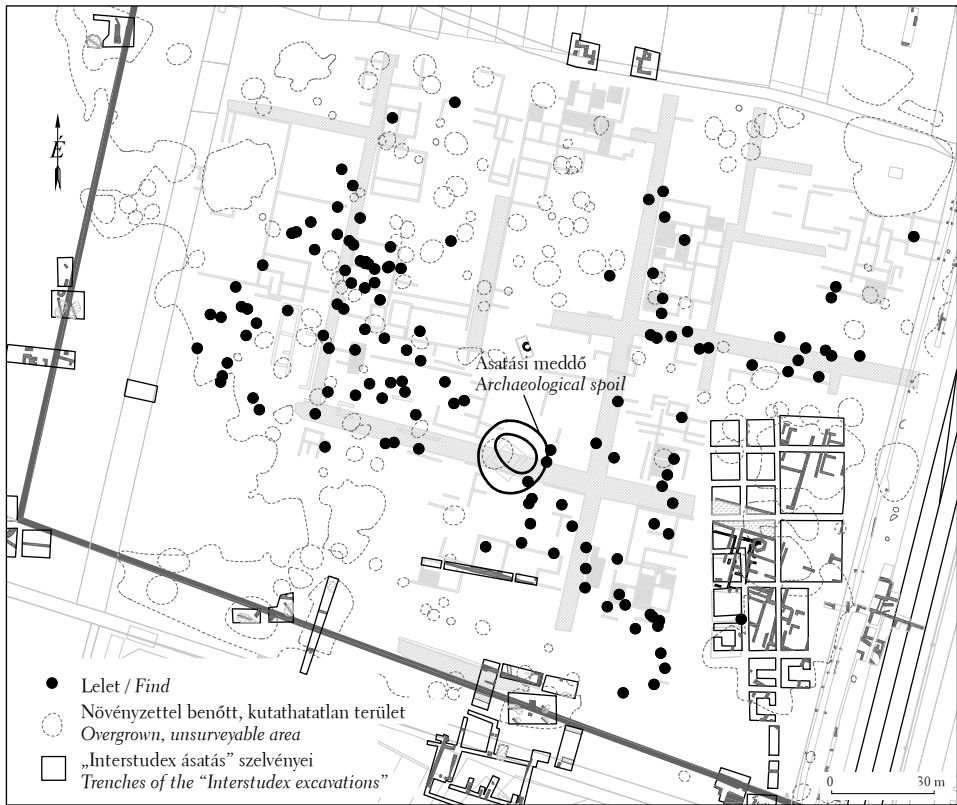
A műszeres kutatás

A műszeres kutatás során, amelyet Sándor Lajos (Sandax Kft.) végzett ön-

(Fig. 3). This destruction was amplified by the fact that the territory along Huszti Road was utilized as an illegal building debris deposit during the construction of the nearby housing estates (e.g. the housing estate in Kaszásdűlő; Fig. 4). Further information was revealed about the occupation in the northern zone of the western part of the city between 2005 and 2008: a building decorated with wall painting and mosaic floor was unearthed during the research that was initiated before the reconstruction of the Budapest-Esztergom railway line and the ongoing construction works (LÁNG 2006; LÁNG 2009).

The excavations gradually delineated the characteristics of the two parts of the Civil Town concerning settlement structure: the system of the aqueduct dividing the town into a western and eastern part, the irregular line of the fortifications, and their distinct structure in the two territories. As only small and discontinuous parts of the western territory have been excavated, little is known about the street network there. Based on the presently available data, however, it seems probable that the streets followed – with slight differences – the direction of those streets in the eastern part of the city, though it is only the line of the *via decumana* (Street “D”) that can be followed unbroken. In the mid-1990s an attempt was made to use non-invasive methods to learn about the parts of the western part of the city that had not been excavated yet with the help of aerial photography and geophysical survey (ELTE Archaeological Institute).

The geophysical surveys carried out in 2011 in cooperation with the Austrian Archaeological Institute represented a significant step forward. These surveys covered the southern zone of the western part of

5. kép: A fémkeresős kutatás területe
 Fig. 5: The territory covered by metal detecting research

kéntes kutatók alkalmi segítségével, kézi fémkereső műszerrel átvizsgáltuk a terület fizikailag hozzáférhető részét. Fontos megjegyezni, hogy a polgárváros falakkal körülvett nyugati részének nyugati sávjában az elmúlt évtizedekben rendezetlen erdősáv nőtt, amelyben ráadásul nagy mennyiségű kommunális hulladékot raktak le. Tovább akadályozta a kutatást a terület délnyugati részén korábban elterített jelentős modern kori építési törmelék, valamint a szabadon növekvő cserjék és bokrok (5. kép).

Ennek ellenére mintegy 20 ezer négyzetméternyi felületen, a felszíntől nagyjából 5-30 cm mélységből, összesen 122 db

the town that had not yet been built over (GROH-LÁNG-SEDLMAYER-ZSIDI 2014). After evaluating the results of the examinations lead by Stefan Groh – and integrating those data with the excavation results from the unearthed parts – there is hope to develop a more detailed image about the structure of the territory. In the meantime, traces of the activity of illegal looters, treasure hunters with metal detectors, have also been discovered in the unbuilt over area of this part of the city over the past years. This is why we started to survey the finds as well in 2013 in the accessible zones. The difference between the state of research concerning

római kori fémtárgyat gyűjtöttünk, pontos geodéziai bemérés keretében. A fentiekén túl jelentős eredményeket hozott az „Interstudex ásítás” során keletkezett ásatási meddő-domb egy részének elbontása és földanyagának fémkeresős átvizsgálása, amely 78 db további tárgyat eredményezett, köztük 22 db éremmel, 13 db fibulatöredékkal. Fontos megjegyezni, hogy a felszíni fémtárgyak eloszlása a területen a modern feltöltés és a növényzet által nem fedett részen sem volt egyenletes, feltűnően kevés leletet találtunk például abban az észak-déli sávban, amelyben kutatóárkunk is húzódott. Ennek többféle oka is lehet, szintkülönbség vagy korábbi műszeres lelőhely kifosztás. A megoldáshoz csak további kutatásokkal juthatunk közelebb.

Az „Interstudex ásítás” visszatemetett szelvényeiben fémkeresős kutatásra nem volt mód, ugyanis ezekbe nagy mennyiségű kommunális szemetet deponáltak az elmúlt évtizedekben, amely apró zavaró fémrészeinek (pl söröskupakok, drótdarabok) eltávolításra nem volt lehetőség.

Használati tárgyak

A műszeres vizsgálat során előkerült leletek többsége használati, elsősorban viseleti tárgy volt, köztük nem egy ritka és különleges darab. Az előzetes áttekintés nyomán képet alkothatunk a leletanyag gazdagságáról.

A viseleti tárgyak között 38 db, többségében térdfibula található. Előkerültek egy- és kétgombos fibulák is, és több díszes lapfibula, így svasztikát és áttört, peltás motívumot, illetve geometrikus mintákat ábrázoló darabok (6. kép). A fibulák közül kiemelkedik egy emailos berakású, mitológiai lényt ábrázoló darab (7. kép), amelynek közeli párhuzama Almásfüzitő-

the two parts of the town has continued even with the latter two investigations. What is more, the difference has become even more significant, as in past years processing the results of investigations in the eastern part of the town has progressed as well. At the same time, the majority of the results from previous excavations carried out in the western part of the town remain unprocessed. The territory is still mostly empty of modern construction but there is a continuous danger that someone will initiate building work here in the middle of this modern, developing city.

Instrumental research

The physically accessible part of the territory was surveyed with a portable metal detector during the instrumental research carried out by Lajos Sándor (Sandax Ltd.) with the occasional assistance of volunteers. It is important to note that a zone of unregulated trees has grown in the past decade in the western zone of the Civil Town's western part surrounded by walls while a large amount of communal waste was also dumped there. The research was further hindered by the significant amount of modern building debris spread over the southwestern zone of the territory as well as by the shrubs and bushes growing wild there (Fig. 5).

In spite of all these obstacles, a total of 122 Roman Period metal objects were collected in an area of about 20,000 m², from a depths varying between ca. 5-30 cm from the surface with precise geodesic measurements. In addition to this achievement, re-excavation one of the spoil heaps left after the “Interstudex excavation” and examining the spoil with a metal detector also produced significant results: a further 78 objects were found including 22 coins

6. kép: Fibulák a fémkeresős kutatásból
 Fig. 6: Brooches found with a metal detector

7. kép: Lapfibulák, közepén a kutyát és kígyókat formázó emailos fibula
 Fig. 7: Plate brooches, the brooch decorated with enamel ornament comprising a dog and a snake at the center

8. kép: MARTIS feliratos áttört övveret
Fig. 8: Openwork belt mount with the inscription
MARTIS

9. kép: Bronz állatfejes bútorveret
Fig. 9: Bronze fitting with animal head

10. kép: Bronz ládikafogantyú
Fig. 10: Bronze casket handle

ről (HORVÁTH 2007) ismert. A ruhakapcsoló tűk szinte mindegyike a Kr. u. 1–3. századra keltezhető.

Nagy számban kerültek elő övveretek és szíjdíszek, amelyek közül több emailos berakású és áttört díszítésű darab is található. Ezek közül különlegesnek számít egy áttört MAR[TIS] feliratú övdísz (8. kép), amelynek párhuzamai elsősorban Noricumból és Germaniából ismertek (GARBSCH 1991, 196) és a Kr. u. 2. század végére – 3. század elejére keltezhetőek. Női viselethez tartozó kiemelkedő lelet volt egy finom kivitelű, áttört díszű arany fülbevaló, amelybe apró igazgyöngyök voltak foglalva (részletes bemutatását lásd a jelen kötetben 51–57. o.). Előkerültek továbbá az eraviszkusz női viselethez tartozó, övről lelógó, hegyes végű csüngők is (GARBSCH 1965, 104–106).

Háztartási felszerelések közé tartoznak a különböző bútordíszek, hengeres bronzfogantyúk, bútorveretek, több bronz ládikaveret és ládikafül (9–10. kép). Szintén háztartási eszköz volt egy bronzlemezből hajlított, háromszög alakú, nyitott tetejű olajmécses és egy kerek fejű kozmetikai kanál.

Nagy mennyiségű ólomolvadék mellett több ólomtárgyat is találtunk. Ezek között több votív tárgy is előfordult, így egy istennőt (Abundantia / Concordia?) ábrázoló ólom szobrocska (párhuzama: RELIGION AND CULTS 1998, 69), egy a három gráciát ábrázoló kerek ólomlemez és a dunai lovasisten fogadalmi táblácskájának töredéke (11. kép). További kutatások szükségesek két kerek ólomlemez (*tessera*?) rendeltetésének meghatározásához. Mindkettőn figurális ábrázolás látható, egyik ábrázolásának párhuzama – két jeleny által keretezett legiós sas – korábban a polgárváros nyugati elővárosának fémke-

and 13 brooch fragments. The metal objects were not distributed evenly over the surface of the territory even in those areas that were not covered by modern fill and vegetation. Markedly few finds were discovered for example in the north-south zone where our trial trench was located as well. This sparse find distribution may be due to a variety of reasons, e.g. a difference in the relief or indicate that the site had been looted earlier with metal detectors. Only further research can lead us closer to a solution.

There was no chance for metal detector research in the trenches filled after the “Interstudex excavation” as a large amount of communal waste was deposited there over past decades and it did not prove possible to remove the small pieces of metal (e.g. beer bottle caps and pieces of wire).

Articles for personal use

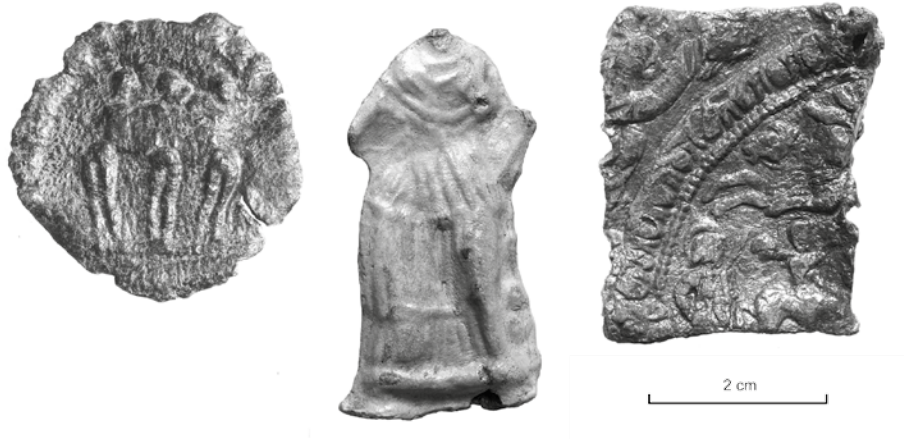
Most of the finds discovered with metal detector were for personal use, primarily objects connected to apparel, even including some rare and special pieces. A primary overview gives an idea about the richness of the finds.

Costume accessories included a total of 38 brooches, most of which were knee brooches. Single and double knot brooches were found as well as a number of decorated plate brooches, among those pieces decorated with swastikas, an openwork pelta motif, as well as other geometric motifs (Fig. 6). A piece that stands out among the brooches was decorated with enamel and depicts a mythological creature (Fig. 7). It is closely analogous with a piece from Almásfüzitő (HORVÁTH 2007). Almost all the brooches can be dated to between the AD 1st–3rd centuries.

resős kutatása (LASSSÁNYI 2013) során is előkerült (12. kép).

Kiemelkedő lelet egy katonai diploma töredéke, amely immáron a második az aquincumi polgárváros területéről (13. kép). Az elsőként megismert, a Seve-

A large number of belt mounts and strap ornaments were found as well. Several of these objects were decorated with enamel and openwork. A belt ornament with the inscription MAR[TIS] rendered in openwork is an exceptional piece (Fig

11. kép: Ólomvotívok
Fig. 11: Lead votive objects

12. kép: Kerek ólomlemezek sas ábrázolással
(a: Aquincum polgárváros nyugati elővárosa, b: Aquincum polgárváros
Fig. 12: Circular lead disks with eagle depictions (a: western outskirts of the Aquincum Civil Town, b: Aquincum Civil Town)

13. kép: Katonai diploma töredéke?
 Fig. 13: Fragment of a military diploma

rus-korra, 211-re keltezhető darabot még 1899-ben találták a papföldi ásatásokon (KUZSINSZKY 1900, 167; CIL XVI, 136.). A most talált példány az egykori diploma első lemezének bal felső sarka. A megmaradt császári titulátúra alapján Marcus Aurelius és Lucius Verus társuralkodásának korára, azon belül Kr. u. 163 ősze és 165 nyara közé, esetleg tágabban 166 vége közé keltezhetjük (LASSÁNYI 2015).

Az éremleletek vizsgálata

A terület 2013-as és 2014-es fémkeresős vizsgálata során összesen 68 római kori érmet találtunk, ebből 62 db volt pontosabban meghatározható (14. kép). Ezek közül három köztársaság kori érmet, kettő a Marcus Antonius-féle legiós denárok közé tartozik.

A legmarkánsabb vonulatot – a Flaviusok és a Traianus–Hadrianus időszak egyenletes számú érmei után – az Antoninus- és a Severus-kor jelenti. Erre a mintegy száz éves (Kr. u. 137–235) időszakra keltezhető az előkerült érmek fele. A katonacászárok

8). It has analogies primarily in Noricum and Germania (GARBSCH 1991, 196) and can be dated to the end of the AD 2nd – beginning of the AD 3rd century. A golden earring with finely crafted openwork represents another significant find connected to female attire. It was decorated with small pearls (it is presented in detail elsewhere in this volume). Pendants with pointed ends hanging from belts belonging to the characteristic costume of Eravisci women were also found (GARBSCH 1965, 104–106).

Household items were represented by various furniture ornaments, cylindrical bronze handles, furniture fittings, several bronze casket fittings and handles. (Figs. 9-10) A triangular oil lamp with an open top bent from a metal plate and a cosmetic spoon with a round bowl also belonged to the household utensils.

In addition to the large number of melted lead fragments, several objects made of lead were found as well. These included a number of votive objects, such as a lead statuette representing a goddess (Abun-

érmei csökkenő számban találhatóak meg az anyagban.

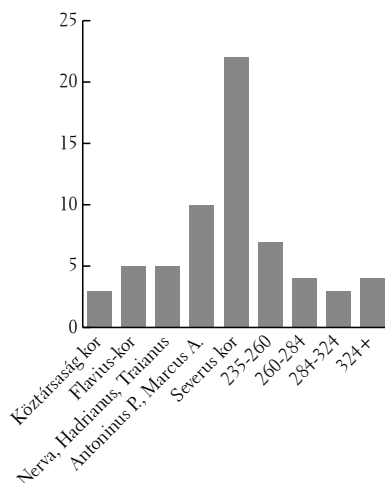
Míg a tetrachia-kor teljesen hiányzik az anyagból, a 310-es évekből I. Constantinus 3 kisbronz került elő, a Kr. u. 324–375 közötti időszakra pedig mindössze 4 további kisbronz datálható.

Különleges leletnek számít egy 2015 tavaszán előkerült, a bizánci II. Justinus császár (565–578) *follesa* (15. kép), amelyet nyilvánvalóan már az akkor lakatlan települést rövid időszakra érintők hagyhattak a területen.

A kutatóárok feltárásának eredményei

A terület bejárása során, annak középső sávjában egy mintegy 5×2 m kiterjedésben, egy olyan sekélyebb (mintegy 0,5 m mély), szabályos körvonalú gödröt észleltünk, amely a szélén felhalmozott földkupac alapján viszonylag újabb keletűnek tűnt. A nyomok alapján visszatemetett bolygatási gödörnek látszó beásás nem szerepelt a korábbi ásatások rajzában, így leginkább valamilyen illegális ásatás gödrének kellett tekintenünk. A szelvény alatt húzódó épületmaradványokról a korábbi geofizikai vizsgálatok nem adtak eredményt.

A bolygatás mértékének felderítésére egy 6×3 méteres, a mélyedés eredeti kontúrját követő, északnyugat-délkeleti tájolású kutatóárokot nyitottunk. A bolygatás pontos határa nem volt meghatározható, az azonban bizonyos, hogy csak a területen található legfelső szürkésbarna, humuszos, kőtörmelékes, nagy mennyiségű római leletanyagot tartalmazó kevert réteget érintette (SE 1). A mintegy 0,7–0,8 m vastag réteg alatt egy másik, szintén szürkésbarna, kőtörmelékes, humuszos, nagyon sok római kori kerámiatöredéket és állatcsontot tartalmazó réteg következett (SE 2),

14. kép: Az éremanyag statisztikája
Fig. 14: Statistical analysis of the coins

dantia / Concordia?; for the analogy, see RELIGION AND CULTS 1998, 69), a round lead disc with the image of the three Graces on it and a fragment of a votive plaque of the Danubian mounted God (Fig. 11). Further research may help determine the function of two circular lead discs (tessera?). Both bear a figural image. An analogy to one of the depictions – a legionary eagle flanked by two standards – was also found earlier by metal detector research (LASSÁNYI 2013) on the western outskirts of the Civil Town (Fig. 12).

One of the most significant finds is a fragment of a military diploma, the second from the territory of the Civil Town in Aquincum (Fig. 13). The first such piece dated to 211 AD, to the period of the Severan Dynasty. It was found in 1899 during the excavations at Papföld (KUZSINSZKY 1900, 167; CIL XVI, 136). This newly discovered piece represents the upper left

15. kép: II. Justinus follisa
Fig. 15 Follis of Justin II

majd pedig a legfelső, megmaradt római szinteket: egy agyagos, vályogtégla-darabos, sötétbarna, tömör réteget a szelvény délkeleti részén (SE 3), és egy sötétbarna, agyagos, humuszos réteget a szektor délnyugati zónájában (SE 4, 16. kép). Az SE 4-ben egy kisebb ovális, sárgásbarna betöltésű beásást észleltünk (SE 7/8).

A legfelső római kori réteg (SE 3) ráhúzódtott egy megmunkálatlan mészkőből készült, ovális, néhol tölcselesen szűkülő kőkonstrukcióra, valószínűleg kútra (SE 5), amelynek felső sötétbarna humuszos betöltéséből (SE 6) sok kerámia és állatcsont került elő egy apró Aesculapiust ábrázoló gemmával együtt (17. kép). E réteg (SE 3) alatt egy további agyagos, vályogtéglás, planírozott szintet (SE 9) értünk el. Mélyebb rétegeket nem bontottunk ki. A kerámia, elsősorban a sok terra sigillata előzetes vizsgálata alapján (Vámos Péter meghatározása) a szelvényben Severus-kori vagy inkább annál későbbi, Kr. u. 3. századi rétegeket érthettünk el.

corner of the front tablet of the former diploma. Based on the surviving title of the emperor it can be dated to the period when Marcus Aurelius and Lucius Verus ruled as co-emperors and within that timespan between the autumn of 163 and the summer of 165 AD or more broadly the end of 166 AD (LASSÁNYI 2015).

The analysis of the coins

A total of 68 Roman period coins was found after examining the territory with metal detectors in 2013 and 2014. A total of 62 of these coins could be identified more precisely (Fig. 14). Three of the coins dated from the period of the Republic and two are legionary denarii of Marcus Aurelius.

Following the evenly distributed number of coins from the period of the Flavian emperors, Trajan and Hadrian, the most characteristic group was represented by the period of the Antonines and the Severan Dynasty. About fifty percent of the

16. kép: A kutatóárok
Fig. 16: The excavation

17. kép: Aesculapiust ábrázoló gemma
Fig. 17: Gem depicting Aesculapius

Lelőhelyvédelmi földmunkák

A leelőhelyvédelmi munkák keretében az Interstudex ásátás nyugati szelvényesorát megtisztítottuk a kommunális szeméttől, valamint kiirtottuk az azokban nőtt bozótot. A felszínen eredetileg betonnal konzervált falmaradványok az évtizedek alatt erősen sérültek, így azokat geotextillettal letakartuk, és az egykori ásátási meddő földjével gépi erővel betemettünk öt szelvényt, ezzel is védve a még megmaradt romokat.

Összefoglalás

A polgárváros nyugati felében a 2013-ban és 2014-ben a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával leelőhelyvédelmi és műszeres kutató munkák jelentős eredményt hoztak. A műszeres leletfelderítés segítségével gyűjtött fémtárgyak fontos adatokkal szolgálnak a polgárváros területe-

coins can be dated to this approximately one century long period (137–235 AD). Coins of the soldier emperors are found in the material in a decreasing numbers.

While the period of the Tetrarchy is completely missing, two small bronzes of Constantine I were found from the 310s AD while only four small bronzes can be dated to the period between 324 and 375 AD.

A follis of the Byzantine emperor Justin II (565–578; Fig. 15) found in the spring of 2015 is a special piece among the finds. It was obviously dropped by someone staying briefly in the area of the otherwise uninhabited settlement.

The results of excavating the trial trenches

During field walking in the territory, in its central zone, a shallow pit (with a depth of about 0.5 m) with a regular outline was

tének gazdaságáról, anyagi kultúrájáról, hiszen számos olyan tárgytypus is előkerült, amely más módszerrel kutatva elkerülhette a feltárók figyelmét. Erre mutatott rá az „Interstudex” ásatás kitermelt földjének átvizsgálása során talált nagyszámú lelet is, amely bizonyítja, hogy egy modern feltárás eszköztárához ma már feltétlenül hozzátartozik a fémkereső műszer.

A fémleletek nagyrésze a város virágkorára, a Kr. u. 2–3. századra keltezhető. Az ennél korábbi leletek, elsősorban érmek kis száma természetesen magyarázható azzal is, ahogyan azt a korábbi feltárások is mutatták, hogy az erre a korszakra datálható rétegek akár több méter mélyen is húzódnak. A Kr. u. 4. századra datálható leletanyag csak minimális mennyiségben került elő (összesen 7 darab érme). A próbaszelvény kutatása során a város Kr. u. 3. századi, újkori bolygatással nem érintett rétegeit értük el. Az árok fontos adattal szolgált arról is, hogy a terület felszíni rétegeit akár egy méter mélyen is roncsolta a korábbi mezőgazdasági tevékenység.

Lassányi Gábor – Zsidi Paula

Irodalom/References:

FORSCHUNGEN 2003 • Zsidi, P. (szerk.): Forschungen in Aquincum 1969–2002. Aquincum Nostrum II.2. Budapest 2003.

GARBSCH 1965 • Garbsch, J.: Die norisch-pannonische Frauentracht im 1. und 2. Jahrhundert. Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 12. München 1965.

GARBSCH 1991 • J. Garbsch: Beobachtungen an Fibeln des Mars. Bayerische Vorgeschichtsblätter 56 (1991) 187–197.

observed extending over an area of about 5×2 m. It seemed to have been relatively recent based on the earth piled up next to it. The pit, that based on traces seems to have been a refilled disturbance pit, does not appear in drawings from previous excavations, so we have to consider it rather a trench of some sort of illegal excavation. Previous geophysical survey produced no results concerning any building remains located beneath the trench.

A large, northwest-southeast oriented trial trench measuring 6×3 m was opened following the original outline of the depression so as to examine the extent of the disturbance. The exact border of the disturbance could not be determined, but it surely affected only the uppermost greyish brown layer in the area that was mixed with humus, stone rubble and contained a large amount of Roman Period finds (SE 1). Under this 0.7-0.8 meter thick layer another, also greyish brown layer followed mixed with humus and stone rubble that contained very many Roman period potsherds and animal bones as well (SE 2). Below this, the uppermost, surviving Roman period levels could be observed: a thick, dark brown, clayey layer with adobe pieces in the southeastern part of the trench (SE 3), and a dark brown, clayey layer mixed with humus in the southwestern zone of the sector (SE 4, *Fig. 16*). A small oval pit was cut into the SE 4 layer. Its fill was yellowish brown (SE 7/8).

The uppermost Roman period layer (SE 3) stretched over a sometimes conically tapering stone construction with an oval outline, made of unworked limestone blocks. This structure was probably a well (SE 5). Its uppermost dark brown layer mixed with humus yielded many potsherds and animal bones, as well as a tiny

GROH-LÁNG-SEDLMAYER-ZSIDI 2014 • S. Groh – O. Láng – H. Sedlmayer – P. Zsidi: Neues zur Urbanistik der Zivilstädte von Aquincum – Budapest und Carnuntum – Petronell. *ActaArchHung* 65 (2014) 361–403.

HORVÁTH 2007 • Horváth E.: Egy ritka emailos fibula Almásfüzitő vicusából. Eine seltene Emailfibel aus dem Vicus von Almásfüzitő. *ArchÉrt* 132 (2007) 295–304.

KUZSINSZKY 1900 • Kuzsinszky B.: Értésítő. *BudRég* 7 (1900) 163–172.

LASSÁNYI 2013 • Lassányi G.: Kutatások az Aquincum polgárvárosától nyugatra épülő baseballpályán (Research on the territory of the future baseball park west of the Civil Town of Aquincum). *Aqfüz* 19 (2013) 19–31.

LASSÁNYI 2015 • Lassányi G.: Római katonai diploma töredéke Aquincum polgárvárosból (A Fragment of a Roman Military Diploma from the Civil Town of Aquincum). *BudRég* 47 (2015) 73–77.

LASSÁNYI-ZSIDI 2014 • Lassányi G. – Zsidi P.: Budapest III. ker. Aquincum Polgárváros Nyugati oldal (Hrsz: 19668/4). *Aqfüz* 20 (2014) 127–128.

LÁNG 2006 • Láng O.: Régészeti munkák az aquincumi polgárváros középső és nyugati részén: BKV-HÉV pályarekonstrukció (Archaeological investigations in the central and western part of the Civil Town Aquincum: BKV-HÉV suburban railbed reconstruction). *Aqfüz* 12 (2006) 44–50.

LÁNG 2009 • Láng O.: Gazdagon díszített épület az aquincumi polgárváros nyugati részén (Richly decorated building in the western part of the Civil Town of Aquincum). *Aqfüz* 15 (2009) 18–29.

PÓCZY-HAJNÓCZI 1973 • Póczy K. – Hajnóczi Gy.: III. Szentendrei út 139. Aquincum Polgárváros (A Budapesti Tör-

engraved gemstone depicting Aesculapius (Fig. 17). Below this layer (SE 3) another levelled clayey layer containing adobe fragments was reached (SE-9). Layers located at a deeper level than this were not excavated. Based on the preliminary analysis of the pottery, especially the large number of Samian ware (examined by Péter Vámos), the layers reached in the trench dated from the Severan Period or even later, from the AD 3rd century.

Earthmoving with the purpose of site protection

Within the framework of site protection work, the western trench row of the Interstudex excavation was cleaned of communal waste and the shrubs growing over them were also removed. Wall remains on the surface originally conserved with concrete had been badly damaged for decades, so they were covered with geotextile and five trenches were mechanically filled in with the spoil of the former excavation so as to protect the surviving ruins as well.

Summary

The site protection works and non-invasive instrumental survey carried out in the western part of the Civil Town in 2013 and 2014 with the support of the National Cultural Fund produced significant results. Metal objects collected during the instrumental survey provide important data on the wealth and material culture in the territory of the Civil Town, as a number of object types were found that could have been overlooked by archaeologists using other methods. This was demonstrated by the large number of finds detected when re-examining the spoil coming from the “Interstudex” excavation. These results confirm that today metal detectors

téneti Múzeum leletmentései és ásatásai az 1966-1970. években). *BudRég* 23 (1973) 266–267.

PÓCZY 1984 • Póczy K.: Aquincum – Castra, Canabae, Colonia. (Az 1976–1980. közötti időszak ásatási eredményeinek összefoglalása. Zusammenfassung der Grabungsergebnisse der Periode 1976–1980.) *BudRég* 25 (1984) 15–34.

RELIGION AND CULTS 1998 • Fitz J. (szerk.): Religions and Cults in Pannonia. Székesfehérvár 1998.

RÓMER 1875 • Rómer F.: Ó-Budai ásatások. *ArchÉrt* 9 (1875) 111–113.

TORMA 1880 • Torma K.: Az aquincumi ásatások. *ArchÉrt* 14 (1880) 252–258.

ZSIDI 1990 • Zsidi P.: Aquincum polgárvárosának városfala és védművei az újabb kutatások tükrében. *CommArchHung* 1990, 144–169.

are already essential elements in the toolkit of a modern archaeological excavation.

Metal finds can primarily be dated to the heyday of the town, the AD 2nd and 3rd centuries. The small number of finds from earlier periods, especially the coins, can also certainly be explained by a phenomenon revealed during previous excavations as well: layers dated to this period can be located at depths of even several meters. Only a very small number of finds was collected dating to the AD 4th century (a total of 7 coins). During the excavation of the trial trench, the AD 3rd century layers of the town were reached. These layers had not been affected by modern disturbances. The trench provided important information on previous agricultural activity that destroyed the surface layers in this area down to depths of 1 meter in the area as well.

Gábor Lassányi – Paula Zsidi

Peltamintás arany fülbevaló Aquincumból

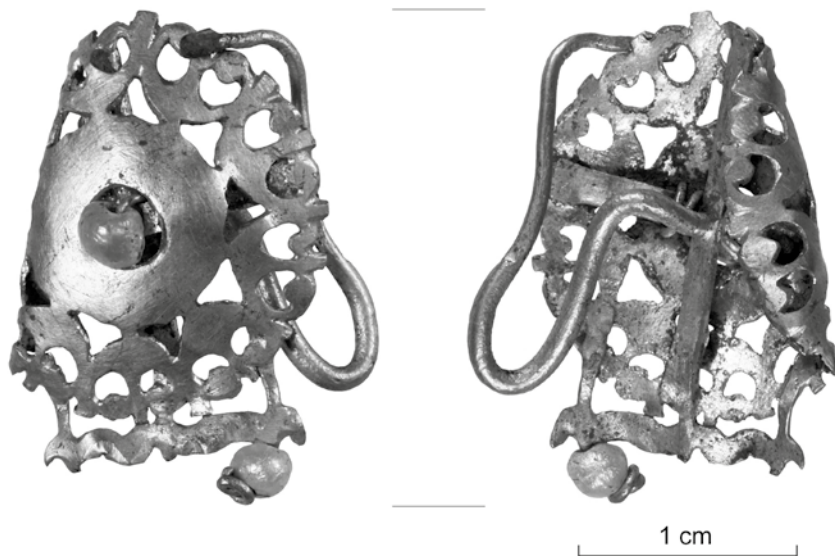
Gold earring with a pelta motif from Aquincum

Aquincum polgárvárosának nyugati részén a fémkeresővel végzett kutatás során többek között egy aranytárgy is előkerült. (Köszönettel tartozom Lassányi Gábornak a fülbevaló publikálására történt felkéréséért.) A több helyen sérült, összehajlított darabban római kori fülbevalót (Leltári száma: BTM Aquincumi Múzeum 2013.11.180. Mérete: 22×16 mm) ismerhetünk fel (*l. kép*), amely az igen változatos és látványos formában készített, S akasztós, kombinált típusú fülbevalók közé tartozik (FACSÁDY 2009, 79. X. típus). Az akasztóhurok helyzete alapján „klipszként” történő (FACSÁDY 2008, 236) viselését feltételezhetjük.

Az ékszer kör alakú, enyhén domborodó felső része eredetileg 18 mm-es átmérőjű, közepét igazgyöngy díszíti, amit a hátsó keresztpántra feltekert vékony huzal tart. A gyöngyszemet körülölelő 4 mm széles aranylemez díszítetlen, külső oldalához áttört díszű, hegyes csúcsukkal befelé forduló peltákból álló sor csatlakozik. A hátoldalon a pelták kialakításához szükséges háromszög és vese alakú kivágások élesen kirajzolódnak, bizonyítva a megmunkálás színvonalát. Az ékszer jellegzetes, S formára hajlított akasztója a nyitott foglalatnál általánosan alkalmazott módon, a hátoldalra kereszt alakban forrasztott pántok közepére került. A peltasor hátoldalához

One of the objects produced by the metal detecting research in the western part of the Civil Town of Aquincum was made from gold (I must thank Gábor Lassányi for asking me to publish the earring.) The folded and in several parts damaged piece could be recognized as a Roman Period earring (Inventory number: BHM Aquincum Museum 2013.11.180. Measurements: 22×16 mm; *Fig. 1*) that belongs to the combined type of earring with S-shaped hooks produced in fairly variable and spectacular forms (FACSÁDY 2009, 79, type X). The position of the hook suggests that it was probably worn as a clip earring (FACSÁDY 2008, 236).

The center of the circular, slightly protruding upper part of the jewelry that originally had a diameter of 18 mm, was decorated with a pearl fixed with a thin wire rolled up onto the cross band on the back. A row of openwork pelta motifs with their sharp points turned inward is fixed to the outer side of the 4 mm wide undecorated gold sheet framing the pearl. The triangular and kidney-shaped cuts necessary for shaping the pelta motifs are cleanly formed on the back side testifying to the quality of the craftsmanship. The characteristic S-shaped hook of the jewel was fixed to the middle of the bands soldered in a cross shape onto the back side,

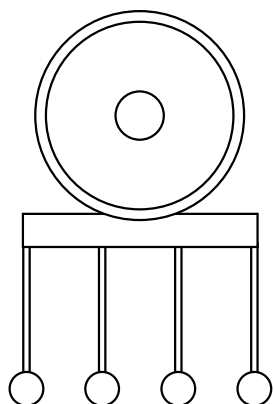
1. kép: Az arany fülbevaló
 Fig. 1: The gold earring

forrasztották az ékszer alsó részét tartó függőleges keresztpántokat, amelyek alsó, visszahajló végei tartották a szokatlanul rövid csüngőket. A tartópántokra merőlegesen, vékony huzalokkal odaerősített ívsor alkotja az elválasztó tagot. Az ívek vonalát eredetileg véséssel is hangsúlyozták, ezek azonban ma már alig kivehetők. A három, az ívekbe szinte belesimuló gyöngyszem közül már csak egy maradt meg. Sérülése következtében a peltasor rövid szakaszon hátrahajlott, az akasztó felső része az egyik mintaelembe beakadva a hátoldalhoz simul.

A rozettaforma és a baretta típus összeillesztésével kialakult, kombinált fülbevalók szerkezeti felépítése azonos: egy központi gyöngyszemet vesz körbe az opus interrabile technikával – vagy annak imitálásával – készített díszítés, amit a felső elemhez illesztett három vagy négy gyöngyös csüngőtől vízszintes tag választ el (2. kép). Az

in a way generally applied in the case of open settings. The vertical cross bands holding the lower part of the jewel were soldered to the back side of the pelta row, and the curved lower endings held the unusually short pendants. The dividing element is composed of a row of arches fixed with thin wires at a right angle with the supporting bands. The line of the arches was originally also emphasized with incisions, but this work is barely visible now. Only one of the three pearls fit into the arches survived. The pelta row was folded backward due to damage so that the upper part of the hook is bent onto the back side and stuck into an element of the motif.

The structure of the earrings belonging to the type created by combining the rozette form and the so-called baretta-type is the same: a central pearl is surrounded by the ornament created with an opus interrabile technique or its imitation. This

2. kép: Kombinált fülbevaló típusrajza
 Fig. 2: Drawing of the combined earring type

elválasztó tag alakja az egyszerű hosszúkás téglalap- vagy trapézformától a stilizált állatmotívumok (többnyire szembenéző delfinpár) felhasználásáig terjedhet. Elsősorban a keleti provinciákban és a Balkán területén fordul elő, a motívumismétlések miatt Aimilia Yeroulanou tömeges gyártásukat feltételezi (YEROULANOU 1999, 72). Mennyiségük és kidolgozásuk apró eltérései ezt nem támasztják alá, a típus kedveltsége – éppen rendkívüli sokszínűsége miatt – azonban vitathatatlan. Népszerűségét bizonyítja, hogy elkészítik a valódi áttört technikára emlékeztető, kevesebb aranyat igénylő huzaltechnikával is. (TOPÁL 1993, 24; FACSÁDY 2009, kat. 284)

Peltás fülbevalók Pannonia déli részéről ismertek. A zágrábi Régészeti Múzeumban őrzött példányok vásárlás során kerültek a múzeumba, Cibalaéból (Vinkovci – BALEN 2012, 61, cat. 59) és Sirmiumból (Srijemska Mitrovica – BALEN 2012, 61, cat. 60) származnak. A cibalaei darab felső

part of the earring is divided by a horizontal element from the pendant with three or four pearls (Fig.2). The shape of the dividing element ranges from a simple oblong or trapezoid form to the application of stylized animal motifs (mostly a pair of dolphins turned towards each other). It occurs primarily in the Eastern provinces and in the Balkans. Aimilia Yeroulanou has suggested that they were mass-produced based on the recurring motifs (YEROULANOU 1999, 72). This theory is not supported by the quantity of the objects found and the small differences found in their execution. The popularity of the type – exactly due to its exceptional diversity – is beyond debate. It is also demonstrated by the fact that it was also produced using a wire technique that resembled real openwork but required less gold (TOPÁL 1993, 24; FACSÁDY 2009, Cat. 284).

Earrings with pelta motif are known from the southern part of Pannonia. The items preserved by the Archaeological Museum in Zagreb came into their collections through purchase and actually originated in Cibalae (Vinkovci – BALEN 2012, 61, Cat. 59) and from Sirmium (Srijemska Mitrovica – BALEN 2012, 61, Cat. 60). The upper part of the piece from Cibalae is composed of six openwork peltae and is decorated with an emerald bead in the middle. The straight horizontal element has only one pendant. The earring from Sirmium, originating from an indefinitely dated Roman Period grave, is a closer analogy to the piece from Aquincum. Its upper disk was also formed by six openwork peltae, and there is a pearl framed by a sheet in the middle. Only one of the four pendants survived. The formation of the pendant and the horizontal element

része hat áttört peltából áll, közepét smaragd gyöngyszem díszíti. Az egyenes vonalú vízszintes tagon csupán egy csüngő van. Az aquincumi példányhoz közelebb áll a sirmiumi, közelebbről nem ismert római kori sárból származó darab. Felső korongját ugyancsak nyolc peltából alakították ki, közepén lemezzel körbevett igazgyöngy van. Négy csüngője közül csupán egy maradt meg, a csüngő és a vízszintes tag kialakítása az aquincumiétól eltérő.

Legújabb aranyékszerünk pontos párhuzamát ismerhetjük fel a niši Nemzeti Múzeumban őrzött (YEROULANOU 1999, cat. 41; DAVIDOV-PEŠIĆ-JOCIĆ 2004, 194, cat. 148), közelebbi lelőhely meghatározás nélkül, Dardaniából származó fülbevaló-párban. Analógiaként tekinthetünk a mai Jerash (Jordánia) területén előkerült szarkofágok ékszerei (NAGHAWI 1989, 206) között a G 412 jelzésű fülbevaló-párra is. A sírokat a publikáló a 3. század végére – 4. század elejére keltezi. Közelebbi területen is található ékszerünkhöz hasonló: 3. századra keltezhető a trapezoid elválasztó taggal és három csüngővel készített pleveni (Bulgária, YEROULANOU 1999, cat. 376) sírmellékletként előkerült arany fülbevaló-pár. Az ismeretlen lelőhelyű, a baltimore-i Walters Arts Galleryben őrzött (YEROULANOU 1999, cat. 378) ékszer ugyancsak trapezoid elválasztó taggal készült, három csüngőjén azonban az igazgyöngyök mellett ékköves foglalattal is díszített. A szíriai Bosrában talált fülbevaló-pár (BALDINI LIPPOLIS 1999, 48, Fig. 21) pelta mintázata az aquincumi példánnyal megegyező, közepének kialakítása és elválasztó tagjának formája azonban különbözik. Ismert a nyugati provinciák területéről is egy peltamintával díszített, kombinált típusú fülbevaló-pár (GREIFENHAGEN 1975, 56–57), a gall-római

is different from those found on the piece from Aquincum.

An exact analogy to the Aquincum earring can be recognized in the pair of earrings coming from Dardania and held in the National Museum in Niš. The exact find spot of this earring pair has not been identified (YEROULANOU 1999, Cat. 41; DAVIDOV-PEŠIĆ-JOCIĆ 2004, 194, Cat. 148). The pair of earrings marked as G 412 among the jewelry from the sarcophagi found in the territory of today's Jerash (Jordan; NAGHAWI 1989, 206) can also be considered an analogy. The graves were dated to the AD late 3rd – early 4th century by the archaeologist publishing them to the Aquincum find. One can find similar earrings from closer territories as well: the pair of gold earrings found as gravegoods in Pleven (Bulgaria, YEROULANOU 1999, cat. 376) and dated to the AD 3rd century was created using a trapezoid dividing element and three pendants. The piece, now housed in the Walters Arts Gallery in Baltimore (YEROULANOU 1999, cat. 378), was also made with a trapezoidal dividing element, but the three pendants are also decorated with gemstone settings in addition to the pearls. The pelta ornament on the pair of earrings found in Bosra, Syria (BALDINI LIPPOLIS 1999, 48, Fig. 21) corresponds to the ornament on the Aquincum piece, but the formation of its center and the shape of the dividing element is different. A pair of combined type earrings decorated with pelta motifs is known from the western provinces as well (GREIFENHAGEN 1975, 56–57) although the upper rosette of this piece of jewelry from a Gallo-Roman treasure hoard is framed by a row of peltae turned outward with rounded bottoms. The shape of the rounded

kincsből való ékszer felső rozettáját azonban lekerekített aljú, kifelé néző peltasor veszi körbe. A lekerekített ívű amazon-pajzs formája önmagában is használt motívum, Pannoniából Annamatia táborában 4. századi kontextusból (KOVÁCS 2001, 73) ismert egy csüngős fülbevaló.

Pelta díszítésre az S akasztós, rozetta formájú fülbevalók között keleti és nyugati provinciákban egyaránt találhatunk példát. Ciprusról származik a Metropolitan Museumban őrzött, aranylemezből kivágott peltamintával díszített, hiányos darab (MYRES 1914, no. 3818), s hasonló díszű a britanniai Silchesterben előkerült, gondosan megmunkált példány (ALLASON-JONES 1989, 57, Cat. 59, Pl. 25) is.

Általános közkelettel ellentétben Bärbel Pfeiler megállapítása szerint a kora római korszakban a pelta ékszeren alig fordul elő (PFEILER 1970, 52, 97). A 2–3. század fordulóján észlelhető ízlésváltás, amely az opus interrabile technika előtérbe kerülését is elősegítette (FACSÁDY 2013, 104), a felhasznált mintakincs részévé tette. A 3. század folyamán az ékszerek több fajtáján (FACSÁDY 1999/2000, 284) is láthatjuk: nyakláncon, rozettás fülbevalón, különböző típusú gyűrűkön, medalionokon és áttört karperec kiegészítő motívumaként. Készítési idejének meghatározásához azonban a legjobban az ékszerkeretbe foglalt érmek adhatnak támpontot. Az aquincumi ékszeren is felhasznált peltaminta kör alakú kereteken tűnik fel, csúcsukkal az érem felé forduló, íves oldalukkal összeérő, lemezből kivágott pelták sorából áll. A hegyes aljú peltákat ívelődő oldalú háromszögekkel és vese alakú kivágásokkal alakítják ki, közéjük gyakran ékvéséssel formázzák. A mintázat egyik változatánál – amely inkább a kevésbé gondos kiképzésből, mint tudatos változtatásból adódik – a

Amazon-shield motifs was used by itself as well. There is also an earring with a pendant from an AD 4th century context at the auxiliary fort of Annamatia in Pannonia (KOVÁCS 2001, 73).

Examples of pelta decoration among the rosette-shaped earrings with an S-shaped hook can be found both in the eastern and the western provinces. The fragmentary piece preserved in the Metropolitan Museum decorated with pelta motifs cut out from a gold plate originates in Cyprus, (MYRES 1914, no. 3818). The carefully executed piece found in Silchester in Britain bears a similar decoration as well (ALLASON-JONES 1989, 57, cat. 59, Pl. 25).

In spite of its general popularity, Bärbel Pfeiler has noted that the pelta motif hardly ever occurs on jewelry from the early Roman Period (PFEILER 1970, 52; 97). A change in taste can be observed at the turn of the AD 3rd century which contributed to the spread of the opus interrabile technique as well (FACSÁDY 2013, 104), turning it into a part of the applied set of ornaments. It can be seen on a number of jewelry types during the AD 3rd century: on necklaces, rosette earrings, on various types of rings, medallions and as a complementary motif for openwork bracelets. However, coins set into frames in pieces of jewelry serve as the best reference point for determining the time of their production. The pelta motif, also applied on the earring from Aquincum appears on circular frames and consists of a row of peltae cut out from a plate, turned with their pointed ends towards the coin and connected on their curved sides. Peltae with pointed bottoms are formed by cutting out triangles with curved sides and kidney shapes. The pelta shape was often formed

pelták közötti részt ugyancsak egy-egy vésséssel jelzik (FACSÁDY 1999/2000, 283). A legkorábbi érem, amelynek keretbe foglalásakor ezt a motívumot alkalmazzák, Septimius Severus verete (DAMM 1993. 17). A motívum feltűnik a Severus-kor több császáranak befoglalt érme mellett III. Gordianus (AUBIN–BARATTE–LASCoux–METZGER 1999, 127) és Philipus Arabs pénzeivel díszített medallionokon (FACSÁDY 1999/2000, 283) is.

Az ékszertípus és a peltamotívum használata alapján az aquincumi arany fülbevaló készítését a 3. század közepére keltezhjük.

R. Facsády Annamária

with chip carving. There is one variation of the motif – one rather the result of the less elaborate execution than a conscious variant – where the section between the peltae was also marked with carving (FACSÁDY 1999/2000, 283). The earliest coin inserted into a frame on which this motif was applied was issued by Septimius Severus (DAMM 1993. 17.). The motif also appears with the inset coins of a number of emperors from the Severus dynasty as well as on medallions decorated with coins of Gordian III (AUBIN–BARATTE–LASCoux–METZGER 1999, 127) and Philip the Arab (FACSÁDY 1999/2000, 283).

Based on the jewelry type and the use of the pelta motif, the production of the gold earring from Aquincum can be dated to the AD mid-3rd century.

Annamária R. Facsády

Irodalom/References:

ALLASON-JONES 1989 • Allason-Jones, L.: Ear-Rings in Roman Britain. BAR British Series 201. Oxford 1989.

AUBIN–BARATTE–LASCoux–METZGER 1999 • Aubin, G. – Baratte, F – Lascoux, J. P. – Metzger, C.: Le trésor de Vaise à Lyon (Rhône). Lyon 1999.

BALEN 2012 • Balen, J.: Rimske zlatne naušnice iz Archaološkog muzeja u Zagrabu (Roman Gold Earrings from the Archaeological Museum in Zagreb). Zagreb 2012.

BALDINI LIPPOLIS 1999 • Baldini Lippolis, I.: L'oreficeria nell'impero di Costantinopoli tra IV e VII secolo. Bari 1999.

DAMM 1993 • Damm, I. G.: Goldschmuck der römischen Frau: eine Ausstellung des Römisch-Germanischen Museums, Köln,

vom 16. Juni – 3. Oktober 1993 : Begleit-
heft zur Ausstellung. Köln 1993, 4–26.

DAVIDOV–PEŠIĆ–JOCIĆ 2004 • Davidov, D. – Pešić, D. – Jocić, M. (szerk.): Archaeological Treasure of Niš from the Neolithic to the Middle Ages. Gallery of the Serbian Academy of Sciences and Art 102. Belgrade 2004.

FACSÁDY 1999/2000 • R. Facsády, A.: Roman mounted coins. ActaArchHung 51 (1999/2000) 269–325.

FACSÁDY 2008 • R. Facsády, A.: Earrings on stone monuments from Pannonia. In: Franek, Ch. – Lamm, S. – Neuhauser, T. – Porod, B. – Zöhner, K. (szerk.): Thiasos. Festschrift für Erwin Pochmarski zum 65. Geburtstag. Wien 2008, 229–242.

FACSÁDY 2009 • R. Facsády A.: Aquincumi ékszerek. Jewellery in Aquincum. Az

- Aquincumi Múzeum gyűjteménye I. Budapest 2009.
- FACSÁDY 2013 • R. Facsády A.: *Forma bonum fragile est. Szépítkezés a római korban.* Budapest 2013.
- GREIFENHAGEN 1975 • Greifenhagen, A.: *Schmuck der Alten Welt II.* Berlin 1975.
- KOVÁCS 2001 • Kovács, P.: *Annamatia (Baracs) – A Roman auxiliary fort in Pannonia.* *Acta Antiqua* 41 (2001) 55–80.
- MYRES 1914 • Myres, J. L.: *Handbook of the Cesnola Collection of Antiquities from Cyprus.* New York 1914.
- NAGHAWI 1989 • Naghawi, A.: *A New Rock-cut tomb in Jerash.* *Syria* 66 (1989) 201–218.
- PFEILER 1970 • Pfeiler, B.: *Römischer Goldschmuck des ersten und zweiten Jahrhunderts n. Chr. nach datierten Funden.* Mainz 1970.
- TOPÁL 1993 • Topál, J.: *Roman Cemeteries of Aquincum, Pannonia. The western Cemetery, Bécsi Road I. Aquincum Nostrum I.1.* Budapest 1993.
- YEROULANOU 1999 • Yeroulanou, A.: *Diatrita, Gold pierced-work jewellery from the 3rd to the 7th century,* Athens 1999.

A 2014. évi régészeti feltárások Budapest III. kerület, Csúcshegy–Harsánylejtőn

(Hrsz.: 20646/32, 20646/48, 20655/70, 20655/83, 20646/55, 20646/40, 20646/46, 20655/110, 20655/71)

Bevezetés

A „Harsánylejtő–Kertváros” projekt Budapest III., Kocsis Sándor út – Soly márvölgyi út – Virágosnyereg utca által határolt területe a Csúcshegy tömbjének északi oldalán, a Pilisvörösvári-árokra teraszosan süllyedő, Harsánylejtő elnevezésű hegylábfelszíni régióban helyezkedik el. Az itt kisebb megszakításokkal csaknem 20 éve folyó feltárások során egyre jobban körvonalazódó lelőhelykomplexum kutatása a 2014-es évben is folytatódott.

E munkák három, időben és ásatási technológiában eltérő jellegű szakaszra bonthatók.

Első ütemben 1996-ban és 2005-ben régészeti szempontú szelvénykitűzést követő próbafeltárásokat végeztünk (ZSIDI 1997; HAVAS–KÁRPÁTI–SZILAS 2006), amelyek a középső, viszonylag sík, gyümölcsösrel fedett területrészt régészeti intenzitását szándékoztak tisztázni. A tervezett lakópark kivitelezési tervének ismeretében később a második ütemben, 2006–2007-ben, illetve 2010-ben az úthálózat területét érintő megelőző feltárásokat végeztük el (HAVAS–SZILAS–VIRÁG 2007; SZILAS–VIRÁG 2008; TÓTH 2011).

2011-től kezdődően, a jelenleg is tartó harmadik fázisban, a lelőhely intenzitásának viszonylagos ismeretében indultak

Archaeological excavations in 2014 in Budapest III, Csúcshegy–Harsánylejtő

(Lrn.: 20646/32, 20646/48, 20655/70, 20655/83, 20646/55, 20646/40, 20646/46, 20655/110, 20655/71)

Introduction

The territory of the „Harsánylejtő–Kertváros” project in Budapest III, bordered by Kocsis Sándor Road, Soly márvölgyi Road, and Virágosnyereg Street was located on the northern side of the mass of Csúcshegy (Csúcs Hill), in the foothill area known as Harsánylejtő (Harsány Slope) that sloped in terraces down to Pilisvörösvári Ditch. Research on the archaeological site complex located here continued in 2014 following excavations that have lasted for 20 years with interruptions of varying lengths that gradually revealed more and more about it.

These works can be divided into three phases that are distinct both in terms of time and excavation techniques. In the first phase, in 1996 and 2005, trial excavations were carried out in designated trenches where the locations were based on archaeological considerations (ZSIDI 1997; HAVAS–KÁRPÁTI–SZILAS 2006). These trenches were aimed at clarifying the archaeological density in the central, relatively flat zone of the territory covered by an orchard. Later, in the second phase in 2006, 2007 and 2010, preventive excavations were carried out in the territory covered by the road network in accordance with the construction plan of the future residential park (HAVAS–SZILAS–

meg az építési telkekhez kötődő, a feltételezett régészeti fedettséggel arányos mértékű kutatások (szakfelügyelet, próba- és megelőző feltárások). Ezek a telekértékesítésekhez igazodó, véletlenszerűen kialakított szelvényeivel, akár a terület egymástól igen távoli részein – egy időben – végzett, pontoszerű kutatási módszert követeltek meg (HAVAS 2012; HAVAS–VIRÁG 2013; HAVAS–PAPP–TÓTH 2014). Ennek eredményeképpen az idő előrehaladtával egyre nagyobb méretű területrészek váltak összefüggő kutatási felületté, amelynek következtében a friss ásatási eredmények egyre könnyebben adaptálhatók a már meglévő ismereteinkhez.

A 2014. évben, a Katlan Befektetési Zrt. megbízásából két ütemben, összesen kilenc családi ház és környezetének feltárásával folytatódott az építési telkekhez kötődő régészeti kutatások (*l. kép*), így a feltárásokkal érintett telkek száma az év végére elérte a 32-t. A feltárási munkák során a népvándorlás kori objektumok bontását Korom Anita, a középkori lelőhelyrész kutatását Papp Adrienn irányította, a római kori emlékmű értelmezésében Havas Zoltán szakmai konzulensként segítette munkánkat.

Összességében elmondható, hogy a korábbi évekhez hasonlóan 2014-ben is elsősorban a 2006-os ásatás során megismert 1., 3. és 4. számú belső utak menti telkekre helyeződött a kutatás súlypontja. Ennek köszönhetően az újabb eredmények már egy eleve jobban ismert topográfiai képbe illeszthetők bele.

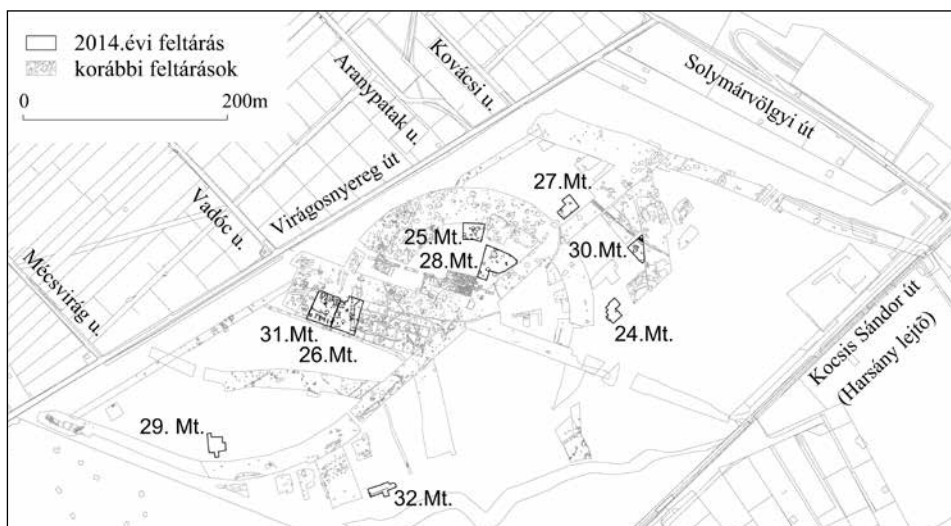
Első ütemben 2014. június 17. – július 18. között 6, a 2014. október 8. – november 7. közötti második ásatási kampányban újabb 3 telek feltárását tudtuk elvégezni (25-32. munkaterületek). A három próba-, két megelőző, és négy, a teljes épí-

VIRÁG 2007; SZILAS–VIRÁG 2008; TÓTH 2011).

In the still-ongoing third phase that began in 2011, research connected to the construction plots, the extent of which corresponded to the presumed archaeological coverage (based on archaeological observation, trial and preliminary excavations) started with an approximate knowledge about the density of the site. Based on this information, research was carried out in parallel at various points, sometimes quite distant from each other within the area, with trenches placed in a random manner following the sale sequence of the plots (HAVAS 2012; HAVAS–VIRÁG 2013; HAVAS–PAPP–TÓTH 2014). As a result of this strategy, more and more extensive parts of the territory were connected into a continuous research surface over time. As a consequence the new excavations results became increasingly easier to integrate into what was already known about the area.

Archaeological research connected to the construction plots continued in 2014 in two phases, with the excavation of a total of nine self-contained houses and their environs at the commission of the Katlan Investment Ltd (*Fig. 1*). Thus, the number of plots impacted by the excavations reached 32 by the end of the year. During the excavations, work on features from the Migration Period was supervised by Anita Korom, research of the medieval part of the site was directed by Adrienn Papp, and Zoltán Havas assisted in the work as consultant in the interpretation of Roman Period finds.

In summary, similarly to previous years, research in 2014 was also focused on plots located along the inner roads marked as No. 1, 3 and 4 during the 2006 excavation.

1. kép: A 2014. évi feltárások összesítő alaprajza
 Fig. 1: Ground plan of the 2014 excavations

tési telket magában foglaló feltárás során összesen 3771 m²-nyi területen 215 db stratigráfiai egységet (SE) dokumentáltunk, amelyek 6 régészeti korszak emlékenyagát tartalmazták.

A 2014. évi ásátások egyes telkekre lebontott ismertetése

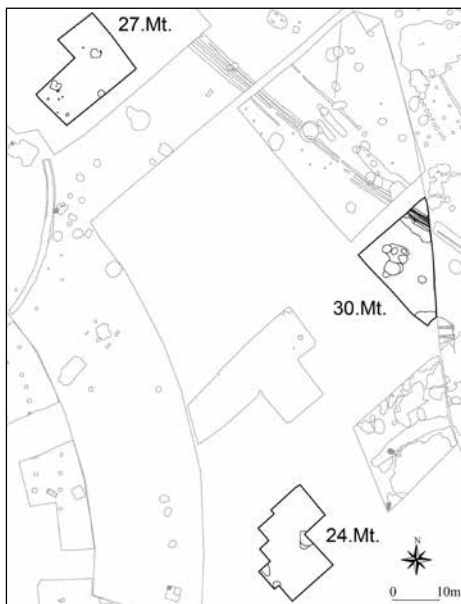
A 24. munkaterület a 20646/48-as helyrajzi számú telken tervezett épület helyén került kialakításra. Bár a környező területek régészeti fedettsége próbafeltárás elvégzését tette szükségessé, a tervezett épület kis alapterületéhez kötődő gépi földmunka racionalizálása miatt – beruházói jóváhagyást követően – célszerűbbnek láttuk a teljes, földmunkával érintett 22729 m²-nyi terület lehumuszosítását. A mindössze néhány nap alatt elvégzett munka eredményeképpen a keleti irányban gyengén lejtő felület csaknem teljesen leletmentesnek bizonyult. Csupán három jelenséget dokumentáltunk, amelyek közül a telek nyugati részén napvilágot látott

Because of this arrangement new results can be integrated into an already quite well understood topographical picture.

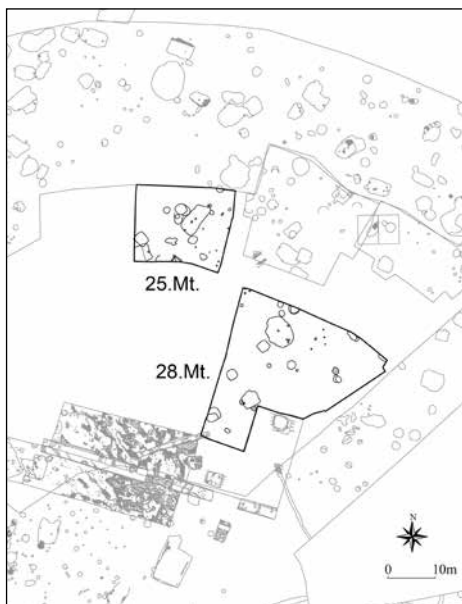
Altogether six plots were excavated during the first phase of work between 17 June and 18 July 2014, and three more in the second phase, between 8 October and 7 November 2014 (work sites No. 25-32). A total of 215 stratigraphic units (SU) were documented in a territory of 3771 m² during the three trial excavations, two preventive excavations and four excavations covering the entire construction plot that yielded finds from six different archaeological periods.

Presentation of the excavations in 2014 according to plots

The location of work site No. 24 was designated in the area of the building planned on plot marked as Irn. 20646/48. Though the research was based on the archaeological coverage from the surrounding territories, it was necessary to carry out

2. kép: A 24., 27. és 30. munkaterületek összesítő alaprajza
 Fig. 2: Summary plan of work sites No. 24, 27 and 30

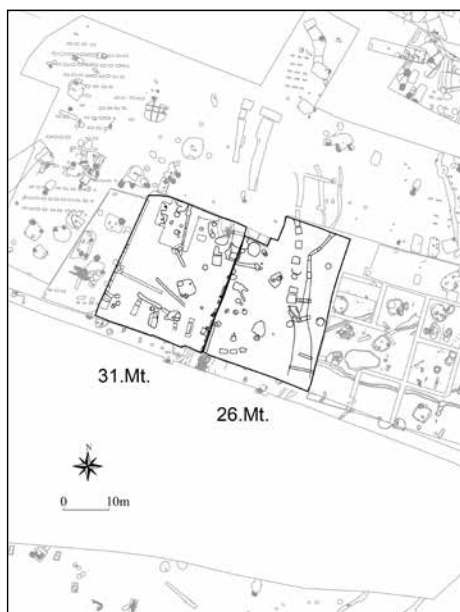
3. kép: A 25. és 28. munkaterületek összesítő alaprajza
 Fig. 3: Summary plan of work sites No. 25 and 28

két sekély beásás nem szolgáltatott korhatarozó leletanyagot, a keleti szelvényfalnál viszont egy nagyméretű, négyzetes alaprajzú kelta gödör nyugati szélét dokumentáltuk (2. kép).

E megfigyelések alapján megállapíthatjuk, hogy a szóban forgó terület leletsűrűség tekintetében a tőle északra és nyugatra elhelyezkedő – 2006-ban ismertté vált – 4-es számú belső úttal határos szakaszán, illetve a 2013-ban feltárt 20. munkaterületen tapasztalt intenzitást mutatja. Fontos eredmény ugyanakkor, hogy az északkeleti irányban szomszédos 4. munkaterületen és a 2007-ben, a 6-os számú út végénél regisztrált hatalmas kiterjedésű, többszörösen összetett római kori gödörkomplexum eddig a területig nem terjed ki, nyugati határa a két telek határzónájában lokalizálható.

a trial excavation. In the end we found it more reasonable to remove the humus layer from the entire 227.29 m² area affected by earthmoving – following the approval of the investor – so as to rationalize the works connected to the small territory covered by the planned building. As a result of the work carried out over just a few days, the eastwardly, slightly sloping surface proved to be almost lacking in finds. We documented no more than three archaeological features while the shallow pit located in the western part of the plot did not contain any dating find. We documented the western edge of a large Celtic pit with a quadrangular outline (Fig. 2), however, by the eastern section wall.

Based on these observations it can be concluded that the territory is characterized by the same density of finds as came

4. kép: A 26. és 31. munkaterületek összesítő alaprajza
 Fig. 4: Summary plan of work sites No. 26 and 31

A 25. munkaterület csak a 20646/32-es helyrajzi számú telek déli felét foglalta magában, mivel egyéb részei a 4-es számú úthoz tartozó belső rézsűsáv feltárásakor már ismertté váltak. A 324,7 m²-nyi területen a földdepozíció áthalmazása miatt két ütemben elvégzett humuszolást követően mutatkozó leletintenzitás hasonló volt a szomszédos, 2006-ban, illetve 2012-ben kutatott északi, illetve keleti irányban elhelyezkedő telkeken tapasztaltakéhoz (3. kép).

Mintegy harminc régészeti objektumot tártunk fel, amelyek a környező területeken lokalizált vaskori és római kori területlehasználat térben folyamatos jelenlétét igazolták.

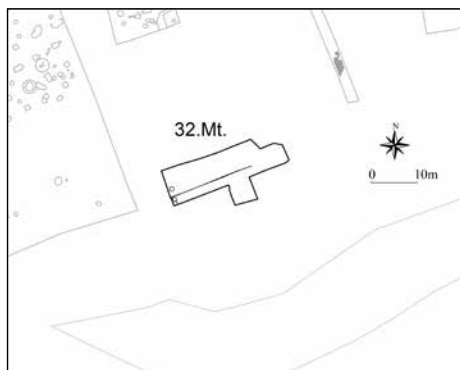
A Hallstatt-kultúrának a lelőhelyről korábban jól ismert négyzetes alaprajzú beásásain kívül számos tárológödre is

to light in the sections located to the north and west and bordered by inner road No. 4 (discovered in 2006) and at work site No. 20 excavated in 2013. At the same time, the fact that the Roman Period multiple pit complex covering a huge area, detected at work site No. 4 in the neighboring territory to the northeast and at the end of road No. 6 in 2007, did not extend to this territory although its western border can be localized in the border zone between the two plots represents an important result.

Work site No. 25 only included the southern half of the plot marked as Lrn. 20646/32. The other parts had already been studied during excavations on the inner slope line connected to road No. 4. The density of finds experienced after removing the humus from the 324.7 m² territory in two phases due to the relocation of back dirt piles was similar to that experienced on the plots located to the north and east researched in 2006 and 2012 (Fig. 3). We excavated about 30 archaeological features that confirmed the spatial continuity of the occupation in the area in the Iron Age and Roman Period, the phenomenon already registered on nearby plots.

In addition to the quadrangular pits from the Hallstatt Culture, previously well-known from the site, a number of storage pits were excavated as well from the same period. A deep storage pit with cylindrical walls, the northern half of which had already been excavated in 2006, was connected to the Celtic settlement, as well as the remains of a semi-subterranean building with span-roof. The edge of a quadrangular pit lined with stone extending under the section wall and finds from a layer observed in the humus and connected to some kind of burning activ-

5. kép: A 32. munkaterület összesítő alaprajza
 Fig. 3: Summary plan of work site No. 32

napvilágra került. A kelta település részét képezte egy mély, hengeres falú tárolóverem, amelynek északi felét még 2006-ban tártuk fel, valamint egy félig földbe mélyített, nyeregtetős épület maradványa. A római kori lelőhely szelvényfal alá benyúló, kővel bélelt falú négyszögletes beásásának széle és a humuszban észlelt, égetési tevékenységgel összefüggő réteganyaga emelhető ki.

A 26. munkaterület felülete a tervezett épület kontúrján áthúzódó nagyszámú régészeti objektum teljes feltárásának szükségessége miatt – beruházóval egyeztetve – a korábban feltárt részek kivételével a teljes telek (Hrsz.: 20655/70) területére kiterjedt (749,54 m², 4. kép). Tekintettel a telek északi negyedében a 3-as számú út részűjének 2006-ban történő feltárására és a 2005-ös ásatási szelvényvel való közelségre, itt elsősorban az Árpád-kori település újabb részletét vártuk, amely a lelőhely magasabb, délnyugati, hegy felőli részén válik intenzívebbé.

Az északnyugati irányban erősen lejtő területen humuszosláskor rögtön szembe-sültünk a 2013-ban, telkünktől nyugati irányban elhelyezkedő 23. munkaterületen

ity are outstanding discoveries from the Roman Period settlement.

The surface of work site No. 26 covered the entire territory of plot (Lrn.: 20655/70, 749.54 m², Fig. 4) – based on an agreement with the investor – with the exception of those parts that had already been excavated, because the large number of archaeological features extending outside the outline of the planned building had to be entirely excavated. Based on the excavation of the slope on road No. 3 in the northern quarter of the plot in 2006 and its vicinity to the archaeological trench opened in 2005, a further detail of the Árpád Period settlement was primarily expected here. The density of finds from the Árpád Period settlement increases in the southeastern part of the site situated at a higher level, closer to the hill.

When removing the humus layer from the part of the area that slopes significantly towards the northwest, the stratigraphic context observed in 2013 at work site No. 23 located west of this plot was immediately detected (HAVAS–PAPP–TÓTH 2014, 42.), that is, medieval features that could be observed that had been found at a number of different levels as the accumulation layer sequences became thicker. Due to time shortages, the humus was removed directly down to the level of SU 3803, which was located at a depth of 120 cm, under the yellowish brown SU 3801 layer situated relatively high up in this location, as well as the darker SU 3802 layer below that (at the level of 144–147.3 a.B.s.), so that features located lower down could also be documented over the entire area. Thus, often only the lower third part of the pits and water channels could be documented. The latter were discovered in several phases in certain parts, perhaps

megfigyelt rétegviszonyokkal (HAVAS–PAPP–TÓTH 2014, 42), azaz, hogy a megvastagodó, akkumulációs rétegsorok miatt a középkori objektumok több, egymástól eltérő beásási szinten jelentkeznek. Az idő szűkössége miatt itt egyből a viszonylag magasan jelentkező sárgásbarna SE 3801-as és az alatta elkülönített, ismét sötétebb SE 3802-es rétegek alatti, 120 cm mélyen jelentkező SE 3803-as szintre humuszoltunk (144–147,3 mBf magasságon), hogy a mélyebben jelentkező beásásokat is a teljes területen dokumentálni tudjuk. Ennek köszönhetően a területet lejtőirányban behálózó, imbolygó vonalvezetésű, talán természetes eredetű árkok felhasználásával kialakított, néhol többperiódusú vízelvezető csatornáknak, gödröknek sok esetben csak az alsó harmadát tudtuk dokumentálni. A kőszerkezetes kemencék meghagyásával, azoknak csupán néhány, hamuzógödörrel és munkagödörrel rendelkező együttesét találtuk, veremházra utaló jelenségeket azonban sem az SE 3802, sem az SE 3803-as rétegben nem tudtunk megfigyelni. A kemencék egyrétegű sütőfelülettel rendelkeztek, és vagy kőládás szerkezetűek voltak, vagy a földbe vájt, körte alakú, kővel kirakott szájú típusba tartoztak. A telek nyugati határán 6,5 m hosszan egy kőfal részletét is feltártuk, amelyet ekkor még csak feltételesen kötöttünk a római korhoz (6. kép). A területen egy, talán kemencés épületmaradványként interpretálható jelenség és egy gödör kapcsán a késő avar területhasználat is kimutatható.

A 27. munkaterület (Hrsz.: 20646/55) 245,52 m²-nyi felületének megelőző feltárása során egy, a tőle délkeleti és délnyugati irányban 2006-ban ismertté vált 1. és 4-es számú utak vonalában tapasztaltakhoz képest gyengébb intenzitású lelőhely-

exploiting natural ditches, forming a network comprised of crooked lines over the territory in the direction of the slope. Only a few groups of abandoned stone-constructed ovens were discovered together with ash pits and working pits. However, no features suggestive of the presence of semi-subterranean pit houses either in layer SU 3802 or in layer SU 3803. The ovens were constructed with a one-layer baking surface and either had a stone super-structure or belonged to the pear-shape type of oven cut into the earth with the mouth lined with stone. A 6.5 meter long section of a stone wall was also excavated on the western border of the plot, which at that time was only conditionally dated to the Roman Period (Fig. 6). A feature that can probably be interpreted as the remains of a construction with an oven and a pit suggest that the territory was occupied in the Late Avar Period as well.

During the preliminary excavation of the 245.52 m² surface at work site No. 27 (Lrn. 20646/55), details from an archaeological site was documented. It had a density lower than what was observed southeast and southwest from this area along the axis of road No. 1 and No. 4 uncovered in 2006. More likely, this site detail may be connected to the relatively low level of occupation observed further to the north (Fig. 2). The nine excavated features included a Celtic storage pit and two shallow semi-subterranean houses from the Avar Period with an oven cut into the side wall, as well as a few postholes that were hard to interpret.

Work site No. 28 covered the entire territory of the plot marked as lrn. 20646/40 because of those archaeological features that extended over the outline of the

részletet dokumentáltunk, amely inkább az északi irányban távolabb megfigyelt, viszonylag gyér területhasználattal függhet össze (2. kép). A 9 objektum közül, néhány nehezen értelmezhető cölöplyukat leszámítva, egy kelta tárolóverem és két igen sekély, avar kori, félig földbe mélyített, oldalfalba vájt kemencével rendelkező épület maradványai kerültek napvilágra.

A 28. munkaterület a tervezett épület kontúráján túlnyúló régészeti objektumok miatt a 20646/40 hrsz-ú telek teljes területére kiterjedt, amelyhez északról, délről, és keletről csatlakozó területrészek a korábbi évek (1996, 2005 és 2006) feltárásaiból ismertek. Az ily módon a megelőző feltárással érintett 705,52 m² területen csaknem 40 objektumot dokumentáltunk, amelyek 5 régészeti korszak emlékményét tartalmazták (3. kép).

A kora és késő vaskori település gödreivel, négyzetes alaprajzú beásásainak sokszor összetett szuperpozícióban lévő maradványai igen gazdag tárgyi anyagot tartalmaztak. Egy nagyméretű gödörkomplexumra (7. kép) ráhúzódnak kemény, letaposott járószintnek az előbbi nyugati szélébe vájt kemencével való összefüggése a vaskor első felének többperiódusú térhasználatát bizonyítja. Bizonyos különbségek a két fázis leletanyagában is kimutathatóak: utóbbiban a vörös színű házikeramia százalékos növekedését, valamint a késő bronzkori fazekashagyományokkal bíró fekete, fényezett anyag csökkenését figyelhettük meg. A jellegzetes, vöröses színű, lapos fogóbütykökkel ellátott, egyenes peremű fazéktöredékek és fekete, fényezett, árktallú díszkerámia-töredékek ugyanakkor mindkét anyagban megtalálhatóak.

Egy kelta tárolóverem mellett néhány gödörből római kori telepanyag került elő, az intenzívebb avar kori terület-

6. kép: Római kori falmaradvány
Fig. 6: Remains of a Roman period wall

planned building. Those parts of the territory that bordered the plot from the north, south and east had already been known from excavations carried out in previous years (1996, 2005 and 2006). Almost forty features were documented in the 705.52 m² territory affected this way by the preliminary excavation which contained finds from five different archaeological periods (Fig. 3).

Pits and features with quadrangular outlines from the early and late Iron Age settlement observed in complex superposition were very rich in finds. The connection of a hard, trodden surface extending over a large pit complex (Fig. 7) to an oven cut into the wall of the same pit complex on its western side shows that the territory was occupied in several phases in the first half of the Iron Age. Certain differences can be demonstrated in the finds coming

7. kép Vaskori
gödörkomplexum
bontás után

Fig. 7: Iron Age
pit complex after
opening

használatra pedig az oldalfalba ásott, ép boltozatú kemencével rendelkező, földbe vájt épületmaradvány utal. Az Árpád-kori település keleti kiterjedéséről eddig meglévő ismereteinket erősíti meg a néhány, ebbe az időszakba sorolt beásás, köztük egy munkagödörrel bíró külső kemence.

A 29. munkaterület (Hrsz.: 20655/83) a gépi humuszolás során nem mutatott régészeti intenzitást.

A 30. számú, a Solymárvölgyi úthoz legközelebb eső, 20646/46 helyrajzi számú munkaterületen csupán egy kisebb, nagyjából háromszög alaprajzú, 242 m²-nyi területen végeztünk megelőző feltárást, hiszen a tervezett épület keleti részét már 2007-ben, a 6-os számú út rézsűjének feltáráskor megismertük. Itt elsősorban ez utóbbi, illetve a 2011-2012-ben déli és északi irányban feltárt 4. és 10. munkaterület régészeti jelenségeivel (HAVAS 2012, 47–48; HAVAS–VIRÁG 2013, 55–56) összefüggésbe hozható eredmények születtek (2. kép).

from the two phases as well: an increase in the percentage of red household pottery and a decrease in the amount of burnished black pottery derived on potters' traditions from the late Bronze Age in the latter phase. At the same time, fragments of characteristic reddish pots with straight rims and flat lugs as well as fragments of burnished black decorative pottery with grooved shoulders occurred in both phases.

Roman Period settlement finds were found in a few pits in addition to a Celtic storage pit. The remains of a semi-subterranean building furnished with an oven cut into its side wall that survived with an intact dome suggest that the territory was occupied intensely in the Avar Period. A few pits dated to the Árpád Period as well as an outdoor oven with a working pit confirm what had been previously known concerning the extent of the settlement in this period toward the east. Work site 29 (Lrn.: 20655/83) did not reveal any trace of archaeological occupation follow-

8. kép: Középkori
kőkemencés épület
Fig. 8: Medieval
building with a
stone-constructed
oven

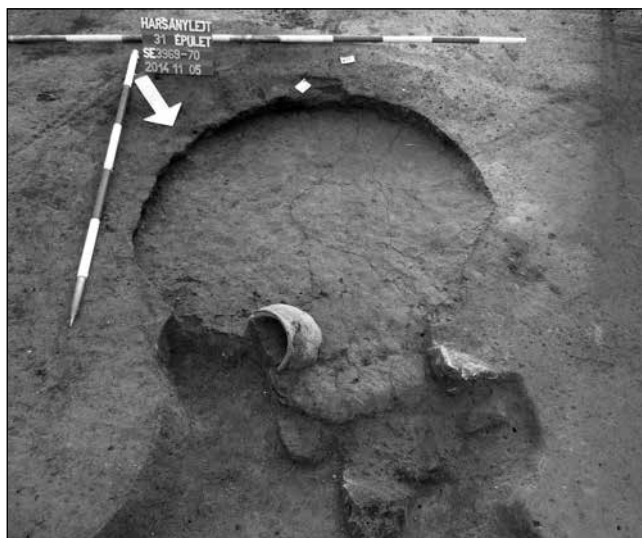
Egy középső rézkori, szuperpozíciókat is mutató gödörkomplexum jellegzetes kerámialeleteivel a környező területeken ismert település újabb tipikus teleprészletével gazdagította ismereteinket és annak délkeleti kiterjedéséhez szolgáltat újabb adatokat. A terület déli sarkában sikerült regisztrálnunk a 6-os számú belső út déli végénél, illetve a 4. munkaterületen dokumentált igen összetett, többszörös szuperpozíciókat mutató, nagyterjedésű római kori gödörkomplexum északi végét. A munkahely északkeleti sarkában regisztrált, a környező telkeken is dokumentált, itt öt kisebb árkot magában foglaló római kori árokrendszernek csak rövid szakasza érintette feltárási területünket. Ennek felső, a kisebb árkokra ráhúzódnó egységes, sötétbarna betöltéséből egy nagyobb méretű *tegula* töredéke származott.

A 2014 őszén végzett feltárás egyik legintenzívebb részét a 31. munkaterületen (a 2014-ben feltárt 26. munkaterület tőszomszédságában, hrsz.: 920655/71), az Árpád-kori telep központi részén tapasztaltuk, amely révén a 3-as számú belső út,

ing the mechanical removal of the humus layer.

Only a small, approximately triangular 242 m² territory was affected by the preliminary excavation at work site No. 30 located closest to Solymári Road and marked as Lrn.: 20646/46, as the eastern part of the surface covered by the planned building had already been examined in 2007 during excavations on the slope of road No. 6. Here, the new results could primarily be connected to the archaeological phenomena uncovered during this excavation and in 2011–2012, at work site No. 4 and 10 located to the south and west (HAVAS 2012, 47–48; HAVAS–VIRÁG 2013, 55–56.; Fig. 2)

A late Copper Age pit complex along with characteristic pottery finds, also with traces of superposition contributed to our knowledge as yet another typical detail of the settlement known from the nearby territories and provided data on the extent of this settlement towards the southeast. The northern end of the large, composite Roman Period pit complex with multiple

9. kép: Középkori kemence
fazék töredékkel
Fig. 9: Medieval oven with
a fragmentary pot

a szivárgó, a 23., és a 26. munkaterülettel együtt egy nagyobb összefüggő felület tanulmányozására nyílt lehetőség (4. kép). A mélyítést itt, a 26. munkaterülettel ellentétben, két fázisban végeztük, tekintettel arra, hogy a jelenségek – korábbi megfigyelésekkel összhangban – itt is több szintben (SE 3950, 3951) jelentkeztek. Ezzel együtt – elsősorban idő hiánya miatt – a sárga altalajig (SE 3952) csak a tervezett épület területén tudtunk felületben lemélyülni, a telek egyéb, korábban nem kutatott déli területre csak a legfelső nyeresési szinten dokumentált, elsősorban középkori települési jelenségek feltárása történt meg.

Első lépcsőben tehát a régészeti jelenségek legfelső jelentkezési szintjén, 60–70 cm mélységben (147–144,5 mBf), 712 m²-en humuszoltuk le az északnyugati irányban erőteljesen lejtő telek területét. Itt a fokozatosan világosodó barna SE 3950 és az alatta húzódó sárgásbarna SE 3951 réteg határán, igen magasan észlelhettük a középkori települési jelenségeket. E szinten vékonyan kiégett falú, többperiódusú, megújított

superpositions found previously by the southern end of road No. 6 and at work site No.4 could be registered in the southern corner of the territory. Only a short section of the Roman Period ditch system detected in the northeastern end of the work site and also documented on nearby plots was located within the excavated area; here the ditch comprised five smaller ditches. A fragment of a relatively large tegula came to light in the upper, homogeneous dark brown fill layer that extended over the smaller ditch.

One of the most densely occupied parts of the territory excavated in the autumn of 2014 was located on work site No. 31 (in the close vicinity of work site No. 26 excavated in 2014; Im.: 920655/71) in the central part of the Árpád Period settlement, which offered an opportunity to study a relatively large, contiguous area together with inner road No. 3, the drain, and work sites No. 23 and 26 (Fig. 4). Here, in contrast with work site No. 26, the surface was deepened in two phases as the archaeological phenomena – based on

tüzelőgödörket, kőkonstrukciós (8. kép) és oldalfalba vájt kemencés veremházakat, kisebb párhuzamos sekély árokrendszereket és egy vaskori tárolóvermet dokumentáltunk. A telek keleti falánál egy, feltehetően a 2014 nyarán már részben feltárt kőfallal összefüggésben lévő, annál jóval hosszabb, 18 m-es szakaszon regisztrált, ám csupán köves omladékként jelentkező struktúra került kibontásra. A köveket magában foglaló réteg felső részéből viszonylag gazdag római kori leletanyag származott.

Ezt követően már csak a leendő épület területén (84 m²) volt lehetőség kézi erővel történő további, 40–50 cm-es mélyítésre (145-144 mBf), ahol ismét sűrű és összetett középkori felületet dokumentáltunk, benne kőalapozású tűzhelyek, többszörösen megújított sütőfelülettel rendelkező kemence (9. kép), veremházak, lejtőirányú, megújított árokrendszer maradványaival.

Egy – már a 2013-as ásatások során a területünktől nyugatra eső 23. munkaterületen is lokalizált – északnyugat-délkeleti futású, kétrétegű, apróköves alapanyagú út (?) maradványát is sikerült dokumentálni. Az öt darab keresztirányú kutatóárokban megfigyelt jelenség a keleti telekhatáron észlelt kőfalnál megszakad, azaz annál korábban keletkezett.

A kisszámú, elsősorban középkori objektumból származó hullámvonal díszes kerámiatöredék révén további közvetett adatokat nyertünk az avar kori település kiterjedésére vonatkozóan is.

A déli hegyoldalban fekvő telken kialakított 32. munkaterület (20655/110) 217 m²-en megnyitott felületén viszont minimális régészeti intenzitást tapasztaltunk (5. kép). Két, kevés középkori kerámiatöredéket tartalmazó beásás a telek déli, hegy felőli szélén került dokumentálásra.

previous observations – appeared in two levels (SU 3950, 3951) in this area as well. Still, primarily due to the lack of time, only the area of the planned building could be excavated down to the yellow subsoil (SU 3952). Only those, primarily medieval settlement features, were excavated at the remaining, southern part of the plot that had not been studied before. The features were already visible in the uppermost scraping level.

In the first phase, the humus was removed over a 712 m² surface, in the territory of the plot sloping steeply toward the northwest, down to the uppermost level where archaeological phenomena could be observed to a depth of 60-70 cm (147-144.5 a.B.s.). Here, medieval settlement phenomena could be observed at a fairly high stratigraphic level at the border of the gradually lightening brown SU 3950 and the yellowish brown SU 3951 beneath. Firing pits with thinly burnt walls renewed in a number of phases, pit houses with stone-constructed ovens (Fig. 8) or carved into the sidewalls, small systems of shallow ditches, and an Iron Age storage pit were documented at this level. A feature appearing as stony debris was excavated at the eastern fencing wall of the plot. This area was supposedly associated with the stone wall that was partially excavated in the summer of 2014, but it was much longer than that as it was registered along a 18 m long section. A relatively rich Roman Period find material came to light in the upper part of the layer that contained the stones.

After this excavation phase, only the territory of the future building (84 m²) could be deepened manually by another 40-50 cm (145-144 a.B.s) where a densely occupied and complex medieval surface could be documented again, including

10. kép: Válogatás az előkerült őskori és római kori leletanyagból

Fig. 10: Selection from the Prehistoric and Roman period find material

Összegzés

A 2014. évi feltárások során, a leletanyag (10. kép) feldolgozását megelőzően is már – az előző évek kutatásaihoz hasonlóan – számos új eredményről számolhatunk be. Előrelépés történt egyrészt a Harsánylejtő lelőhely egyes régészeti korszakokhoz kapcsolódó belső topográfiájának és intenzitástérképének megismerésében, de – elsősorban a 26. és 31-es munkaterületek rétegtani megfigyelései kapcsán – a vertikális vetülete is újabb információkat szolgáltatott. Ugyanakkor az egyes régészeti korszakok belső kronológiájához, valamint az egyes objektumtípusok tipológiájára vonatkozóan is fontos adatokat nyertünk.

A lelőhely belső, korszakokra bontott topográfiai képét a 2014-ben megnyitott munkaterületek erőteljes kelet-nyugati irányú szóródása jellemezte, és elsősorban a rézkori és az avar időszakhoz kötődő település földrajzi kiterjedésének tekintetében hoztak újabb eredményeket. Legmeglepőbb a 2006-tól, elsősorban a terület délkeleti harmadában lokalizált laza szerkezetű késő avar település újabb objektumainak előkerülése a 28., valamint a 26. és 31. munkaterületen. Ennek köszönhetően

the remains of ovens with stone foundations, an oven with a repeatedly renovated baking surface (Fig. 9), pit houses, and a renewed ditch system running in the direction of the slope.

Remains of two layers of a north-west-southeast running road (?) comprised of small stones could also be documented. This had already been localized during excavations in 2013, on work site No. 23 situated west of this area. The phenomenon observed in the five crossing test trenches terminated by the stone wall detected on the plot border which consequently pre-dated the latter.

A small number of potsherds decorated with wavy lines coming mostly from medieval features provided indirect information concerning the extent of the Avar Period settlement.

Very sparse archaeological occupation was observed on the 217 m² surface opened at work site No. 32, established on a plot located on the southern hillside (20655/110; Fig. 5). Two pits containing a small number of medieval potsherds were documented by the southern edge of the plot closer to the hill.

a település kelet-nyugati kiterjedése már mintegy 490 m hosszan követhető.

A középső rézkori protobolerázi horizontba tartozó település kelet-nyugati irányú kiterjedése jelenlegi ismereteink szerint a Solymárvölgyi út nyugati oldalától (LÁNG–VIRÁG–HAVAS 2005) a 2006-2007-es ásatások folyamán feltárt 1-5-6-os számú belső utak kereszteződésének zónájáig követhetők. Az egymástól aránylag távolabb elhelyezkedő, elsősorban nagyobb gödörkomplexumok formájában jelentkező település 2014-ben megismert részlete leginkább a déli kiterjedésére vonatkozóan szolgáltatott újabb adatokat.

A kora és középső vaskori Hallstatt-kultúra horizontális települése a korábbi évek feltárási tapasztalatainak megfelelően a korábbi 1-3-4-es számú belső utak által lehatárolt zónában mutatkozott a legintenzívebbnek. Ennek megfelelően az idén feltárt területrészek közül a 25., 28. munkaterületen tapasztaltuk objektumainak nagyobb mértékű sűrűsödését. A nagy kiterjedésű, több hektáros, kelet nyugati irányban a 6-os számú úttól egészen a 3-as számú út nyugati végéig, 410 m hosszan követhető horizontális település szórványos nyomai azonban még a 26., 31. munkaterületen is megfigyelhetők voltak. A hegyláb felszíni régió további színtelmedésével együtt azonban intenzitása láthatóan csökken; e zónában minden bizonnyal véget is ér a kora vaskori terület-használat.

A késő kelta időszakra tehető település igen mély, szűk szájú tárolóvermei, félig földbe mélyített épülete, azaz a település szerkezeti szempontból belső részéhez tartozó objektumok is ugyanebben a zónában voltak megfigyelhetők (25., 28. munkaterület). A keleti irányban gyengén lejtő rézsút magában foglaló 24. és 30.

Summary

There are a number of new results coming from the excavations in 2014, even before the detailed analysis of the finds (Fig. 10), similarly to research carried out in previous years. The excavation contributed to what is known concerning the inner topography and occupation density at the Harsánylejtő archaeological site in various archaeological periods. It was primarily observations at work sites 26 and 31 that yielded new information concerning the stratigraphic sequence. At the same time, important data were accumulated concerning the inner chronology of certain archaeological periods as well as the typology of certain archaeological features.

The image formed about the internal topography of the archaeological site was created by the fact that the work sites were located sparsely, ranging in an east-west direction. They yielded new results especially concerning the geographical extent of the Copper Age and Avar Period settlements. The most surprising outcome was the discovery of new features from the sparsely occupied Late Avar Period settlement at work sites No. 28, 26, and 31 that was localized primarily in the southeastern third of the plot in 2006. Thanks to this latest excavation work, the extent of the settlement in an east-west direction can be followed now along a length of 490 m.

As far as can be determined today, the east-west extent of the middle Copper Age settlement connected to the Proto-Boleráz phase can be followed on the western side of Solymárvölgyi Road (T. LÁNG–M. VIRÁG–HAVAS 2005) to the zone of the intersection of inner roads Nos. 1, 5, and 6 and excavated in 2006-2007. The settlement detail excavated in 2014, manifested

munkaterületen előkerült nagyméretű, de kevés leletanyagot adó gödörkomplexum és sekély gödrök viszont már a késő vaskori település szélét jelzik.

Kérdéses a meredekebb térszínen, korábban többek között szőlőültetető gödrök szintjén jelentkező római kori területhasználatnak a kőfalas struktúrával való esetleges kontextusa.

A lelőhely területén mutatkozó belső intenzitásbeli különbségek, azok tendenciái a 2014. évi kutatások környezetében – azok befejezésével – még jobban látszanak. A 27. munkaterület egyértelműen egy északi irányú, a 24. pedig egy déli irányú ritkulást mutató zóna területén helyezkedik el. Több, a Harsánylejtőn végzett kutatás különböző időszakaiban, különböző helyszíneken kialakított szelvény a 2014. év során feltárt munkaterületek révén ért nagyobb összefüggő felületre. Így idén a 26. és a 31. munkaterületek egy több mint egy hektáros összefüggő téglalap alakú területet tettek értelmezhetővé.

A feltárások várakozásaink szerint a 2015. évben újabb telkeken folytatódhatnak, tovább gazdagítva a komplex lelőhelyről eddig meglévő ismereteinket.

Szilás Gábor

Irodalom/References:

HAVAS–KÁRPÁTI–SZILAS 2006 • Havas Z. – Kárpáti Z. – Szilás G.: Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében (Test excavation in the area of the Roman villa on Csúcshegy). *Aqfűz* 12 (2006) 106–115.

HAVAS–SZILAS–VIRÁG 2007 • Havas Z. – Szilás G. – M. Virág Zs.: Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében

mostly in the form of large pit complexes located relatively far from each other, yielded new data primarily concerning the southern extent of the settlement.

The horizontal settlement of the Early and Middle Iron Age Hallstatt culture appeared to be most densely occupied in the zone bordered by inner roads Nos. 1, 3, and 4, which corresponded to experiences during excavations in previous years. In accordance with this observation, work sites Nos. 25 and 28 displayed the highest density of features of all the parts of the territory excavated this year. The extensive horizontal settlement occupying several hectares could be followed for 410 meters in an east-west direction from road No. 6 to the western ending of road No. 3. The sparse remains, could also be detected at work sites Nos. 26 and 31. Its density seemed to decrease with the rising level of the region by the foot of the hill; the early Iron Age occupation of the territory probably ended in this zone.

Deep storage pits with narrow mouths and a semi-subterranean constructions, that is, features belonging to the central part of the settlement dated to the late Celtic Period, could be observed within the same zone (work sites Nos. 25 and 28). The large pit complex containing only a few finds and shallow pits unearthed at work sites Nos. 24 and 30 incorporated the gentle slope toward the east which marked the edge of the late Iron Age settlement.

It is unclear whether the Roman Period occupation on the steeper terrain, observed earlier for example at the level of the grapevine plantation pits, belonged to the same context as the structure with stone walls.

Differences in the density of occupation within the archaeological site and

II. (Test excavation in the region of the Roman villa on Csúcshegy II). Aqfűz 13 (2007) 154–179.

HAVAS 2012 • Havas Z.: Feltárások és megfigyelések a Csúcshegy-Harsánylejtőn 2011-ben (Excavations and Archaeological Supervisions at Csúcshegy–Harsánylejtő in 2011). Aqfűz 18 (2012) 45–55.

HAVAS–VIRÁG 2013 • Havas Z. – M. Virág Zs.: Próba- és megelőző feltárások a Harsánylejtőn 2012-ben (Test and preventive excavations on Harsánylejtő in 2012). Aqfűz 19 (2013) 54–80.

HAVAS–PAPP–TÓTH 2014 • Havas Z. – Papp A. – Tóth EM.: Feltárások Harsánylejtőn 2013-ban (Excavations in Harsánylejtő 2013). Aqfűz 20 (2014) 38–49.

LÁNG–VIRÁG–HAVAS 2005 • T. Láng O. – M. Virág Zs. – Havas Z.: Budapest, III. Solymárvölgyi út 8-12. Régészeti kutatások Magyarországon 2004 (2005), 192.

SZILAS–M. VIRÁG 2008 • Szilas G. – M. Virág Zs.: Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében III. (Test excavations in the region of the Roman villa on Csúcshegy III). Aqfűz 14 (2008) 119–132.

TÓTH 2011 • Tóth A.: Budapest III. ker., Csúcshegy–Harsánylejtő, Hrsz.: 20655/10-11, 67–69, 72, 74, 91–92, 94–96. Aqfűz 17 (2011) 153–155.

ZSIDI 1997 • Zsidi P.: Az aquincumi municipium territoriumán végzett kutatások (Bp. III. ker., Csúcshegy–Harsánylejtő). Aqfűz 3 (1997) 58–65.

patterning within them, can be identified much more clearly after finishing the research in the area in 2014. Work site No. 27 was clearly located in a zone where archaeological density decreased towards the north, while work site No. 24 lay in a zone that was less densely occupied towards the south. A number of archaeological trenches established at various points on Harsánylejtő in various phases of the research were connected to form a continuous surface by the work sites excavated in 2014. Thus, work sites Nos. 26 and 31 opened this year permitted us to interpret a continuous rectangular surface measuring more than one square hectare. Excavations are expected to continue in 2015 on further plots, thus, increasing what is known about this complex archaeological site.

Gábor Szilas

Topográfiai kutatások az aquincumi településkomplexum vonzáskörzetében

A Budapest Komplex Integrált Szennyvíz-elvezetése (BKISZ) projekt III. kerületi munkálatai 2014. márciusában vették kezdetüket, és egy álló éven át zajlottak. Az uniós forrásból táplálkozó program a kerület csatornázatlan telkeinek hálózatba illesztését célozta a teljesség igénye nélkül. A kimaradó telkek szennyvízelvezetését a kerületi önkormányzat vállalta magára. Az alábbiakban az egyéves megfigyelés eredményeinek részletes áttekintése következik a mai kerületrészek topográfiai rendjében haladva.

Mátyáshegy-Remetehegy

A Remete-hegyi BKISZ-munkálatok a Kiscelli utca Pércsi Lajos lépcsőtől Kiscelli közig, majd a Kiscelli utca Kolostor úti folytatásának Remetehegyi útig terjedő részét, a teljes Remete közt, valamint a Haránt köz és Széltető köz egy-egy rövid szakaszát érintették (*1. kép*).

A felsoroltak közül csak a Kiscelli utca és a Kolostor út fut régészeti lelőhely közvetlen közelében. A Kiscelli utca Pércsi Lajos lépcsőtől délre eső sávjában, a katonaváros nyugati temetője fölötti részen a korábbiakban nem túl intenzív római kori, ipari jellegű területhasználatot lehetett csak kimutatni (KIRCHHOF 2006, 215–216). Ezzel szemben a Kiscelli utca és Kolostor út kanyarulatában emelkedő,

Topographic research in the catchment area of the settlement complex of Aquincum

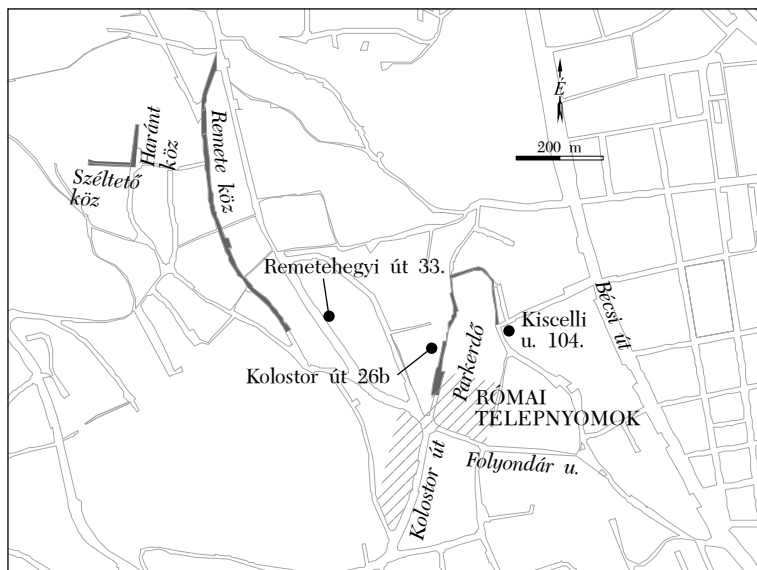
Work on the Budapest Complex Integrated Sewage Disposal Project (BCISD) started in District III in March of 2014 and took an entire year. The program, building on resources from the European Union, was aimed at integrating plots not linked to the sewage system, but not including each of them. The district government took responsibility for establishing the sewage system on the remaining plots. The following text contains a detailed account concerning the results of archaeological observation following the topographic order of these district parts.

Mátyáshegy-Remetehegy

Work by the BCISD on Remete-hegy (Remete Hill) impacted the section of Kiscelli Street running from Pércsi Lajos Stairs to Kiscelli Alley, and the continuation of Kiscelli Street called Kolostor Road ranging from Remetehegyi Road, the whole length of Remete Alley as well as a short section of both Haránt Alley and Széltető Alley (*Fig. 1*).

Of these roads, only Kiscelli Street and Kolostor Road run in the immediate vicinity of an archaeological site. Previous research detected a not very dense Roman Period occupation characterized by some kind of industrial activity in the area above the western cemetery of

1. kép: A Remete-hegyi munkaterületek régészeti kontextusban
 Fig. 1: Work sites on Remete-hegy in their archaeological context

eredetileg trinitárius kolostornak épült (1738–1758) kastélyhoz tartozó parkerdő területén régóta ismertek római épületmaradványok (NAGY L. 1935, 31; HAVAS 2006a, 224–225), csakúgy, mint a Kolostor út Remetehegyi úti körforgalomtól délre eső szakaszán (RÓMER 1869, 34: no. 99; HAVAS 2005a, 221). A római telepjelenségek egymáshoz való viszonya kellőképpen még nem tisztázott, szoros földrajzi közelségük azonban együvé tartozásukat valószínűvé teszi. A Remetehegyi úti szarkofágtemetkezések (NAGY L. 1945, 541) ugyanehhez a régészeti kontextushoz rendelhetők.

A kivitelezés során a Kiscelli utcai és Kolostor úti gerincvezeték, valamint a házi bekötések árkaiban vékony, közettörmelékkel kevert talajréteg alatt kőzetlisztes agygrétegződések mutatkoztak a terület-használat legcsekélyebb nyomai nélkül. Az egyetlen szórványlelet, egy alkalmasint a Mátyás-hegy irányából lemosódott *tegula* töredék a Kolostor út 26b szám házi bekötésének árkából került elő. A Mátyás- és

the Military Town located in the zone of Kiscelli Street, south of the Pércsi Lajos Stairs (KIRCHHOF 2006, 215–216). In contrast, some Roman Period building remains have long been recognized in the territory of the forest park connected to the castle that was originally built as a Trinitarian monastery (1738–1758) in the curve of Kiscelli Street and Kolostor Road (NAGY L. 1935, 31; HAVAS 2006a, 224–225), as well as in the section of Kolostor Road south of the roundabout at Remetehegyi Road (RÓMER 1869, 34: no. 99; HAVAS 2005a, 221). The relationship of the Roman Period settlement phenomena has not yet been sufficiently clarified, but their close geographical proximity suggest that they were probably connected. The sarcophagus burials found at Remetehegyi Road (NAGY L. 1945, 541) are associated with the same archaeological context.

Silty clay layers with no trace of human occupation were observed during the construction work under the soil layer mixed with small bits of stone in the trenches for

Remete-hegy keleti oldalának római kori beépítettsége a jelek szerint a Kolostor út vonalán túl, észak és nyugat felé nem folytatódik.

A Remete-hegy magasabb térszínein húzódó munkaterületek (Remete köz, Haránt köz és Széltető köz) árkaiban a Kolostor útihoz hasonló, természetes rétegrendben zajlott a kivitelezés, korábban ismeretlen lelőhelyre utaló jelenségek, leletek egyikben sem mutatkoztak.

Táborhegy-Testvérhegy

A Tábor-hegy BKISZ-projektben érintett munkaterületei – a Táborhegyi lépcső kivételével – egyöntetűen a Farkastoroki Szent Donát kápolna barokk épületének (1781) közvetlen környezetében csoportosultak (Körtvélyes utca, Körtvélyes köz, Farkastorki lejtő, Verhovina utca).

A régészeti topográfia szempontjából az Erdőalja út-Farkastorki lejtő – Jablonka út – Toronya köz – Körtvélyes utca mentén feltárt kőláda- és téglasíros temetkezések (KABA 1959, 161–163: nos 27, 29, 31, 45, 87, 91. és 6. kép; PÓCZY 1964, 176–190; TOPÁL 1991, 32) önmagukon túlmutató jelentőséggel is bírnak, amennyiben egy római villagazdaság jelenlétére utalnak a Tábor- és Testvér-hegy határterületén. A Jablonka út egykori Lófejű kútjánál megtalált, római korinak vélt torony maradványaihoz fűződő elképzelések (NAGY L. 1942, 759–760) ellenben fikciónak bizonyultak: a lebontott újkori kilátó környékén kizárólag szerény intenzitású, középkori terület-használat nyomait sikerült kimutatni falmaradványok nélkül (NAGY T. 1943, 390, 552; VARGA 2012, 147–148). Az Erdőalja úton feltárt honfoglalás kori betemetkezés (NAGY T. 1962, 77; FEHÉR et al. 1962, 25: no. 113.) pedig nem tervszerű terület-használat része, és távolabb is esik a ká-

the sewage collector along Kiscelli Street and Kolostor Road and in the collectors for the connections to the houses. The only stray find, a *tegula* fragment, probably washed down from the direction of the Mátyás-hegy (Mátyás Hill), was found in the trench for the connection to No. 26b Kolostor Road. The Roman Period occupation at the eastern side of Mátyás-hegy and Remete-hegy apparently did not continue toward the north and west over the line of Kolostor Road.

Construction work was carried out following the natural stratigraphic order in the trenches at work sites located in the higher terrains of Remete-hegy (Remete Alley, Haránt Alley and Széltető Alley) similarly to the situation at Kolostor Road. No traces were detected at any of these places suggesting the existence of a previously unknown archaeological site.

Táborhegy-Testvérhegy

All work sites on Tábor-hegy (Tábor Hill) in the concern of the BCISD project clustered in the immediate vicinity of the Baroque building of the Saint Donatus Chapel (1781) at Farkastorok (Körtvélyes Street, Körtvélyes Alley, Farkastorki Slope, Verhovina Street) with the exception of the work site at Táborhegyi Stairs.

The stone casket burials and brick graves excavated along Erdőalja Road – Farkastorki Slope – Jablonka Road – Toronya Alley – Körtvélyes Street (KABA 1959, 161–163: No. 27, 29, 31, 45, 87, 91, and Fig. 6; PÓCZY 1964, 176–190; TOPÁL 1991, 32) are of special significance from the archaeological topographical point of view as they suggest the presence of a Roman Period villa estate in the border area between Tábor-hegy and Testvér-hegy (Testvér Hill). Hypotheses connected to

polna, illetve a munkaterületek közvetlen környezetétől.

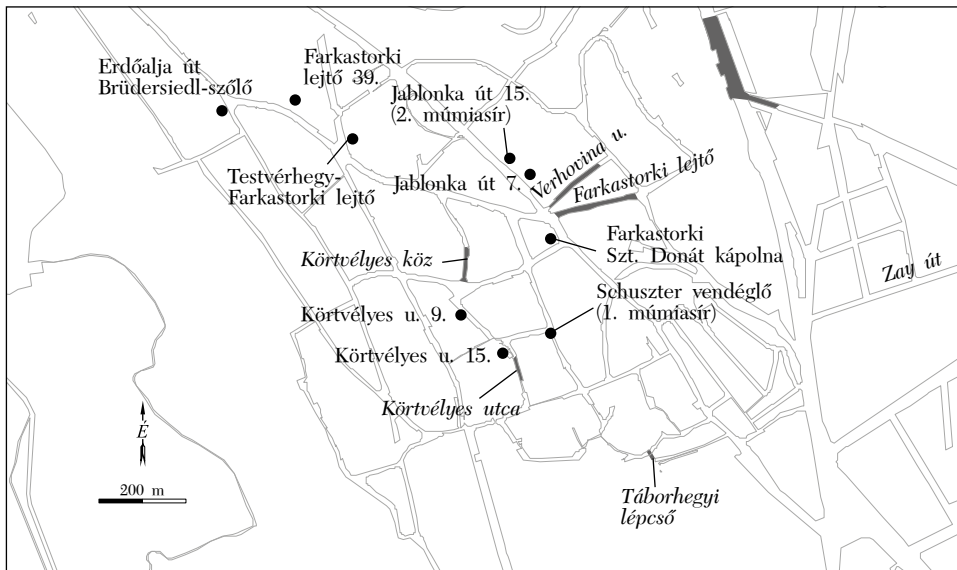
A Farkastorki lejtő Jablonka út és Laborc utca közé eső szakasza egy mély horhos betöltésével jött létre, így az úttest alatti mesterséges rétegződésben kialakított közműárok régészeti szempontból érdektelennek bizonyult. A Verhovina utcában, a vékony talajréteg alatt narancsszínű, kóporos-kőzettörmelékes anyag formájában rögtön az üledékképző szubsztrátum jelentkezett. A Körtvélyes közben a felső, foltokban töltögetett, barna színű kőzettörmelékes réteget alább kőzetlisztes agyag váltotta. A Körtvélyes utcában a kőzettörmelékes talaj alatt sárgás színű kőzettörmelékekkel kevert agyagréteg húzódott. Az utóbbi rétegrend jellemezte a kissé távolabb fekvő Táborhegyi lépcsőben húzott munkaárkot is. Régészeti korú területhasználatot egyik munkaterületen sem érzékelhettünk, ami egyedül a Körtvélyes utcában tűnt némiképp meglepőnek, ahol a kivitelezés során az első táborhegyi múmiasír (NAGY L. 1935, 5–18), valamint a 9. szám alatt feltárt és a 15. szám alatt feltételezett betemetkezések (TOPÁL 1991, 32) által sejtetett sírcsoportot egészen megközelítették (2. kép).

Az ismertetett rétegrendek tartós megtelepedésre nem voltak alkalmasak, a csatornafektetéssel érintett, viszonylag szűk területen belül régészeti kultúra jelenléte így továbbra is csak a római kori betemetkezésekben ragadható meg.

A BKISZ-projekt Testvér-hegyi fejezete a régi agyagbánya peremén futó Gölöncsér utca, illetve az annak két végéhez rövid árokszakaszokkal csatlakozó Kubik utca és Testvérhegyi lejtő mellett az északi hegyoldal eladdig csatormázatlan kis utcáit foglalta magában.

the remains of a tower found at the so-called Horse-headed Well on Jablonka Road, suspected to have been built in the Roman Period (NAGY L. 1942, 759–760), however, proved to be false: traces of what proved to be merely a not very intense medieval occupation could be detected in the area, nearby the demolished modern lookout tower but no wall remains (NAGY T. 1943, 390, 552; VARGA 2012, 147–148). The burial dating from the Hungarian Conquest Period excavated on Erdőalja Road (NAGY T. 1962, 77; FEHÉR et al. 1962, 25: No. 113.) did not result from a planned occupation of the area, and it is located further from the immediate surroundings of the chapel and the work sites.

The section of Farkastorki Slope between Jablonka Road and Laborc Street was created by filling a deep gully, so the public utility trench dug into the artificial stratigraphic sequence under the road surface proved to have no archaeological significance. The sedimentary substrate could be observed in Verhovina Street in the form of orange clay mixed with powdered rock and stone rubble right under the thin soil layer. In Körtvélyes Alley the uppermost brown layer mixed with stone rubble and filled in patches was followed underneath by clay mixed with powdered rock. A layer of yellowish clay mixed with stone rubble was located under the soil mixed with stone rubble on Körtvélyes Street. The same stratigraphic sequence characterized the work trench opened at the Táborhegyi Stairs located a bit further away. None of the work sites displayed any traces suggesting the area was occupied in any archaeological period. This was slightly surprising only for the areas around Körtvélyes Street, where construction

2. kép: Késő római betemetkezések a táborhegyi munkaterületek közelében
 Fig. 2: Late Roman Period burials near the work sites on Tábórhely

A Bécsi út és Gölöncsér utca között elnyúló sávban több római telepjelenség vált ismertté az elmúlt évtized során. A Bécsi út 260. szám alatt kerítésként meghatározott falmaradvány (HAVAS 2005b, 93–94), a hipermarket (Bécsi út 262.) házalapjában egy villagazdaság két épületének részletei (ANDERKÓ 2008, 106–115), míg a Kékfestő köz 7b szám alatti saroktelken egy újabb kőalapozású épület több helyisége (LASSÁNYI 2012, 56–59) került felszínre (3. kép).

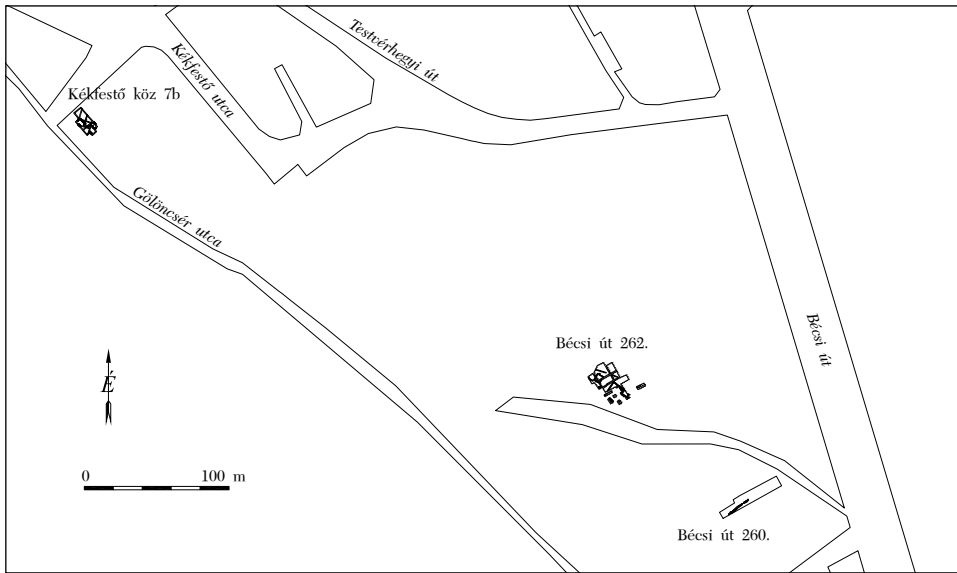
A római kori telepmaradványok jelenléte miatt elsősorban a Kubik utcai munkaterület és a Gölöncsér utca alsó, Kékfestő közig terjedő szakasza igényelt szorosabb felügyeletet. Rövid úton nyilvánvalóvá vált azonban, hogy a Kubik utcai gerincevezeték árka a kultúrszint fölött zárul, így ott érdemi megfigyelésre nem nyílik mód. A Gölöncsér utca alsó szakasza is érdektelennek bizonyult végül, miután a mun-

work was carried out quite close to the first mummy grave found on Tábórhely (NAGY L. 1935, 5–18) as well as to the grave group suggested by the burials excavated at No. 9 and by those supposed to have been located at No. 15 (TOPÁL 1991, 32; Fig. 2).

The stratigraphic sequences did not represent territory that would have been suitable for long-term human settlement. The presence of archaeological cultures can be detected only in the Roman Period burials in the relatively narrow territory affected by the pipe laying.

The Testvér-hegy section of the BCISD project included Gölöncsér Street running around the edge of the old clay quarry as well as Kubik Street and Testvér-hegyi Slope connected to the two ends of the latter by short trench sections, and the streets on the northern hillside with no sewage lines before.

3. kép: Római településmaradványok a Bécsi út és Gölöncsér utca közötti sávban
 Fig. 3: Roman Period settlement remains in the zone between Bécsi Road and Gölöncsér Street

katerületen a bányaművelés során már elpusztult az eredeti rétegsor. Az erősen csonkított üledékképző szubsztrátum (e helyütt sárga agyag) fölött csak salak és téglagyári hulladék alkotta feltöltést lehetett látni (4. kép), teljes összhangban a 2007. évi feltárás során, a hipermarket hálózatjának nyugati kutatóárkában tett megfigyeléssel (ANDERKÓ 2008, 106). A római kori épületmaradványokat őrző Kékfestő köz saroktelek esetében, ahol a közműárok közvetlenül a kerítés mellett futott, ugyancsak a fent ismertetett régészeti helyzet köszönt vissza. A Gölöncsér utca első szakaszán telekkiosztáskor az egykori bányaművelés határát vehették figyelembe, e vonalon kívül, a Kékfestő köz betorkolláson túl északkeleti irányba indított házi bekötések telekhatáron belülről eső, rövid árok szakaszaiban ugyanis már megjelent a sárga agyag fölötti, eredeti talajréteg. Ebben régészeti jelenségek, le-

Several Roman Period settlement phenomena were discovered over the past decade in the zone between Bécsi Road and Gölöncsér Street. The remains of a wall identified as a fencing wall was excavated at 260 Bécsi Road (HAVAS 2005b, 93–94), details of two buildings belonging to a villa estate were found in the foundation pit of the hypermarket (262 Bécsi Road; ANDERKÓ 2008, 106–115), and rooms of another building with a stone foundation were discovered on the corner plot at 7b Kékfestő Alley (LASSÁNYI 2012, 56–59; Fig. 3).

The worksite at Kubik Street and the lower section of Gölöncsér Street extending to Kékfestő Alley required an especially thorough archaeological supervision due to the presence of Roman Period settlement remains. Soon, however, it became clear that the trench of the collector pipe in Kubik Street did not extend to

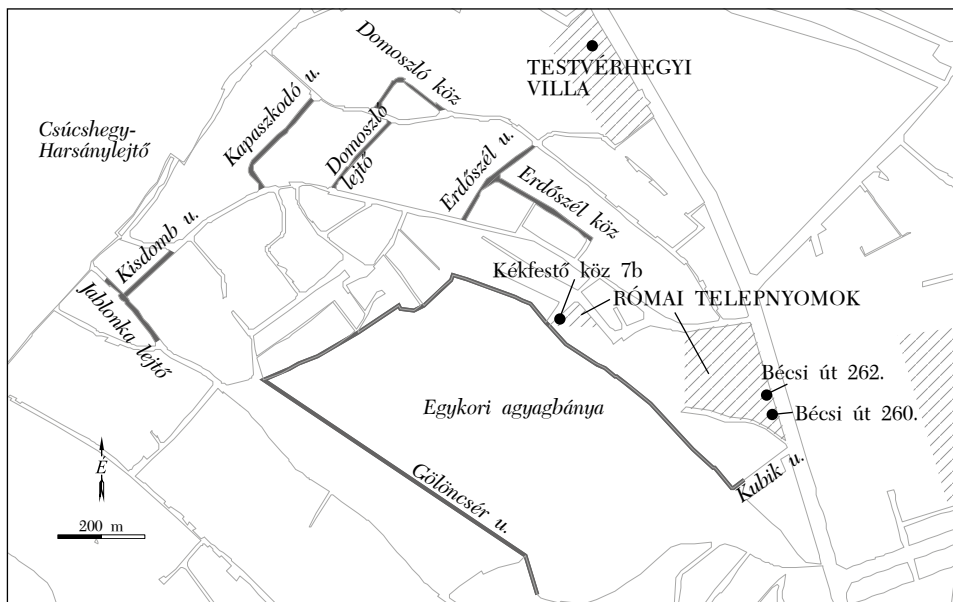
4. kép: Rétegtani viszonyok az agyagbánya területén
 Fig. 4: Stratigraphic sequence in the environs of the clay quarry

letek nem mutatkoztak ugyan, de a telki beállások csekély mérete miatt ebből a megfigyelésből a környező terület egészének római kori használatát kizáró, általános érvényű következtetés nem vonható le.

A Göloncsér utca északi és nyugati szakaszán modern szeméttel betöltött, hatalmas agyagnyerő gödrök és a bányászat szempontjából érdektelen, így bolygatatlanul hagyott hegyi üledékrétegződések váltogatták egymást egészen a Testvérhegyi lejtőn kijelölt végpontig. Ezeken a szakaszokon az eredeti talajréteg a házi bekötések árkaiban sem jelent meg. A közműárkokban tetten érhető, szisztematikus agyagnyerés alapján okkal feltételezhető, hogy a Göloncsér utca és Testvérhegyi lejtő által körülölelt hajdani bányaterületen belül az esetlegesen egykor létező lelőhelyek mára tökéletesen megsemmisültek.

the level of archaeological relevance and thus provided no opportunity for archaeological observations. The lower section of Göloncsér Street also proved to be of no archaeological interest as the original stratigraphic sequence at the work site had already been destroyed by the quarrying activity. Only a fill layer composed of slag and waste from the brick factory could be observed above the largely damaged sedimentary substrate (here yellow clay; Fig. 4) in complete accordance with observations in the western trial trench opened in the foundation of the hypermarket during excavations there in 2007 (ANDERKÓ 2008, 106). The same stratigraphic context was found on the corner plot in Kékfestő Alley preserving Roman Period building remains where the public utility trench ran right along the fencing wall. They probably followed the edge of the former quarry when designating the position of plots in the lower section of Göloncsér Street, as outside this line the original soil layer located above the yellow clay could also be detected in the short trench sections for the connections to the houses located northeast of the juncture at Kékfestő Alley. No archaeological phenomena or finds could be observed in this soil layer but due to the small size of the sections on the plots no generally valid conclusion can be drawn from this observation that would exclude Roman Period occupation within the entire territory.

Huge clay pits filled with modern waste and deposit layers eroded down from the hills alternated in the trench for the sewage in the northern and western sections of Göloncsér Street down to the endpoint designated at the Testvérhegyi Slope. In these sections, the original soil layer also did not appear in the trenches for the con-

5. kép: A Testvérhegy északi munkaterületei
 Fig. 5: The northern work sites on Testvérhegy

A hegy északi lejtőin kijelölt munkaterületeket északnyugat felől Csúcshegy-Harsánylejtő ős-, római és középkori lelőhelyei (ZSIDI 1997, 58–65; LÁNG 2005a, 216–217; LÁNG 2006, 99–105; HAVAS et al. 2006, 106–115; HAVAS 2006b, 87–98; HAVAS et al. 2007, 154–179; SZILAS-VIRÁG 2008, 119–132; LÁNG 2008a, 133–140; LÁNG 2009, 75–85; HAVAS 2011, 183–197; TÓTH 2011, 153–155; HAVAS 2012, 45–55), északkelet felől pedig a Testvérhegyi villakomplexum (GARÁDY 1936, 88–96; LÁNG 2003a, 95–110; LÁNG 2004a, 90–105; LÁNG 2005b, 214–215; HAVAS 2007, 137–153; HAVAS 2009, 86–91) határolta (5. kép).

A jelentős lelőhelyek viszonylagos közelsége ellenére az északi hegyoldal utcáiban régészeti kultúrák nyomait nem lehetett kimutatni. A szisztematikus feltöltés nem jellemző a területre, az úttesten kívüli, csonkítatlan rétegsor többé-kevésbé

nections to the houses. Based on the systematic quarrying of clay detected in the public utility trench, there is some justification today to suppose that the archaeological sites that might have existed within the former territory of the quarry encompassed by Gölöncsér Street and Testvérhegyi Slope were completely destroyed.

Work sites designated on the northern slopes of the hill were bordered by the prehistoric, Roman Period and medieval archaeological sites of Csúcshegy-Harsánylejtő from northwest (ZSIDI 1997, 58–65; LÁNG 2005a, 216–217; LÁNG 2006, 99–105; HAVAS et al. 2006, 106–115; HAVAS 2006b, 87–98; HAVAS et al. 2007, 154–179; SZILAS-VIRÁG 2008, 119–132; LÁNG 2008a, 133–140; LÁNG 2009, 75–85; HAVAS 2011, 183–197; TÓTH 2011, 153–155; HAVAS 2012, 45–55) and by the villa complex of Testvérhegy to the northeast (GARÁDY 1936, 88–96; LÁNG

vastag talajréteggel indul, amely alatt közvetlenül az üledékképző szubsztrátum jelentkezik homok (Jablonka lejtő, Kisdomb utca), kőzetlisztes agyag (Erdőszél utca, Erdőszél köz, Kapaszkodó utca) vagy kőpor (Domoszló köz, Domoszló lejtő, Forrás utca) formájában.

Ürömhegy-Aranyhegy

Aranyhegy jóformán teljes utcahálózata az önkormányzati csatornázás égisze alá sorolódott, a BKISZ-projekt mindössze két, Ürömhegygel határos utcáját (Óvár utca, Óarany utca) érintette. Ezzel szemben Ürömhegy a kerület uniós finanszírozású csatornázási munkálatainak legintenzívebb helyszínétül szolgált (6. kép).

A Tarhos és Óvár utca sarkán 1962-ben megfigyelt római telepmaradványokon kívül (KABA et al. 1971, 387) Ürömhegygel kapcsolatos, egyéb régészeti adattal előzetesen nem rendelkezett a kutatás. Ily módon a Tarhos utca és környéke a megfigyelés elsődleges fontosságú célpontjává vált.

A Szőlővész utca 2. szám házi bekötésének árkában magasabb térszínről lemosódott, részben összetartozó őskori kerámiatöredékek láttak napvilágot. A leletek a Tarhos utcában réteganyag formájában érzékelhető rézkori lelőhelyről származhatnak.

A Tarhos utcai kereszteződésben, a Szőlővész utca 4. szám házi bekötésének árkában római kori intakt épületomladék (kő és *tegula*), majd egy alapfal és apróköves járósínt jelentkezett. Utóbbi római kerámiatöredékeket és vakolatdarabokat tartalmazott. A Tarhos utcán északnyugat, vagyis az Ürömhegyi út felé fordulva a lelőhely hamarosan kifulladt, a 46. szám bekötési árkában már csak szórványként bukkant fel egy-egy tetőcserép töredéke. Az Óvár utca felé haladva ellenben foly-

2003a, 95–110; LÁNG 2004a, 90–105; LÁNG 2005b, 214–215; HAVAS 2007, 137–153; HAVAS 2009, 86–91; Fig. 5).

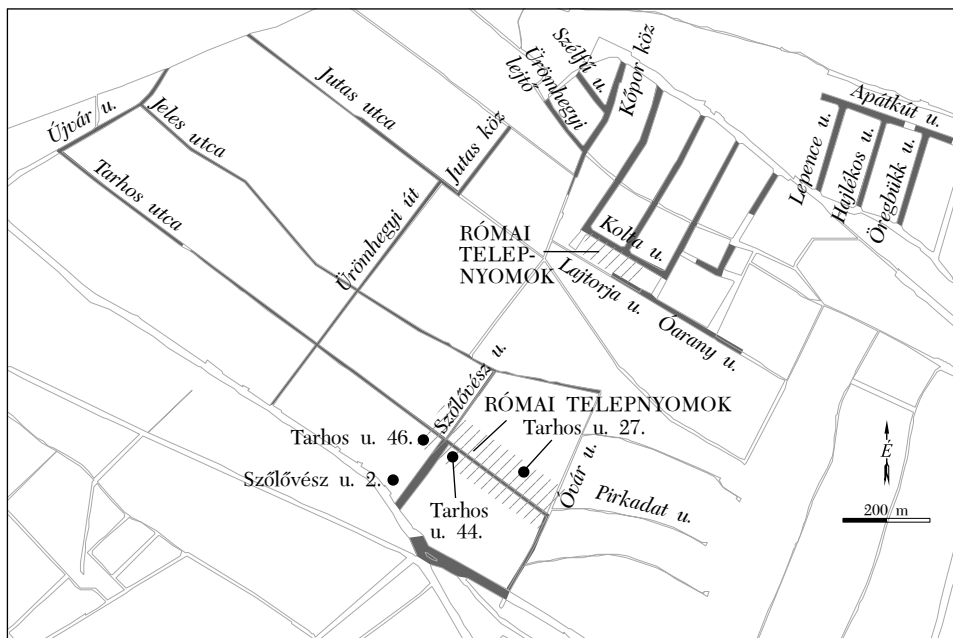
In spite of the relative proximity of significant archaeological sites, no traces of any archaeological cultures could be detected along the streets of the northern hillside. The area was not characterized by systematic levelling work. The undisturbed stratigraphic sequence outside the road surface starts with a, more or less, thick soil layer and right under that, the sedimentary substrate may be found in the form of sand (Jablonka Slope, Kisdomb Street), clay mixed with powdered rock (Erdőszél Street, Erdőszél Alley, Kapaszkodó Street) or powdered rock alone (Domoszló Alley, Domoszló Slope, Forrás Street).

Ürömhegy-Aranyhegy

Basically the entire street network of Aranyhegy (Arany Hill) was affected by the canalization work implemented by the municipality. Only two streets (Óvár Street and Óarany Street) bordering Ürömhegy (Üröm Hill) were impacted by the BCISD project. In contrast, Ürömhegy was the area most affected by the sewage system development financed by the European Union in the district (Fig. 6).

Besides the Roman period settlement remains observed by the corner of Tarhos Street and Óvár Street in 1962 (KABA et al. 1971, 387) no other archaeological data connected to Ürömhegy had been previously known to scholars. Consequently, Tarhos Street and its neighborhood became a primary target for archaeological observation.

Prehistoric potsherds, including some that could be re-fitted, washed down from higher terrain were found in the trench for the connection to No. 2 Szőlővész Street.

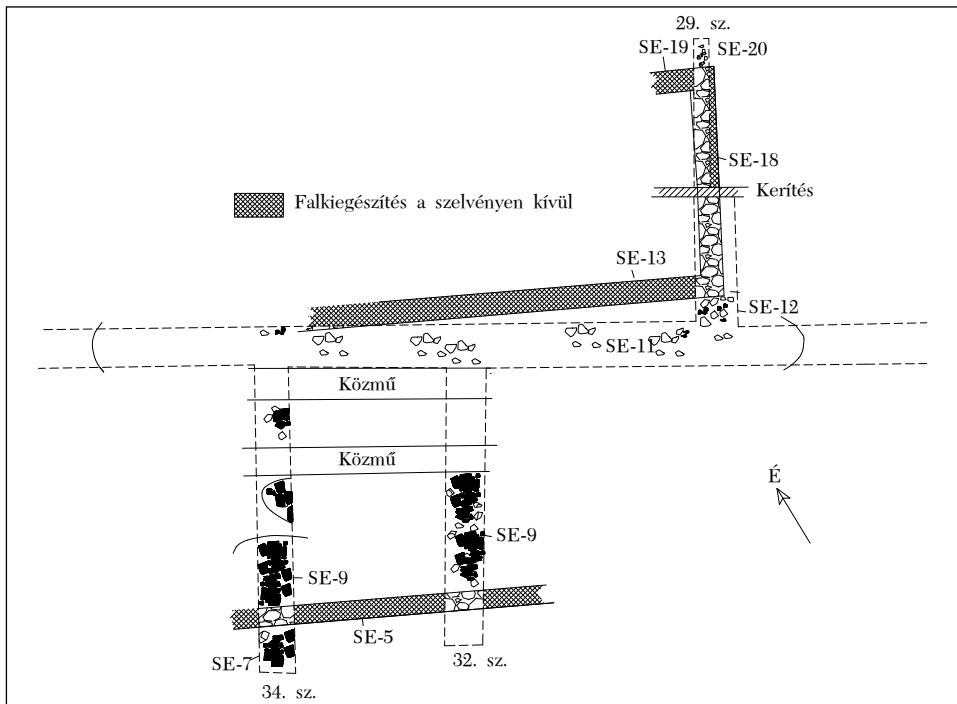

6. kép: Ürömhegy és Aranyhegy csatornázási munkákkal érintett utcái
 Fig. 6: The streets on Ürömhegy and Aranyhegy impacted by sewage work

tatódott a jelenségsor. A 34. szám előtt a gerincezeték árkában habarcsba rakott római fal és nagy mennyiségű épületomladék jelentkezett kevés kerámia és egyéb lelet kíséretében. A jelenség a házi bekötés árkában végig követhető maradt. A 32. szám alatt újabb köves-*tegulás* omladékkal kísért kőfal jelentkezett, majd a 29. szám előtt a gerincezeték árkában *tegulás*-habarcsos planírozási szint, a házi bekötés árkában pedig 1 m mélyen egy habarcsba rakott, északkelet-délnyugati tájolású, mindkét végén sarokban záruló falszakasz vált ismertté (7. kép). A falat kísérő tetőomladékból újabb kerámiatöredékek és némi állatsont került a múzeum birtokába. A lelőhelyet a 27. számtól a munkaterület végét jelentő Óvár utca sarkáig nem sikerült továbbkövetni, de az 1962. évi, fent hivatkozott megfigyelés alapján kijelenthető, hogy az legalább a Tarhos és

The finds may well come from the Copper Age site detected in the form of layer finds on Tarhos Street.

Intact Roman Period building debris (stone and *tegula*) followed by a foundation wall and a surface comprised of small stones was observed at the juncture of Tarhos Street, in the trench for the connection to No. 4 Szőlővész Street. The latter contained Roman Period potsherds and plaster pieces. Turning towards the northwest on Tarhos Street, that is, to Ürömhegyi Road, the density of the finds from archaeological site gradually decreased. In the trench for the connection to house No. 46, only a few fragments of roof tiles were found in the form of stray finds. In contrast, the find phenomena continued in the direction of Óvár Street. A Roman Period wall laid in mortar and a large amount of building debris was de-

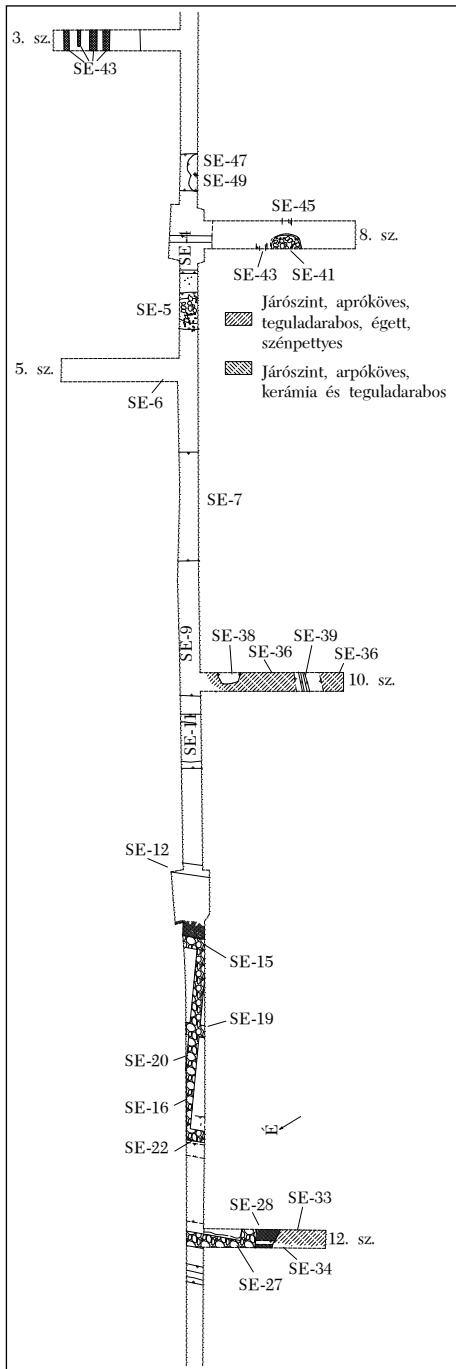
7. kép: A Tarhos utcai római telep maradványai a 29-34. számok közé eső szakaszon

Fig. 7: Remains of the Roman Period settlement on Tarhos Street in the section between plots No. 29 and 34

Óvár utcák találkozásáig elnyúlt. A három és félszáz méteren megfigyelt jelenség sor egyértelműen római telepre, egy inkább a hegylábban hosszan elnyúló vicusra, semmint villagazdaságra utalhat. Nem zárható ki az egykori telep továbbterjedése az Aranyhegy délnyugati lejtőjére, és ily módon az aranyhegyi betemetkezésekkel (KUZSINSZKY 1900, 44: no. 34; NAGY L. 1937, 269; NAGY L. 1935, 5) való kapcsolata sem. Az utóbbi felvetésekre a 2015. évre tervezett, egyebek között a Pirkadat utcát is érintő önkormányzati csatornázás 2. ütemének felüvelete konkrét adalékokkal szolgálhat majd.

A hegygerinc túloldalán, a Jutas utca alatt elterülő természetes terasz potenciális lelőhelyként rögtön magára vonta a figyelmet. Az akkor még zsákutcaként

tected in the trench for the collector pipe in front of house No. 34, accompanied by a few potsherds and other finds. The feature could be followed all along the trench for the connection to the house. Another stone wall accompanied by debris as well as stones and tegulae was observed at No. 32 followed by a surface of levelling comprising tegulae and mortar in the trench of the collector in front of No. 29. A north-east-southwest oriented wall section laid in mortar forming a corner at both ends was found at a depth of 1 meter in the trench excavated for the connector pipe to the house (Fig. 7). The debris originated from the roof associated with the wall, yielded more potsherds and some animal bones for the collections of the museum. The archaeological site could not be

8. kép: A Kolta utcai épületmaradványok
 Fig. 8: Building remains in Kolta Street

followed beyond No. 27 to the corner of Óvár Street, the area that marked the end of the work site. However, based on the above mentioned observation from 1962, it can be stated that it must have extended at least until the intersection of Tarhos Street and Óvár Street. There is no doubt that the series of phenomena observed along the 350 meter stretch are most suggestive of a Roman Period settlement, a *vicus* stretching along the foot of the hill rather than a villa estate. Neither can it be excluded that the former settlement continued on the southwestern slope of Aranyhegy. Thus, this settlement may also be connected to the Roman Period burials found on Aranyhegy (KUZSINSZKY 1900, 44: No. 34; NAGY L. 1937, 269; NAGY L. 1935, 5). The archaeological supervision in the second phase of the municipal canalization project planned for 2015 connected to Pirkadat Street among other places may yet yield specific data to confirm these latter hypotheses.

The natural terrace located on the other side of the ridge under Jutas Street immediately attracted attention as the location of a potential archaeological site. At the end of Lajtorja Street, at that time still a dead end, traces of the bank of the recently filled natural ditch that served as the antecedent to the roadway could still be recognized. A layer of thick brown soil mixed with grains of daub and building debris was located under the loose fill mixed with vegetation. A partial range of stone debris could be observed in this layer enclosing an angle with the bank and accompanied by a significant number of exclusively Roman Period potsherds. The soil layer mixed with building debris was followed by a brownish layer containing spots of daub. There was no possibility to

9. kép: Graffitós tegula a Kolta utcai épületmaradványok tetőomladékából
 Fig. 9: A tegula with graffito from the collapsed roof of the buildings in Kolta Street

funkcionáló Lajtorja utca végében még nyomokban felismerhető maradt az úttest előzményeként szolgáló, közelmúltban betöltött, természetes árok partja. A laza, növényzettel kevert betöltés alatt kötött, barna színű talajréteg jelentkezett paticses épülettörmelék-pettyekkel. A rétegben számottevő mennyiségű, szintisztán római kerámiatöredék kíséretében köves omladék részlete bontakozott ki, amelynek iránya szöveget zárt be a partoldal vonalával. Az omladékos, épülettörmelékes talajréteget barnás árnyalatú, paticsfoltos réteg váltotta. Nagyobb felület megnyitására nem nyílt mód, az intakt omladék mindazonáltal egy addig ismeretlen, római lelőhely jelenlétét látszott igazolni. Két héttel később, a Lajtorjával párhuzamosan futó Kolta utca Mácsonya utcai betorkollásával szemben egy kőépület több helyiségének részletei bontakoztak ki, a járószint alatt mindössze 0,4 m mélységben (8. kép). A

open a larger surface, but the intact debris seemed to indicate the presence of a previously unknown Roman Period archaeological site. Two weeks later, the details of the rooms of a stone building were detected at a depth of only 0.4 meter beneath the surface, opposite to the Mácsonya Street intersection of Kolta Street that runs parallel with Lajtorja Street (Fig. 8). The wall foundations were constructed of irregular stones laid in the earth. Only a few courses of stone held together with yellow mortar were preserved of the vertical walls. Levelling layers with building debris were located between the wall remains. The ruins were accompanied by the intact remains of a collapsed roof and a few Roman Period finds (Fig. 9). The archaeological site ended with the phenomena in Kolta Street to the north, as no traces of Roman Period occupation could be detected on Mácsonya Street and the streets running parallel with it. Based on the above discovery, it may be hypothesized that we are dealing with the remains of a villa estate located within the area bordered by Jutas Street, Kőpor Alley, Kolta Street, and Iringó Street. The building debris spread over the ground surface as a secondary deposition at the end of Szőlővész Street towards Jutas Street probably comes from this archaeological site as well.

Details of un-datable pits came to light in the northwestern part of Kolta Street, a bit further from the Roman Period phenomena. Based on a potsherd found in layer, these features may have been dug during the prehistoric occupation of the area. A fragment of a Copper Age pedestal vessel found as a stray find in the collector running along Kőpor Alley may be connected to this archaeological site too.

falalapok földbe rakott, szabálytalan kövekből készültek, a felmenő részekből csak néhány sárga habarccsal összefogott kősor őrződött meg. A falmaradványok között épülettörmelékes planirrétegek húzódtak. Az épületmaradványokat intakt tetőomladék és kisszámú római leletanyag kísérte (9. kép). A lelőhely észak felé a Kolta utcai jelenségekkel le is zárul, miután a Mácsonya és az azzal párhuzamos utcákban római kori területhasználatnak már semmiféle nyomát sem lehetett érzékelni. Az elmondottak alapján a Jutas utca–Kőpor köz–Kolta utca–Íringó utca által határolt területen belül egy villagazdaság maradványaival kell számolni. Valószínűsíthető, hogy a Szőlővész utca Jutas utcai végében, a felszínen másodlagosan szétterített római épülettörmelék is erről a lelőhelyről származik.

A Kolta utca északnyugati felén, a római jelenségektől kissé távolabb, meghatározhatatlan korú gödrök részletei láttak napvilágot. Egy rétegből származó kerámiatöredék alapján feltételezhető, hogy ezek az objektumok őskori területhasználat során létesültek, és a Kőpor köz gerincevezetékek árkából szórványként előkerült rézkori csőtalp-töredék is ugyanehhez a lelőhelyhez köthető.

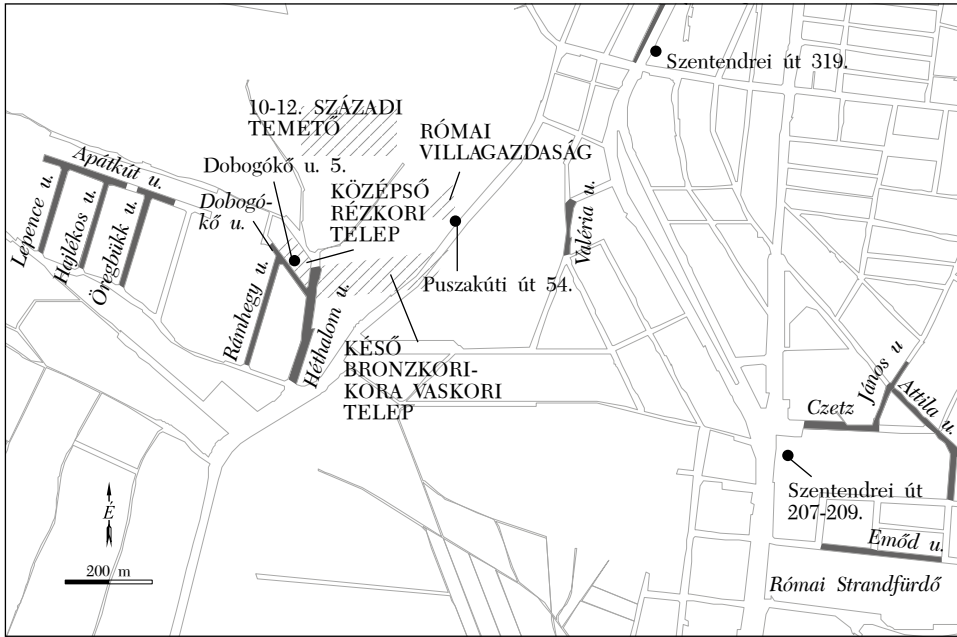
Ürömhegy és Aranyhegy további munkaterületein a megfigyelés negatív eredménnyel zárult. A hegygerincen (Jutas utca, Jutas köz, Ürömhegyi út felső szakasza) szálban álló mészkőből vésték ki a közműárkot, az Újvár utcában természetes úton betöltődött, az Óvár utcában mesterségesen feltöltött mélyedésben vezették a gerincevezeték árkát. Máshol (Kőpor köz, Szélfű utca, Ürömhegyi lejtő nyugati vége, Ürömhegyi út alsó szakasza) vékony feltöltés alatt bolygatatlan, kőzetlisztes agyagrétegek húzódtak. Bizonyos

The archaeological observation work concluded with negative results at the remainder of the work sites on Ürömhegy and Aranyhegy. The public utility trench was carved into *in situ* natural limestone on the ridge (Jutas Street, Jutas Alley, the upper section of Ürömhegyi Road). The trench for the collector lead through a naturally filled dip on Újvár Street and in an artificially filled dip on Óvár Street. Elsewhere (Kőpor Alley, Szélfű Street, the western end of Ürömhegyi Slope, the lower section of Ürömhegyi Road) undisturbed silty, clay layers were found located under a thin layer of fill. In certain sections (Óarany Street, several sections of Jeles Street and Tarhos Street) no traces of human presence could be detected in spite of the promising stratigraphic context. Concerning the latter group, it should be emphasized that the first, rather arbitrary suggestion to localize the *vestigia ruderum Albae Ecclesiae* marked on the map by Antal Felkai from 1778 indicated it may have been located on the natural terrace found west of the intersection of Ürömhegyi Road and Jutas Street (BERLÁSZ 1958, 604: Fig. 3). This localization of Fehéregyháza to Ürömhegy was later disproved using cartographic arguments (HRENKÓ 1976, 28–33). However, the above mentioned terrace still deserves attention since the beginning of the gradually thickening soil layer located above the rock could be observed in the trenches dug for the connector pipes on the even side of Jutas Street toward the direction of the plots.

To sum up, the hill, now quickly being built over, should be taken into special consideration in the future as well.

Péterhegy

Work sites on Péterhegy (Péter Hill) clustered over a small territory (Apát-

10. kép: A Péter-hegyi munkaterületek régészeti kontextusban
 Fig. 10: Work sites on Péter-hegy in their archaeological context

területeken (Órany utca, a Jeles utca és Tarhos utca több szakasza) ígéretes régészeti viszonyok ellenére sem sikerült területhasználatra utaló nyomokat felfedezni. Az utóbbi csoport kapcsán említendő meg, hogy a Felkai Antal 1778. évi térképén jelölt *vestigia rudera Albae Ecclesiae* lokalizálására vonatkozó első, meglehetősen önkényes javaslat az Ürömhegyi út és Jutas utca találkozásától nyugatra elterülő természetes teraszt jelölte ki helyszínként (BERLÁSZ 1958, 604: 3. kép). Fehéregyháza Üröm-hegyi lokalizálása később térképészeti cáfolatot nyert (HRENKÓ 1976, 28–33), az említett terasz ennek ellenére valóban figyelemre érdemes, a Jutas utca páros oldali bekötéseinek árkaiban ugyanis az összefüggő szikla fölött fokozatosan kivastagodó talajréteg indulását lehetett megfigyelni a telkek irányába.

kút Street, Lepence Street, Hajlékos Street, Öregbükki Street, Rámhegy Street, Dobogókő Street, Héthalom Street), similarly to the work sites on Táborkő-hegy.

A number of archaeological sites have been recognized north of Mészáros Street, ranging up to the territory of the former Brick Factory on Csillaghegy (Péter-hegy; Fig. 10). Settlement features from a late Bronze Age – early Iron Age site were excavated in the territory of the brick factory, on the eastern side of Pusztakúti Road (LASSÁNYI–SZILAS 2001, 97–99, 101–102; LASSÁNYI 2009, 171). The remains of a late Copper Age settlement were discovered at 5 Dobogókő Street (SZILAS 2009a, 93–95). The Roman Period is represented by the villa estate at Csillaghegy, partially excavated on 54 Pusztakúti Road (PÉŐ 1993, 149–

Mindent egybevetve, a rohamos temetőben beépülő hegy jövőbeni érdeklődésükre fokozottan számot tart.

Péterhegy

A Péter-hegyi munkaterületek (Apátkút utca, Lepence utca, Hajlékos utca, Öregbükki utca, Rámhegy utca, Dobogókő utca, Héthalom utca) a tábor-hegyiekhez hasonlóan kis területen koncentráálódtak.

A Mészki utcától északra, az egykori Csillaghegyi (Péter-hegyi) Téglagyár területéig bezárólag több lelőhely ismert (10. kép). A téglagyár üzemi területén, a Pusztakúti út keleti oldalán késő bronzkori – kora vaskori lelőhely telepobjektumai láttak napvilágot (LASSÁNYI–SZILAS 2001, 97–99, 101–102; LASSÁNYI 2009, 171), a Dobogókő utca 5. szám alatt pedig egy középső rézkori telepmaradvány vált ismertté (SZILAS 2009a, 93–95). A római kort a Pusztakúti út 54. szám alatt részlegesen feltárt csillaghegyi villagazdaság képviseli (PETŐ 1993, 149–150; LASSÁNYI 2009, 171). A lelőhelyek sorát északon, a téglagyár rekultiváció alá eső, egykori bányaterületén kisebb sírcsoportok feltárásából ismert 10–12. századi temető zárja (BÓNIS–BURGER 1956, 101; NAGY L. et al. 1959, 257; FEHÉR et al. 1962, 25: no. 108).

A munkaterületek közül végül csak a Héthalom utcai bizonyult érdekesnek, ahol sötétszürke talajréteg formájában előbukkant a régészeti korú járószint. A rétegből mindössze néhány késő bronzkori kerámiatöredéket és kisszámú paticsdarabot lehetett gyűjteni, később aztán több, roncsolódott gödör részlete is napvilágot látott. A Pusztakúti úttól keletre azonosított késő bronzkori – kora vaskori telep nyugati irányú kiterjedése így módon a Héthalom utcáig követhetővé vált. A Do-

150; LASSÁNYI 2009, 171). The range of archaeological sites finishes with a 10th–12th century cemetery known through small grave groups excavated in the territory of the former quarry of the brick factory impacted by re-cultivation (BÓNIS–BURGER 1956, 101; NAGY L. et al. 1959, 257; FEHÉR et al. 1962, 25: No. 108).

Among the work sites on Péterhegy, only the one on Héthalom Street proved interesting. Here, an archaeological surface in the form of a dark grey soil was observed. Only some late Bronze Age potsherds and a few pieces of daub could be collected from this layer, although later details of some disturbed pits also came to light. The extent toward the west of the early Copper Age – late Bronze Age site identified to the east of Pusztakúti Road could thus be followed up to the line of Héthalom Street. The soil layer sloped upwards towards Dobogókő Street, corresponding to the originally much steeper terrain as compared to the present-day surface, and finally disappeared (Fig. 11). Mostly only a badly disturbed sedimentary substrate could be observed on Dobogókő Street while no traces were left at all from the easily distinguished levels of the Copper Age site identified at No. 5 Dobogókő Street (SZILAS 2009a, 93). The vicinity of the Roman Period villa was testified to by one, single Samian ware fragment found in the trench dug for the collector on Héthalom Street.

Silty clay stratification in the form of sometimes secondarily deposited (as a result of rock slides?) soil material lacking any archaeological finds could be observed beneath the modern humus on the remainder of the work sites.

bogókó utca felé haladva a talajréteg az eredeti domborzati viszonyoknak megfelelően, azaz a mai felszínhez képest jóval meredekebben emelkedett, végül eltűnt (11. kép). A Dobogókó utcában jobbra csak a csonkított üledékképző szubsztátumot lehetett megfigyelni, az 5. szám alatt azonosított középső rézkori lelőhely jól elkülöníthető szintjeinek (SZILAS 2009a, 93) nyoma sem maradt. A római villa közelségéről mindössze egyetlen, a Héthalom utcai gerincvezeték árkából származó terra sigillata töredék tanúskodott.

A többi munkaterületen a recens humusz alatt kőzetlisztes agyagrétegződés, helyenként másodlagosan (hegycsuszamlás következtében?) deponálódott talajanyag volt érzékelhető régészeti leletek kísérete nélkül.

11. kép: A kultúrszint futása a Héthalom utcában
Fig. 11: The line of the culture bearing layer in Héthalom Street

Békásmegyer-Ófalu

This part of the tender affected the northwestern end of Kóbánya Street running up to the foot of Ezüst-hegy (Ezüst Hill) and a short section of Honvéd Street in the Ófalu part of Békásmegyer (Fig. 12). The closest known archaeological sites are the Roman Period settlement at 5 Rózsadomb Street and an undated cemetery established sometime after the Roman settlement was abandoned. Medieval burials have been identified slightly to the north, around the village church (LÁNG 2007a, 249–251).

Although the work sites in this area were located relatively close to known archaeological sites, only intact clay layers were observed in the trenches.

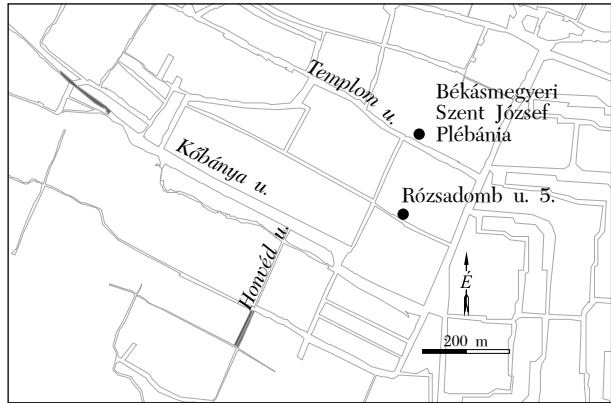
Csillaghegy-Rómaifürdő

Five construction sites were designated west of Main Road 11: the section between 319 and 401 Szentendrei Road (Mátyás király Street – HÉV suburban railway passageway), the southern zone of Petőfi Square, the southeastern end of Szent István Street (Szentendrei Road – Main Road 11), the entire length of Álmos Street as well as the section of Valéria Street between Róza Alley and Botond Street (Fig. 13).

The work sites were bordered on the north by multi-period prehistoric as well as Roman Period archaeological sites (LÁNG 2005c, 228). In spite of this, Valéria Street seemed to be the most promising location from the archaeological point of view, as the Schwanfelder Mill, known from the research on Fehéregyháza but has not yet been localized precisely, operated somewhere in this area. Instead of the ruins of the 11th century church called Fehéregyháza (White Church), the remains of

12. kép: Békásmegyert-Ófalu munkaterületei és régészeti lelőhelyei

Fig. 12: Work sites and archaeological sites in Békásmegyert-Ófalu

Békásmegyert-Ófalu

A résztender Békásmegyert ófalusi részén a Kőbánya utca Ezüst-hegy lábára felfutó északnyugati végét, illetve a Honvéd utca egy rövid szakaszát érintette (12. kép). Legközelebb eső lelőhelyként a Rózsadomb utca 5. szám alatt azonosított római telepet és az annak felhagyását követően létesített, ismeretlen korú temetőt tartja számon a kutatás. Kissé északabbra, a falu temploma körül középkori betemetkezések ismertek (LÁNG 2007a, 249–251).

Bár a szóban forgó munkaterületek viszonylag közel estek az ismert lelőhelyekhez, árkaikban csupán intakt agyagrétegek mutatkoztak.

Csillaghegy-Rómaifürdő

A 11-es főúttól nyugatra öt kivitelezési helyszínt jelöltek ki az alábbiak szerint: Szentendrei út 319–401. (Mátyás király utca–HÉV-átjáró) közötti szakasz, a Petőfi tér déli sávja, a Szent István utca délnyugati vége (Szentendrei út–11-es főút), az Almos utca teljes hossza, illetve a Valéria utca Róza köz – Botond utca közé eső része (13. kép).

A munkaterületeket észak felől többperiódusú óskori, illetve római kori lelőhely

a 12th to 13th century chapel show that the environs of the former mill was used in the Middle Ages, while Roman Period finds collected from a culture bearing layer demonstrate the same thing for Antiquity (RÉSŐ ENSEL 1862, 452; RÓMER 1871, 333–334; GÖMÖRI HAVAS 1890, 13). The provenance of the Roman Period stones with inscriptions donated by Schwanfelder, a citizen of Pest, to the Hungarian National Museum (TitAq 29, TitAq 360) can no longer be traced. They may have been removed from the context of the Roman Period site that was detected in the form of a layer in the area of the mill. However, the find spot may also be the chapel itself. What is more, even the nearby linear feature, possibly a north-east-southwest running roadway, has to be considered as a possible find spot. The latter was observed at 6 Árpád Street, and dated no earlier than the fifteenth century. A mass of Roman Period *spolia* was used to create its foundation (PETŐ 1976, 215–217).

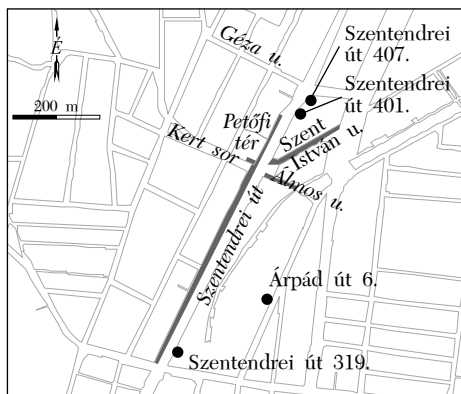
In the end, the trench for the collector pipe on Valéria Street did not allow archaeological observations to be made. Only sections could be observed of even the yellow clay from the badly damaged

határolja (LÁNG 2005c, 228), ennek ellenére régészeti szempontból a Valéria utca tűnt a legígéretesebb helyszínnek, miután a Fehéregyháza-kutatás kapcsán magának nevet szerző, bár egészen pontosan még nem lokalizált Schwanfelder-malom valahol ezen a tájon üzemelt. Az egykori malom területén a 11. századi Fehéregyháza dűledékei helyett egy 12–13. századi kápolna maradványai a középkori, míg kultúrrétegből gyűjtött római kori leletek az ókori területhasználatot bizonyítják (RÉSŐ ENSEL 1862, 452; RÓMER 1871, 333–334; GÖMÖRI HAVAS 1890, 13). A Schwanfelder pesti polgár által a Magyar Nemzeti Múzeumnak adományozott feliratos római kőemlékek (TitAq 29, TitAq 360) provenienciája ma már kinyomozhatatlan. Elképzelhető, hogy a malom területén réteganyag formájában érzékelt római kori lelőhely kontextusából ragadták ki őket, de előkerülési helyük kapcsán maga a kápolna, sőt, a közelben futó, Árpád utca 6. szám alatt megfigyelt, 15. századinál nem korábbi, északkelet-délnyugati tájolású vonalas létesítmény, alkalmasint úttest is (PETŐ 1976, 215–217) számításba veendő, miután ennek alapozásakor tömegesen használtak fel római kori *spoliumokat*.

A Valéria utcai gerincezeték árka végül nem tett lehetővé régészeti természetű megfigyeléseket, az eredeti rétegsor helyét elfoglaló, jellemzően épülettörmelék és salak váltakozásából álló feltöltés alatt a csonkított üledékképző szubsztrátum sárga agyaga is csak szakaszokban villant elő. Az Árpád utcában megfigyelt, vonalas létesítményként leírt jelenség esetleges északkeleti irányú folytatását is legfeljebb az Álmos utca keleti végében lehetett volna megfogni, a gerincezeték árka azonban nem keresztezte a vélelmezett

sedimentary substrate under the fill consisting mostly of alternating layers of building debris and slag that replaced the original stratigraphic sequence. The possible continuation of the phenomenon observed on Árpád Street and described as a linear feature could have been detected only at the eastern end of Álmos Street. However, the trench for the collector pipe did not cross the line of the hypothesized roadway. Intact clay layers were observed in the trench for the collector pipe on Álmos Street and Szent István Street beneath a thin layer of fill. The various modern phases of the roadway in the section located on Szentendrei Road were followed by a brown clay layer, with yellow clay underneath followed by sand. No trace of occupation could be detected in the territory, in spite of the immediate proximity of the multi-period prehistoric site observed at 407 Szentendrei Road. The high groundwater level represented a continuous problem during the construction work. This circumstance might also explain why there is no trace of any archaeological culture in this area. The serious foundation works established for the linear feature on Árpád Street might also be explained by the local high ground water levels.

The establishment of a sewage system on Ármány Street, Bajtárs Street, Julika Street, Margó Street, and Naplemente Street was included among the aims of the part of the tender for the northeastern corner of Csillaghegy (Csillag Hill, Fig. 14). The work sites in question bordered the early and late Bronze Age cemetery located near Királyok Road (KALICZ-SCHREIBER 1991, 166–196) on the west. Early Avar Period burials and settlement remains were unearthed above the earlier cemetery as well (NAGY M. 1998, 34–35).

13. kép: Csillaghegy nyugati munkaterületei
 Fig. 13: The western work sites in Csillaghegy

úttest nyomvonalát. Az Álmos utcai és a Szent István utcai gerincezeték árkában intakt agygrétegek jelentek csekély vastagságú feltöltés alatt. A Szentendrei úti szakaszon a különböző modern kori útperiódusokat barna színű agygréteg alatt sárga agyag, majd homok követte. Területhasználatnak semmiféle nyoma nem érződött a Szentendrei út 407. szám alatt megfigyelt, többperiódusú őskori lelőhely közvetlen közelsége ellenére. Az intenzív talajvíz a kivitelezési munkák során folyamatos problémát jelentett, ugyanebben a körülményben lelheti magyarázatát a régészeti kultúrák e terület iránti érdektelensége is. Az Árpád utcai vonalas létesítmény komoly alapozási munkálatai ugyancsak e helyi sajátosságra vezethetők vissza.

Csillaghegy északkeleti sarkában az Ármány, Bajtárs, Julika, Margó és Naplemente utcák csatornázása szerepelt a résztender célkitűzése között (14. kép). A szóban forgó munkaterületek nyugat felől határolták a Királyok útja mellett elterülő kora és késő bronzkori temetőt (KALICZ-SCHREIBER 1991, 166–196),

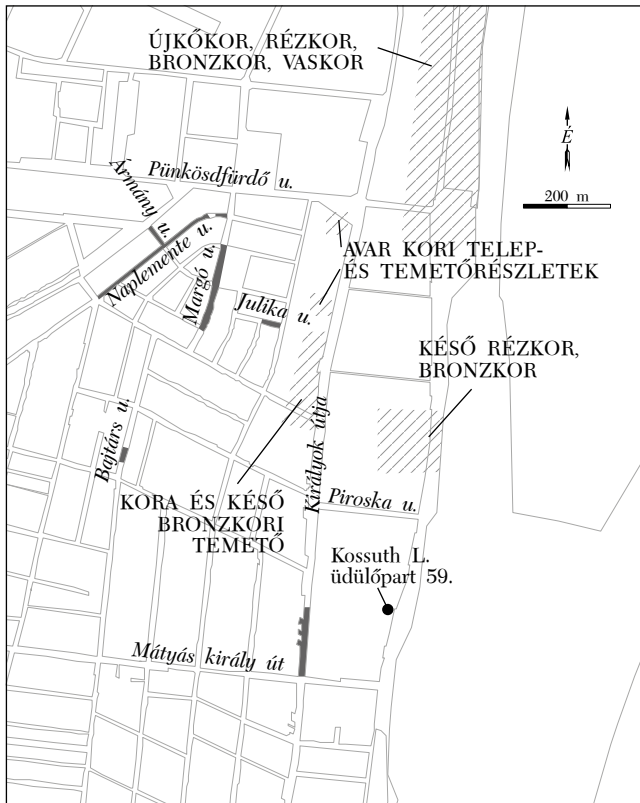
A sparse Roman Period and prehistoric occupation could be detected in the area on the eastern side of Királyok Road. However, contiguous middle Copper Age, late Bronze Age and Celtic sites are located in line in the direction of the Danube (SZILAS 2009b, 170).

It became clear during the construction work that none of the archaeological sites located along Királyok Road extends to the work sites of the BCISD project presented above. Even the soil layer could be observed only in the trench for the collector pipe on Naplemente and Margó Streets.

Proceeding towards the south, trench construction continued in the section of Királyok Road between Igló Street and Mátyás király Road. Neolithic stray pottery finds and the fragment of a Roman Period frieze re-used in the foundation of a modern building had previously been found in nearby Piroska Street (LÁNG 2004b, 179). The latter must have come as a secondary deposit from the small VLC-5 fortlet located on plot No. 59, Kossuth Lajos üdülőpart (Resort Bank; VISY 2003, 57–58).

In spite of the presence of these archaeological sites, the entire section wall consisted of an intact sand layer under the modern humus in the trenches for the collector pipe on Királyok Road and for the connector pipes to the houses. No anthropogenic phenomena could be observed.

At the border of Csillaghegy and Rómaifürdő the BCISD work site comprised Attila Street, Czetz János Street, Czetz János Alley, Csalma Street, and Kalászi Street, accompanied by Roman Period settlement phenomena and former spring heads (LÁNG 2007b, 252–253; LÁNG 2008b, 176–177). The area may possibly be the continuation of the holy district

14. kép: Csatornázással érintett utcák Csillaghegy keleti sávjában
 Fig. 14: Streets affected by sewage construction in the eastern zone of Csillaghegy

amely fölött kora avar korból származó be-temetkezések és telepmaradványok is fel-színre kerültek (NAGY M. 1998, 34–35). A Királyok útjának keleti oldalán minimá-lis római és őskori területhasználat érzé-kelhető, a Duna irányába továbbhaladva azonban markáns középső rézkori, késő bronzkori és kelta lelőhelyek sorakoznak (SZILAS 2009b, 170).

A kivitelezési munkák során egyértel-művé vált, hogy a Királyok útja mentén húzódó régészeti lelőhelyek egyike sem nyúlik el az ismertetett BKISZ-munkate-rületekig, talajréteg is csak a Naplemente és Margó utcai gerincvezeték árkában je-lentkezett.

Dél felé haladva a Királyok útjának Igló utca és Mátyás király út közé eső szaka-

consisting of cultic and industrial estab-lishments excavated in the environs of the Római Beach (PÓCZY 2003, 144–146; Fig. 15).

Geoworks in the streets affected by the BCISD project was mostly carried out in the fill layer. Consequently, no informa-tion could be collected concerning the northern or eastern continuation of the above mentioned Roman Period sites.

In contrast with the work sites described above, the work site at Emőd Street was not located just in the proximity of the Ro-man Period sites identified by the Római Beach and Szentendrei Road, but right between them. The half meter thick layer of soil on this street was separated by a thinner dark grey layer containing more or-

szán folytatódott a kivitelezés. A közeli Piroska utcából korábban neolitikus szörványkerámia és egy másodlagosan, modern épületalapozáshoz felhasznált római kori fríztöredék került elő (LÁNG 2004b, 179). Utóbbi az ugyancsak közeli, a Kosuth Lajos üdülőpart 59. szám alatti telken fekvő VLC-5 kiserődből (VISY 2003, 57–58) juthatott új rendeltetési helyére.

Mindezek ellenére, a Királyok útján létesített gerincezeték és házi bekötések árkaiban a recens humusz alatt intakt homokréteg töltötte ki a teljes metszetet, antropogén jelenségeket nem lehetett érzékelni.

Csillaghegy és Rómaifürdő határterületén az Attila utca, Czetz János utca, Czetz János köz, Csalma utca és Kalászi utca együttese alkotta a BKISZ-munkaterületet, amelyet délnyugat felől római kori telepjelenségek és hajdani forrásfeltörések kísérik (LÁNG 2007b, 252–253; LÁNG 2008b, 176–177), talán a Római Strandfürdő területén feltárt kultikus és ipari létesítményekből álló szentélykörzet (PÓCZY 2003, 144–146) folytatásaként (15. kép).

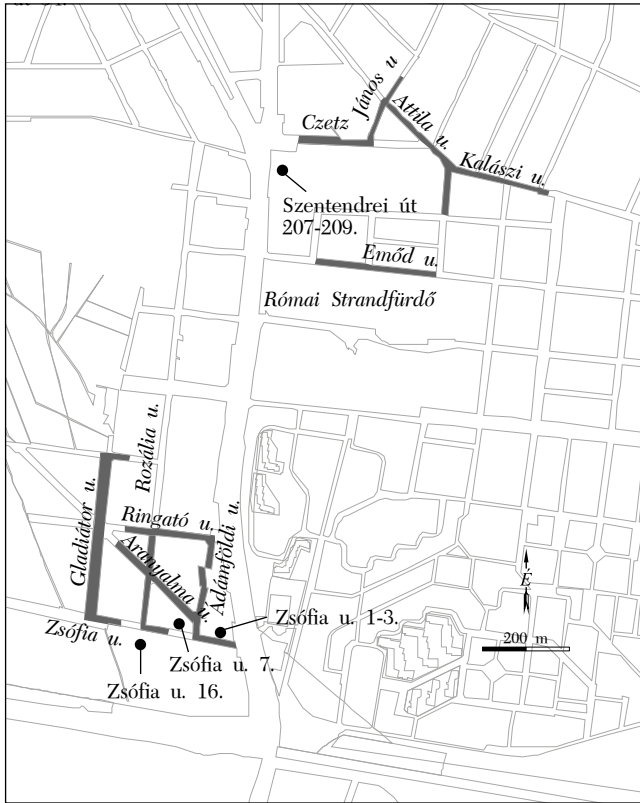
A BKISZ-projekt által érintett utcákban zajló földmunkák jellemzően feltöltésben zajlottak, így az említett római kori lelőhely északi vagy keleti irányú folytatására vonatkozóan nem sikerült információt gyűjteni.

A fentiekkel ellentétben az Emőd utcai munkaterület nem távolabbról övezte a Római Strandfürdő és a Szentendrei út mentén azonosított római kori lelőhelyeket, hanem azok között helyezkedett el. Ebben az utcában a fél méter vastag talajréteget egy vékonyabb, de nagyobb szervesanyag-tartalmú, sötétszürke réteg választotta el a világosszürkére színeződött, homokos üledékképző szubsztrátumtól. A

ganic matter from the sandy sedimentary substrate colored light grey. The soil layer, though it seemed promising, did not contain any archaeological features or finds in the researched zone. Proceeding towards the east, between the plots at 22 and 26 Emőd Street, the substrate was replaced by a travertine concretion suggesting the presence of spring heads nearby. The soil layer also thinned above the convex upper surface of the limestone concretion. East from plot No. 26, the soil layer started to thicken again, and the travertine concretion gradually petered out beneath the level of the trench. Similar geo-pedological phenomena were previously observed on Monostori Road running on the southern side of the Beach (ZSIDI 1998, 91–92). In this area no archaeological period occupation of the territory could be shown either. Nevertheless, it became clear that the stratigraphic context observed and described on the eastern side of the Beach and the Szentendrei Road can be found on Emőd Street as well. Thus, the latter should be considered as the location of a potential archaeological site despite the fact that the observation work concluded with negative results this time.

Mocsáros

The streets with no sewage in Mocsárosdűlő bordered the amphitheater of the Civil Town from the north (Zsófia Street, Ringató Street, Nádszál Street, Aranyalma Street, Ádámföldi Street, Rozália Street, Gladiátor Street). Almost the entire area affected by the development marked a lacuna from the archaeological point of view with only the section between 1 and 16 Zsófia Street covered by some previously acquired information (Fig. 15). Four Roman Period cremation burials without

15. kép: Munkaterületek Rómaifürdő és Csillaghegy határán, valamint a polgárvárosi amfiteátrum északi előterében
 Fig. 15: Work sites on the border of Rómaifürdő and Csillaghegy and in the northern foreground of the Civil Town Amphitheater

talajréteg, bár ígéretesnek tűnt, a kutatott sávban nem tartalmazott se régészeti korú objektumot, se leletet. Kelet felé haladva aztán, az Emőd utca 22. és 26. számok között a szubsztrátum helyét a forrásfeltörések közelségéről árulkodó, édesvízi mészkőkiválás foglalta el, amelynek púposodó háta fölött a talajréteg is elvékonyodott. A 26. számtól keletre a talajréteg újfént vastagodni kezdett, az édesvízi mészkőkiválás pedig fokozatosan visszahúzódott az árok síkja alá. Hasonló geo-pedológiai jelenségek mutatkoztak korábban a Strandfürdő déli oldalán futó Monostori úton is (ZSIDI 1998, 91–92), ahol régészeti korú területhasználatot szintúgy nem lehetett kimutatni. Mindazonáltal, nyilvánvalóvá vált, hogy a Strandfürdő, illetve a Szent-

urns were excavated here, together with some other archaeological phenomena at the Szentendrei Road end of the row of houses along the northern side of Zsófia Street (ZSIDI 1996a, 71–72). Proceeding towards the west, several beam impressions were also observed (LÁNG 2002, 50–53). Traces of a removed wall and one more beam impression were found on the southern side of the street, at No. 16, under the eroded Roman Period surface (ZSIDI 1999a, 143–144). The culture bearing layer proved to be poor in finds throughout the excavations.

All streets located north of the amphitheater until Nádszál Street were turned into work sites during the construction work. What is more, the trench was also

endrei út keleti oldalán megfigyelt és leírt rétegtani viszonyok az Emőd utcában is megtalálhatók, így potenciális lelőhely volta a negatív eredménnyel záruló megfigyelés ellenére sem vitatható el.

Mocsáros

Mocsárosdűlő területének csatornázatlan utcái észak felől határolták a polgárvárosi amfiteátrumot (Zsófia utca, Ringató utca, Nádszál utca, Aranyalma utca, Ádámföldi utca, Rozália utca, Gladiátor utca). Régészeti szempontból az érintett terület szinte teljes egészében fehér foltnak számított, csupán a Zsófia utca 1–16. számok közötti szakasról álltak rendelkezésre előzetes információk (15. kép). A Zsófia utcát északról kísérő házsor Szentendrei úti végében egyéb jelenségek mellett négy szórt hamvas rítusú, római kori sír került elő (ZSIDI 1996a, 71–72), nyugat felé haladva pedig több gerendalenyomat rajzolódott ki (LÁNG 2002, 50–53). Az utca déli oldalán, a 16. szám alatt az erodálódott római járószint alatt egy falkiszedés és újabb gerendalenyomat mutatkozott (ZSIDI 1999a, 143–144). A feltárások során a kultúrréteg leletanyagban mindig szegénynek bizonyult.

A kivitelezés során az amfiteátrumtól északra fekvő utcák mindegyike munkaterületté vált a Nádszál utcáig bezárólag, sőt a Ringató utca Ádámföldi utcai betorkollásától átfúrtak a HÉV-pálya alatt a Szentendrei út keleti oldalán húzódó Római térre is, ahol rövid árokszakasszal csatlakoztak rá a működő fővezetésekre. A rétegtani helyzet a Rozália utcától keletre megegyezett a korábbi feltárások során megfigyelttekkel: a kevert újkori feltöltés alatt barna színű talajréteg húzódott a sárga színű, agyagos üledékképző szubsztrátum fölött. A Zsófia utca déli oldalán

extended underneath the HÉV urban railway at the Ádámföldi Street intersection of Ringató Street, to Római Square located on the eastern side of Szentendrei Road, where a short trench section connected it with to the main conduit. The stratigraphic context east of Rozália Street corresponded to what had been observed during the previous excavations: a brown soil layer lay under the mixed modern fill and above the yellow clayey sedimentary substrate. Sparsely distributed *tegula* fragments were found in the modern fill of the trenches for the connector pipes to the houses on the southern side of Zsófia Street while rubble stones laid scattered in the soil layer. These stones may be interpreted as the remains from the so-called “gladiators’ barracks”. No archaeological phenomena or finds were found in spite of the fact that the trenches dug for the connector pipes to the houses were generally dug manually.

The stratigraphy changed in the area west of Rozália Street: a marshy environment dominated instead of the stratigraphic sequence characteristic of dryland. A thick, dark grey layer of sludge lay under the mixed modern fill but above the light grey sedimentary substrate. No anthropogenic phenomena could be observed.

Törökködülő-Kaszásdűlő

South of Mocsáros, the plans only included preparation of four short sewer sections and a drain lift (Fig. 16).

The same characteristic stratigraphic sequence was observed at the northern end of Csillaghegyi Road as has already been described several times in the context of the excavations at Törökkő (LÁNG–SZILAS 2003, 112; LÁNG

kialakított házi bekötések árkaiban szórvaanyagosan *tegulat*öredékek kerültek elő az újkori feltöltésből, a talajrétegben pedig elszórva törtkövek ültek, amelyek talán az úgynevezett „gladiátor-laktanya” omladékaként értelmezhetők. A többi munkahelyen se régészeti jelenségek, se leletek nem mutatkoztak, annak ellenére, hogy a házi bekötések árkait rendszerint kézzel ásták ki.

A Rozália utcától nyugatra megváltozott a terület stratigráfiája, a szárazföldi rétegződés helyett mocsári körülmények uralkodtak: a kevert, újkori feltöltés alatt vastag, sötétszürke színű iszapréteg húzódtott a világosszürkére színeződött üledékképző szubsztrátum fölött. Antropogén jelenségek nem mutatkoztak.

Törökködülő-Kaszásdülő

Mocsárostól délre mindössze négy rövid csatornaszakasz és egy szennyvízátemelő elkészítése szerepelt a tervekben (16. kép).

A Csillaghegyi út északi végében a törökkői feltárások kapcsán többször leírt (LÁNG–SZILAS 2003, 112; LÁNG 2004c, 180; KOROM 2005, 215; SZILAS 2005, 219–220; TÉZER 2005, 220; BUDAI-BALOGH–HORVÁTH 2007, 129–131), jellegzetes rétegrend köszönt vissza. Fentről lefelé haladva a sötét szürkésbarna színű, homokos, kőzetlisztes, agyagos talajréteget humusszal kevert dolomittörmelék, majd rétegzett homok követte, amely eredetileg egy pleisztocén kori dolomit hordalékkúpon rakódott le. Törökködülőn a korábbi évek feltárásai során azonosított ős- és római kori területhasználatnak a gerincevették árkaiban nem volt nyoma, házi bekötések ezen a munkaterületen nem készültek.

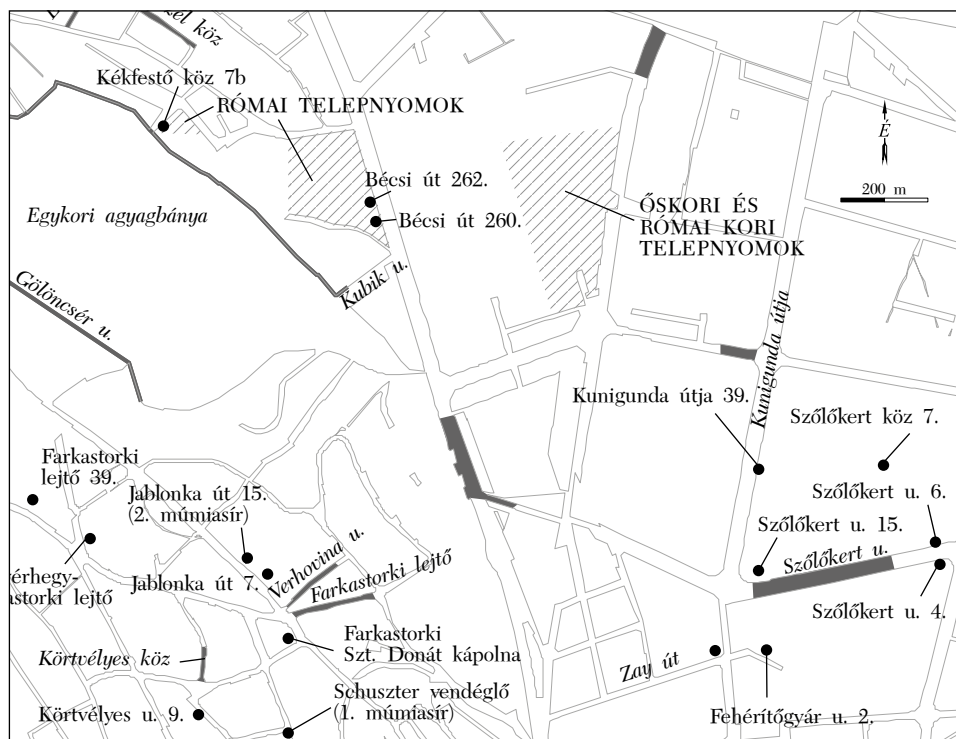
A Bojtár utcai körforgalomtól nyugatra kialakított átemelő gödrében a csonkított üledékképző szubsztrátum fölött csak

2004c, 180; KOROM 2005, 215; SZILAS 2005, 219–220; TÉZER 2005, 220; BUDAI-BALOGH–HORVÁTH 2007, 129–131). Starting from the top level, the dark greyish brown, sandy, clayey soil layer containing powdered rock was followed by a dolomitic rubble mixed with humus and then by layered sand that was originally deposited on a dolomite alluvial cone dating to the Pleistocene. The prehistoric and Roman Period occupation in Törökködülő detected during excavations carried out there in preceding years could not be observed in the trench for the collector and there were no houses to be connected to the sewage system at this work site.

Only secondarily spread soil mixed with waste could be observed above the damaged sedimentary substrate in the pit for the drain lift established west of the roundabout at Bojtár Street. Thus, no archaeological occupations could be studied in this territory.

Natural clay layers were located under the previous levels of the roadway at the section of Bécsi Road between Bojtár Street and Orbán Balázs Street and only modern occupation phenomena could be detected in the area.

A thick modern re-deposition mixed with building debris could be observed under the road foundation at the intersection of Orbán Balázs Street and Bécsi Road, followed at a depth of about 1.6–1.8 meter by a grey and then a brown clay layer extending to the bottom of the trench. No trace of archaeological features or anthropogenic particles could be observed. However, a post and the top of a plank-like wooden object were found at the bottom of the trench, at a depth of -3.5 meter. Both stood vertically, about 1 meter from each other and parallel to Bécsi Road. The

16. kép: Törökködül és Kaszásdűlő munkaterületei az ismert régészeti lelőhelyekkel
 Fig. 16: Work sites in Törökködül and Kaszásdűlő with the known archaeological sites

másodlagosan elterített, szeméttel kevert talajanyag látszott, így a régészeti korú területhasználat ezen a munkaterületen nem volt vizsgálható.

A Bécsei út Bojtár utca és Orbán Balázs utca közötti szakaszán a korábbi útperiódusok alatt természetes agyagrétegek mutatkoztak, területhasználatot azonban csak az újkortól kezdve lehetett kimutatni.

Az Orbán Balázs utca Bécsei úti betorkollásában az útalapozás alatt vastag, épülettörmelékes újkori áthalmazás jelentkezett, amelyet mintegy 1,6–1,8 m mélyen szürke, majd barna színű agyagréteg váltott az árok aljáig. Régészeti korú objektumnak vagy antropogén szemcsének nem volt érzékelhető nyoma, az árok aljában

wood remains just barely protruded from the bottom of the trench. Even this way they still created an obstacle for the construction work and thus had to be lifted out. No inscription or mark could be observed on the surface of the post preserved to a length of 1.5 m. One of its ends was carved to a point with an adze. The two pieces of wood are now awaiting dendrochronological analysis.

The work site at Szőlőkert Street was accompanied to the northeast (6 Szőlőkert Street, 7 Szőlőkert Alley) by settlement features related to the villa complex at Kaszásdűlő-Csikós Street (ZSIDI 1991, 143–152; ZSIDI 1994, 292–295) and a cemetery detail dated to the second half

azonban, 3,5 m mélységben előbukkant egy cölöp és egy kisebb, deszkaszerű famaradvány teteje. Mindkettő függőlegesen állt, egymástól körülbelül 1 m távolságra, a Bécsi úttal párhuzamosan. A famaradványok éppen csak kiemelkedtek az árok aljából, de mivel még így is akadályozták a kivitelezést, sor került kiemelésükre. A 1,5 m hosszúságban megőrződött, hegyesre bárdolt végű cölöp felszínén felirat vagy egyéb jelzés nem mutatkozott. A két maradvány jelenleg dendrokronológiai vizsgálatra vár.

A Szőlőkert utcai munkaterületet északkelet felől (Szőlőkert utca 6., Szőlőkert köz 7.) a Kaszásdűlő–Csikós utcai villakomplexummal (ZSIDI 1991, 143–152; ZSIDI 1994, 292–295) kapcsolatba hozott telepobjektumok és egy 3. század második felére keltezett temetőrészlet (ZSIDI 1996b, 63–68; ZSIDI 1999b, 99–108; ZSIDI 2001, 143; LASSÁNYI 2006, 214–215), a Kunigunda útja felől pedig egy korábbi időszakra datált sírcsoport, illetve római kori útszakasz által fémjelzett lelőhely (LASSÁNYI 2005, 111–113) kísérté (16. kép). A Szőlőkert utca keleti végében kevés rétegyanyag igazolja a nem túl intenzív őskori területhasználatot (LÁNG 2003b, 197), a Huszti út másik oldalán pedig a Benedek Elek utcai római kori temető (KABA 2004, 27: 3. j.; ANDERKÓ–LASSÁNYI 2011, 53–57) terül el egy Kaszás utca 12. szám alatt feltárt, honfoglalás kori szórványbetemetkezéssel (KABA et al. 1984, 478: no. 133). Délnyugat felé, a Zay út és Kunigunda útjának találkozásánál újabb római kori temetőrészlet ismert (KABA et al. 1973, 270–271: nos 60–61). Ugyanakkor ez utóbbi lelőhely és a Szőlőkert utcai csatornázás helyszíne között, a Fehéritőgyár utca 2. szám alatt elterülő „OTTO Logistik” telephely tűzvíz-háló-

of the AD 3rd century (ZSIDI 1996b, 63–68; ZSIDI 1999b, 99–108; ZSIDI 2001, 143; LASSÁNYI 2006, 214–215), and by a site marked by a grave group dated earlier as well as by a section of a Roman Period road (LASSÁNYI 2005, 111–113) on the side of Kunigunda Road (*Fig. 16*). A small number of finds from a culture bearing layer demonstrates the presence of the not very intense prehistoric occupation of the area by the end of Szőlőkert Street (LÁNG 2003b, 197). The Roman Period cemetery on Benedek Elek Street (KABA 2004, 27: 3. j.; ANDERKÓ–LASSÁNYI 2011, 53–57) along with a single burial from the Hungarian Conquest Period excavated at 12 Kaszás Street (KABA et al. 1984, 478: no. 133) lie the other side of Huszti Road. Another Roman Period cemetery detail has been found further to the southwest by the intersection of Zay Road and Kunigunda Road (KABA et al. 1973, 270–271: No. 60–61). At the same time, no occupation from any archaeological period could be detected during the construction of the system of water for fire-fighting in the premises of „OTTO Logistik” located at 2 Fehéritőgyár Street, between this latter site and the site of the sewage construction on Szőlőkert Street (BHM Archaeological Archives Inv. No. 3144–2010).

The establishment of the sewage system impacted the western section of Szőlőkert Road, relatively far from the Roman Period settlement features in Szőlőkert Alley and from the cemetery on Benedek Elek Street. The geographically closest archaeological phenomena are the section of cemetery and road excavated next to Kunigunda Road. However, as was shown during the test excavation on 15 Szőlőkert Street, the culture bearing layers

zatának kiépítése során nem sikerült régészeti korú területhasználatot kimutatni (BTM RA ltsz.: 3144-2010).

A csatornázás a Szőlőkert utca nyugati szakaszát érintette, viszonylag távol a Szőlőkert köz római kori telepobjektumaitól és a Benedek Elek utcai temetőtől. Földrajzilag legközelebb a Kunigunda útja mellett feltárt temetőrész és úttest húzódik, de ahogy azt a Szőlőkert utca 15. szám alatti próbafeltárás bebizonyította, a lelőhelytől dél felé haladva a kultúrrétegek már korábban megsemmisültek (LÁNG 2003c, 197).

A kivitelezés során végül a rendelkezésre álló információk alapján prognosztizálható eredmény született. A Kunigunda úti kereszteződésnél a gerincvezeték árkának teljes mélységében építési törmelékből álló feltöltés látszott, amely kelet felé haladva fokozatosan elvékonyodott, és a Fehéritőgyár utca 2. szám alatt megfigyelt rétegtani viszonyoknak adta át a helyét: intakt, barna színű agygréteg alatt sárga homok formájában bukkant elő az üledéképző szubsztrátum. Régészeti jelenség, leletanyag nem került elő.

Összegzés

A III. kerületi BKISZ-résztender keretében üzembe helyezett 19016 folyóméter hosszúságú közműárok-rendszer minden szakasza régészeti lelőhelyen vagy régészeti érdekű területen létesült. Az egyéves megfigyelés régészeti hozadéka a Kolta-Lajtorja utcai új lelőhely felfedezése az Üröm-hegyen, ahol a feltételezhető római kori villagazdaság mellett egy valószínűsíthető rézkori horizont objektumai is érzékelhetővé váltak. Ugyancsak rézkori lelőhelyre utalnak a Tarhos és Szőlővész utcában gyűjtött őskori leletek. A Tarhos utcában sor került a hatvanas években felfedezett római kori telep hitelesítésére és

had already been destroyed south of the archaeological site (LÁNG 2003c, 197).

The results produced during the construction work corresponded to the expectations based on the previously available information. Fill composed of building debris appeared from the top to the bottom the trench dug for the collector pipe at the intersection at Kunigunda Road. This debris layer gradually thinned towards the east and was replaced by the stratigraphic sequence observed at 2 Fehéritőgyár Street: an intact brown clay layer, under which the sedimentary substrate was located in the form of yellow sand. No archaeological features or finds were observed.

Summary

All sections of the public utility trench system established within the framework of the BCISD part of the tender in District III were established close to an archaeological site or in an area of archaeological interest. The results of the series of the one-year-long archaeological observations included the discovery of the new archaeological site on Kolta Street and Lajtorja Street on Üröm-hegy where, in addition to the presumed Roman Period villa estate, features of a probable Copper Age horizon could be observed as well. Prehistoric finds collected on Tarhos and Szőlővész Street also indicate the presence of a Copper Age site. The Roman Period settlement discovered in Tarhos Street in the 1960s was authenticated and its extent toward the northwest was identified. The extent of the late Bronze Age settlement located east of Pusztakúti Road could be followed until Héthalom Street.

The list of new results ends here, the observations concluded with negative results at most of the work sites. When evaluating

északnyugati irányú kiterjedésének meghatározására is. A Pusztakúti úttól keletre azonosított késő bronzkori telep nyugati irányú kiterjedését a Héthalom utcáig sikerült követni.

Az elért eredmények felsorolása ezzel a végéhez ért, a munkaterületek túlnyomó többségében a megfigyelés negatív eredménnyel zárult. A végeredmény értékelésekor azonban figyelembe kell venni azt a nem mellékes szempontot, hogy az újonnan kialakított csatornahálózat teljes hosszából a hegyvidék 71%-os aránnyal részesült. Márpedig a gerincevzeték árkat magába fogadó hegyvidéki utcahálózat jellemzően megtelepedésre alkalmatlan domborzati körülmények között alakult ki: a hegygerinc útjait közvetlenül a sziklára alapozták, a róluk leágazó, völgybe futó utcák legtöbbször pedig genezisést tekintve nem egyéb, mint az újkor folyamán betöltött meredek falú, vízmosta mélyedés, természetes árok. Az ezeket összekötő utcákat is részben záporpatak-medrekből, illetve azok nagyarányú felhasználásával alakították ki a fokozatos betelepülés során. Nem sokkal kedvezőbb a kép a lejtőből kimetszett, teljesen mesterséges utcák esetében sem, ahol az alapozási munkák során rendszerint eltávolították a vékony talajréteget, sőt, sok esetben már az üledékképző szubsztlátum is csak csonkult állapotban volt vizsgálható. Ilyenkor a házi bekötések úttesten kívül eső, illetve telekhatáron belül kialakított kurta szakaszai tárták fel az eredeti rétegrendet, amelyek azonban negatív megfigyelések esetében a csekély mintavételi lehetőség miatt a terület egészére érvényes megállapításokat nem tettek lehetővé. További problémát jelentett a ritka szövésű utcahálózat, amely miatt a régészeti célú szondázás-

the end result, however, one should consider the fact that the hill area covered 71% of the entire length of the newly established sewage system. The street network in the hill area, including the trenches dug for the collector pipes was located on terrain that was characteristically unsuitable for settlement: the roads on the ridge were established on rock, and most of the streets diverging from these roads and running down to the valley below are really nothing more than gullies with steep walls cut by water, natural ditches that were filled during the Modern Period. The streets connecting to these roads were also formed from the beds of streamlets created by heavy rainfalls or utilizing those to a great extent during the gradual modern occupation of the area. The picture is not much more favorable on the entirely man-made streets cut into the slope, where the thin soil layer was generally removed during foundation works. What is more, in many cases, even the sedimentary substrate could only be examined in a damaged form. In such cases, the original stratigraphic sequence was revealed in the short sections of trenches dug outside the roadway and inside the borders of the plots for the connector pipes to the houses. These profiles, in those cases where the observations produced negative results, did not permit generally valid conclusions concerning the entire area to be drawn as they offered restricted possibility for sampling. The sparse street network created a further problem for large continuous territories were not impacted by the establishment of these public utility trenches which could also have been seen as trial trenches for future archaeological excavation.

Work sites opened in the flat areas were located nearby archaeological sites that were characterized by a lower settlement

nak is tekinthető közműárok-ásás alól sokhektárnyi, egy tagban fekvő terület mentesült.

A síkvidéki munkaterületek eleve szerényebb intenzitású lelőhelyek közelében húzódtak, a BKISZ-projekt egyáltalán nem érintette a római kori és középkori kutatások szempontjából sokkal értékeesebb Óbuda, Filatorigát és Aquincum kerületrészeket. Így komolyabb eredményekre előzetesen csak a polgárvárosi amfiteátrum északi előterében és a Szőlőkert utcában lehetett számítani, bár előbbi esetében az eredendően mocsaras környezet, utóbbinál pedig az elmúlt évek negatív eredményei vetítették előre a végeredményt.

Az egyéves megfigyelés a kézzel fogható pozitív és negatív eredmények mellett felhívta a figyelmet néhány potenciális lelőhelyre, elsősorban a hegyoldalokban, amelyek rohamos beépítése fokozott felügyeletet igényelne a jövőben.

Budai Balogh Tibor

Irodalom/References:

ANDERKÓ 2008 • Anderkó K.: Kutatások a Testvérhegy keleti előterében (Investigations in the eastern foreground of Testvérhegy). Aqfüz 14 (2008) 105–118.
ANDERKÓ–LASSÁNYI 2011 • Anderkó, K. – Lassányi G.: Római kori temetőrészlet feltárása Óbuda-Kaszásdűlőn (Excavation of part of a Roman period cemetery at Óbuda-Kaszásdűlő). Aqfüz 16 (2010) 53–57.
BERLÁSZ 1958 • Berlász J.: Vestigia ruderum Albae Ecclesiae. Fehéregyház egy XVIII. századi térképén. BudRég 18 (1958) 601–607.

density. The BCISD project did not impact at all Óbuda, Filatorigát and Aquincum, those parts of the district that are of much more interest from the point of view of Roman Period and medieval research. Thus, significant results could be expected only in the northern foreground of the amphitheater of the Civil Town and in Szőlőkert Street, although the end result was suggested beforehand by the characteristically swampy environment in the first case and by the negative results of the last few years in the latter area.

The one-year-long observation, in addition to the concrete positive and negative results, drew attention to a few potential archaeological sites as well, primarily on the hillsides, where the rapidly intensifying building activity deserve intense future supervision.

Tibor Budai Balogh

BÓNIS–BURGER 1956 • B. Bónis É. – Sz. Burger A.: Leletmentő ásások az 1954. évben. ArchÉrt 83 (1956) 94–103.
BUDAI BALOGH–HORVÁTH 2007 • Budai Balogh, T. – Horváth Z.: Őskori telep és római kori árokrendszer nyomai Törökkőn (Traces of a prehistoric settlement and a Roman period ditch system at Törökkő). Aqfüz 13 (2007) 129–136.
FEHÉR et al. 1962 • Fehér G. et al.: A Közép-Duna-Medence magyar honfoglalás- és kora Árpád-kori sírleletei. Leletkataszter. Régészeti tanulmányok II. Budapest 1962.
GARÁDY 1936 • Garády S.: Ásások az óbudai Lepold-téglagyár mellett (Ausgra-

- bungen in Óbuda [Altofen] Testvérhegyer Ried). *ArchÉrt* 49 (1936) 88–96, 122.
- GÖMÖRI HAVAS 1890 • Gömöri Havas S.: Az ó-budai Fehéregyház. *BudRég* 2 (1890) 3–50.
- HAVAS 2005a • Havas Z.: Budapest, III. ker., Kolostor út (Hrsz.: 16395). *Aqfüz* 11 (2005) 221.
- HAVAS 2005b • Havas Z.: Szondázó jellegű kutatás a Bécsi út 260. számú telken (Test excavations on lot 260 Bécsi Road). *Aqfüz* 11 (2005) 91–95.
- HAVAS 2006a • Havas Z.: III. Remetehegyi út – Folyondár u. – Schmidt-park. *Aqfüz* 12 (2006) 224–225.
- HAVAS 2006b • Havas Z.: Szondázó jellegű és megelőző feltárások az úgynevezett Testvérhegyi villa területén és környezetében (Test excavations and investigations preceding investment work on the territory and in the region of the so-called Testvérhegyi villa). *Aqfüz* 12 (2006) 87–98.
- HAVAS 2007 • Havas Z.: A Testvérhegyi villa területén végzett feltárások újabb eredményei (Recent results of excavations in the area of the Testvérhegy villa). *Aqfüz* 13 (2007) 137–153.
- HAVAS 2009 • Havas Z.: Újabb feltárások a Testvérhegyi villa területén (Recent excavations on the territory of the Testvérhegy villa). *Aqfüz* 15 (2009) 86–91.
- HAVAS 2011 • Havas Z.: Új adalékok a római kori szőlőműveléshez Aquincum környékén (New data on viticulture around Aquincum in the Roman era). *BudRég* 44 (2011) 183–197.
- HAVAS 2012 • Havas Z.: Feltárások és régészeti megfigyelések a Csúcshegy-Harsánylejtőn 2011-ben (Excavations and Archaeological Supervisions at Csúcshegy–Harsánylejtő in 2011). *Aqfüz* 18 (2012) 45–55.
- HAVAS et al. 2006 • Havas Z. et al.: Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében (Test excavation in the area of the Roman villa on Csúcshegy). *Aqfüz* 12 (2006) 106–115.
- HAVAS et al. 2007 • Havas et al.: Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében II (Test excavation in the region of the Roman villa on Csúcshegy II). *Aqfüz* 13 (2007) 154–179.
- HRENKÓ 1976 • Hrenkó P.: A Fehéregyháza-kutatás és a félreismert Felkis-térkép. *Geodézia és Kartográfia* 28/1 (1976) 25–36.
- KABA 1959 • Kaba M.: Későrómai sírok a Fényes Elek utcában (Late Roman tombs in the Fényes Elek Street). *BudRég* 19 (1959) 157–165.
- KABA et al. 1971 • Kaba M. et al.: A Budapesti Történeti Múzeum leletmentései és ásatásai az 1962–1965. évben (Notbergungen und Plangrabungen des Budapester Historischen Museums in den Jahren 1962–1965). *BudRég* 22 (1971) 383–401.
- KABA et al. 1973 • Kaba M. et al.: A Budapesti Történeti Múzeum leletmentései és ásatásai az 1966–1970. években (Die Rettungsgrabungen und Freilegungen des Historischen Museums der Stadt Budapest in den Jahren 1966–1970). *BudRég* 23 (1973) 257–288.
- KABA et al. 1984 • Kaba M. et al.: A Budapesti Történeti Múzeum leletmentései és ásatásai 1976–1982 között. Műemlékvédelem (Ausgrabungen und Fundbergungen des Budapester Historischen Museums [1976–1982]. *Denkmalpflege*). *BudRég* 25 (1984) 455–502.
- KABA 2004 • Kaba M.: Az aquincumi – Benedek Elek utcai – római kori temető aranyleletei. In: Erdei Gy. – Nagy B. (szerk.): *Változatok a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére. Mo-*

- numenta Historica Budapestinensia XIV. Budapest 2004, 27–28.
- KALICZ-SCHREIBER 1991 • Kalicz-Schreiber, R.: Das spätbronzezeitliche Gräberfeld von Budapest (Ungarn). *Præhistorische Zeitschrift* 66/2 (1991) 161–196.
- KIRCHHOF 2006 • Kirchhof A.: Budapest, III. ker., Kiscelli utca 104., Hrsz.: 16217/1. *Aqfüz* 12 (2006) 215–216.
- KOROM 2005 • Korom A.: Budapest, III. ker., Csillaghegyi út (Hrsz.: 19913/6). *Aqfüz* 11 (2005) 215–216.
- KUZSINSZKY 1900 • Kuzsinszky B.: Újabb köemlékek az Aquincumi Múzeumban. *BudRég* 7 (1900) 3–66.
- LÁNG 2002 • Láng O.: Gerendaszerkeztű út az aquincumi polgárvárosi amphi-theatrumtól északra (A timber structure road north of the amphitheater of Aquincum Civil Town). *Aqfüz* 8 (2002) 49–53.
- LÁNG 2003a • Láng O.: Római kori útrészletek az aquincumi polgárváros municipális territóriumán – az úgynevezett testvérhegyi villa környezete (Roman period road segments in the municipal territory of the Aquincum Civil Town – the environs of the so-called Testvérhegy villa). *Aqfüz* 9 (2003) 95–110.
- LÁNG 2003b • Láng O.: Budapest, III. ker., Szőlőkert utca 4. (Hrsz.: 18900/10) *Aqfüz* 9 (2003) 197.
- LÁNG 2003c • Láng O.: Budapest, III. ker., Szőlőkert utca 15. szám alatt [sic!] (Hrsz.: 18878/22) *Aqfüz* 9 (2003) 197.
- LÁNG 2004a • T. Láng O.: Újabb adatok az úgynevezett Testvérhegyi villa topográfiai helyzetéhez (New data on the topographic position of the so-called Testvérhegy villa). *Aqfüz* 10 (2004) 90–105.
- LÁNG 2004b • T. Láng O.: Budapest, III. ker., Piroska utca 3–5. (Hrsz.: 63573). *Aqfüz* 10 (2004) 179.
- LÁNG 2004c • T. Láng O.: Budapest, III. ker., Csillaghegyi út 22. (Hrsz.: 19910/18–19) *Aqfüz* 10 (2004) 180.
- LÁNG 2005a • T. Láng O.: Budapest, III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő (Hrsz.: 20646). *Aqfüz* 11 (2005) 216–217.
- LÁNG 2005b • T. Láng O.: Budapest, III. ker., Bécsi út 310. (Hrsz.: 20023/13,20023/22). *Aqfüz* 11 (2005) 214–215.
- LÁNG 2005c • T. Láng O.: Budapest, III. ker., Szentendrei út 407. (Hrsz.: 64053). *Aqfüz* 11 (2005) 228.
- LÁNG 2006 • Láng, O. T.: Római kori beépítés nyomai a Csúcshegyi és a Testvérhegyi villák közötti területen (Traces of Roman period building-development in the territory between the Csúcshegyi and Testvérhegyi villas). *Aqfüz* 12 (2006) 99–105.
- LÁNG 2007a • T. Láng O.: Budapest, III. ker., Rózsadomb utca 5., Hrsz.: 64729/1. *Aqfüz* 13 (2007) 249–251.
- LÁNG 2007b • T. Láng O.: Budapest, III. ker. Szentendrei út 207–209., Hrsz.: 23038/3. *Aqfüz* 13 (2007) 251–253.
- LÁNG 2008a • T. Láng O.: Középkori településnyomok és római kori épületmaradványok a Csúcshegy-Harsánylejtő területén (Medieval settlement traces and Roman period building remains in the area of Csúcshegy-Harsánylejtő). *Aqfüz* 14 (2008) 133–140.
- LÁNG 2008b • T. Láng O.: Budapest, III. ker., Anikó-Czetz J.-Petúr-Csalma utcák által határolt terület, Hrsz.: 23038/1, 23038/2. *Aqfüz* 14 (2008) 176–178.
- LÁNG 2009 • Láng O.: Késő római épületegyüttes a Harsánylejtő területén (Late Roman building complex on the territory of Harsánylejtő). *Aqfüz* 15 (2009) 75–85.
- LÁNG–SZILAS 2003 • T. Láng O. – Szilas, G.: Római kori maradványok és késő

- bronzkori településnyomok Kaszásdűlőn. (Budapest, III. ker., Bojtár utca 34., Hrsz.: 19899/5) Aqfüz 9 (2003) 111–114.
- LASSÁNYI 2005 • Lassányi G.: A helyi lakosság temetőjének részlete Aquincum polgárváros területén (Native burials on the territory of Aquincum). *BudRég* 39 (2005) 111–123.
- LASSÁNYI 2006 • Lassányi G.: Budapest, III. ker. Szőlőkert utca 4. (Hrsz.: 18900/9) Aqfüz 12 (2006) 214–215.
- LASSÁNYI 2009 • Lassányi G.: Budapest III. ker. Pusztakúti út 54. (Hrsz.: 22901). Aqfüz 15 (2009) 171.
- LASSÁNYI 2012 • Lassányi G.: Római kori kőépület feltárása a Testvérhegy oldalában (Research on a Roman stone building on the slopes of Testvérhegy). Aqfüz 18 (2012) 56–62.
- LASSÁNYI-SZILAS 2001 • Lassányi G.–Szilas, G.: Szondázó jellegű feltárások a Budapest III. ker. Pusztakúti út mentén (Test excavations along Budapest III, Pusztakúti Road). Aqfüz 7 (2001) 96–102.
- NAGY L. 1935 • Nagy L.: Aquincumi múmia-temetkezések (Mumienbegräbnisse in Aquincum). *DissPann* I.4. Budapest 1935.
- NAGY L. 1937 • Nagy L.: Az Aquincumi Múzeum kutatásai és gyarapodása az 1923–1935 években. *BudRég* 12 (1937) 261–275.
- NAGY L. 1942 • Nagy L.: Aquincum és a késő római védőrendszer. In: Szendy K. (szerk.): Budapest története I.2, Budapest 1942, 747–764.
- NAGY L. 1945 • Nagy L.: A budai hegyvidék újabb szórványos sírleletei. *BudRég* 14 (1945) 535–560.
- NAGY L. et al. 1959 • Nagy L. et al.: A Budapesti Történeti Múzeum leletmentései és ásatásai az 1958. évben. *BudRég* 19 (1959) 243–272.
- NAGY M. 1998 • Nagy, M.: Avarzeitliche Gräberfelder im Stadtgebiet von Budapest I. *Monumenta Avarorum Archaeologica* 2. Budapest 1998.
- NAGY T. 1943 • Nagy T.: A Fővárosi Régészeti és Ásatási Intézet jelentése az 1938–1942. évek között végzett kutatásairól (Bericht des Archäologischen Institutes von Budapest über die Forschungen der Jahre 1938–1942). *BudRég* 13 (1943) 359–399, 537–558.
- NAGY T. 1962 • Nagy T.: Buda régészeti emlékei. In: Horler M. et al.: Budapest Műemlékei II. (Magyarország Műemléki Topográfiája VI.). Budapest 1962, 13–116.
- PETŐ 1976 • Pető M.: Római kori sírépítmény és szentély darabjai Csillaghegyen (Fragments of a Roman funerary monument and shrine at Csillaghegy). *BudRég* 24 (1976) 215–221.
- PETŐ 1993 • Pető, M.: Reste einer römischen Villa am Csillaghegy. *BudRég* 30 (1993) 149–158.
- PÓCZY 1964 • Sz. Póczy K.: Újabb aquincumi múmiasír (Ein neues Mumiengrab in Aquincum). *ArchÉrt* (1964) 176–191.
- PÓCZY 2003 • Póczy, K. Sz.: Wasser- und Entsorgung, Gebäude des Stadtzentrums. In: Zsidi P. (szerk.): *Forschungen in Aquincum 1969–2002. Aquincum Nostrum II.2.* Budapest 2003, 144–149.
- RÉSŐ ENSEL 1862 • Réső Ensel S.: Árpád sírja. *Vasápmapi Újság* 9/38 (1862) 451–452.
- RÓMER 1869 • Rómer F.: Kivonat a m. tudom. Akadémia archaeologiai bizottsága 1868-diki november 2-án tartott IX-dik rendes ülésének jegyzőkönyvéből. *ArchÉrt* 1 (1869) 34–37.
- RÓMER 1871 • Rómer F.: Egyveleg. *ArchÉrt* 5 (1871) 332–336.
- SZILAS 2005 • Szilas G.: Budapest, III. ker., Kisbojtár utca 17. (Hrsz.: 19900/14) Aqfüz 11 (2005) 219–220.

- SZILAS 2009a • Szilas G.: Többrétegű őskori régészeti lelőhely az óbudai Péter-hegy oldalában (Multi-layered archaeological site on the slopes of Péter-hegy in Óbuda). *Aqfüz* 15 (2009) 92–96.
- SZILAS 2009b • Szilas G.: Budapest, III. ker. Királyok útja 195–197., Hrsz.: 63588.; Királyok útja 199–203., Hrsz.: 63589. *Aqfüz* 15 (2009) 169–170.
- SZILAS–VIRÁG 2008 • Szilas G. – M. Virág, Zs.: Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében III (Test excavations in the region of the Roman villa on Csúcshegy III). *Aqfüz* 14 (2008) 119–132.
- TÉZER 2005 • Tézer Z.: Budapest, III. ker., Kiscsillag utca (Hrsz.: 19910/36). *Aqfüz* 11 (2005) 220–221.
- TitAq • Kovács P. – Szabó Á. (szerk.): *Tituli Aquincenses I*. Budapest 2009.
- TOPÁL 1991 • Topál J.: III. Körtvélyesi [sic!] u. 9. sz. *RégFüz* I.42 (1991) 32: 64/7.
- TÓTH 2011 • Tóth A.: Budapest III. ker., Csúcshegy–Harsánylejtő, Hrsz.: 20655/10–11, 67–69, 72, 74, 91–92, 94–96. *Aqfüz* 17 (2011) 153–155.
- VARGA 2012 • Varga G.: A Szentendrei-sziget római kori erődítetttségéről. Adatközlés. (Fortifications of the Szentendrei-sziget in the Roman age). *ArchÉrt* 137 (2012) 145–174.
- VISY 2003 • Visy, Zs.: *The Ripa Pannonica in Hungary*. Budapest 2003
- ZSIDI 1991 • Zsidi P.: Újabb villa az aquincumi municipium területén (Neuere Villa am Territorium des municipiums von Aquincum). *BudRég* 27 (1991) 143–179.
- ZSIDI 1994 • Zsidi, P.: Die römische Villa von Kaszás-dűlő – Csikós utca und die Frage der Villen im Territorium des Municipiums von Aquincum (am Gebiet der heutigen Stadt Budapest). *Balácai Közlemények* 3 (1994) 292–311.
- ZSIDI 1996a • Zsidi P.: Hamvasztásos sírok az aquincumi polgárvárosi amfiteátrumtól északra (Cremation graves north of the Aquincum Civil town). *Aqfüz* 2 (1996) 69–72.
- ZSIDI 1996b • Zsidi P.: Római kori beépítettség kutatása az aquincumi polgárváros és a katonaváros közötti szakaszon (Studies of Roman period settlement density between the Civil and Military Towns in Aquincum). *Aqfüz* 2 (1996) 63–68.
- ZSIDI 1997 • Zsidi P.: Az aquincumi municipium területén végzett kutatások (Investigations in the territory of the Aquincum municipium). *Aqfüz* 3 (1997) 58–65.
- ZSIDI 1998 • Zsidi P.: Bp., III. ker. Római úti lakótelep (Bp., District III, Római Road housing estate). *Aqfüz* 4 (1998) 91–92.
- ZSIDI 1999a • Zsidi P.: Bp., III. ker. Zsófia utca 16. (Bp., District III, 16 Zsófia Street). *Aqfüz* 5 (1999) 143–145.
- ZSIDI 1999b • Zsidi P.: Római kori villogazdaság részlete az aquincumi katonaváros és polgárváros között (Details of a Roman Period villa farm between the Military and Civil Towns in Aquincum). *Aqfüz* 5 (1999) 99–108.
- ZSIDI 2001 • Zsidi P.: Budapest, III. ker., Szőlőkert köz 7., Hrsz.: 18878/1 (Budapest III, 7 Szőlőkert Lane, Lot reg. no.: 18878/1). *Aqfüz* 7 (2001) 143.

Újabb feltárások a Március 15. téri késő római erőd területén

(Hrsz: 24311)

A főváros pesti oldalának egyik legjelentősebb római kori lelőhelye az V. kerületi Március 15. tér, ahol a korábbi szakirodalomban Contra Aquincumként ismert késő római erőd található (az erődhöz: BERTALAN 1945; NAGY 1946; NAGY 1950; TÓTH 2009, 149–152; VISY 2000, 58; KOVÁCS–SZIRMAI 2003; NÉMETH 2003). Az újabb irodalomban Castellum contra Teutanum néven azonosított (MRÁV 1992–1995), legyező alakú sarkotornyokkal és „U” alakú oldaltornyokkal ellátott erőd építéstörténetére vonatkozóan számos új információval gazdagodtunk, miután lehetőségünk nyílt 2014-ben, majd 2015-ben, több szakaszban végzett megelőző feltárás keretében az erőd délkeleti részén feltárásokat végezni (1. kép).

A megelőző feltárást az tetten szűksége, hogy a késő római erőd délkeleti sarkában épült Belvárosi plébániatemplomban egy új közösségi tér (altemplom) kialakítását tervezték, ami több régészeti korszak (középkor, római kor) jelenségeit érintette. A kialakítandó altemplomhoz kapcsolódó földmunkák a Belvárosi plébániatemplom középső traktusát, konkrétan a barokk kriptá keleti fala és a román kori templom félköríves szentélyzáródása közötti területet érintették.

A csaknem 400 m² kiterjedésű területen végzett, több hónapig tartó feltárások

New excavations in the territory of the late Roman fort on Március 15 Square

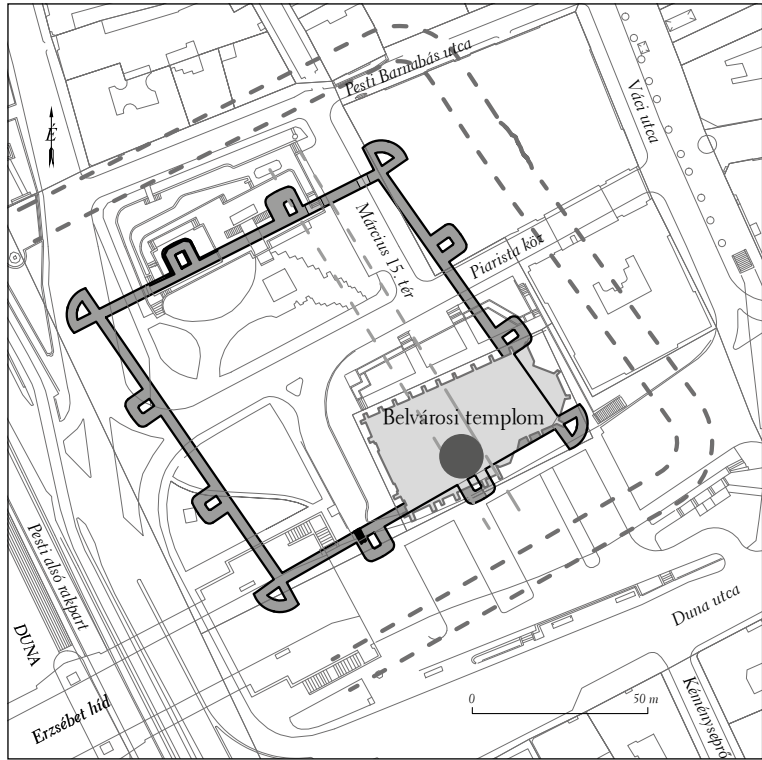
(Lm.: 24311)

One of the most significant archaeological sites on the Pest side of the capital lies on Március 15 Square in District V, where the late Roman fort known as Contra Aquincum in the scholarly literature is located (on the fort: BERTALAN 1945; NAGY 1946; NAGY 1950; TÓTH 2009 149–152; VISY 2000, 58; KOVÁCS–SZIRMAI 2003; NÉMETH 2003). Preventive excavations carried out in several phases in 2014 and 2015 in the southeastern area of the fort produced a large amount of new information concerning the building history of the fort, constructed with fan-shaped towers at its corners and U-shaped towers jutting out from the plane of each wall. The fort has been identified as Castellum contra Teutanum in more recent literature (MRÁV 1992–1995; Fig. 1).

Preventive excavations were necessitated by plans to create a new communal space (undercroft) in the Inner City Parish Church built in the southeastern corner of the late Roman Period fort. This construction affected archaeological phenomena from the Roman Period and the Middle Ages. Earthmoving connected to the construction of the undercroft affected the nave of the Inner City Parish Church, more precisely the area between the eastern wall of the Baroque crypt and the semicircular apse of the Romanesque church.

1. kép: A Március 15. tér a késő római erődrel és az ásatás helyével

Fig. 1: Locations of the Late Roman fort and the excavation at Március 15 Square

eredményeképpen a középkorra vonatkozó ismereteink is jelentősen bővültek, jelen cikk keretében azonban csupán a római kort érintő ásatási eredmények rövid áttekintésére nyílt lehetőség.

A legkorábbi megfigyelt római kori jelenséget egy északnyugat-délkeleti irányban futó, 2,2 m mélységű árok (*fossa*) jelentette, amely nem tartozott az ismert, legyező alakú sarok- és „U” alakú oldaltornyokkal megépített 4. századi erődhöz, hanem egy annál korábbi, valószínűleg rövid ideig használt katonai létesítmény részét képezte (2. és 3. kép). Az ároknak csak a keleti felét sikerült dokumentálni, nyugati része a barokk kriptá alatt húzódik, így kutatására nem volt lehetőségünk. A *fossa* keleti szélének és aljának ismert távolsága alapján nagyjából 7,4 méterben határozhatjuk meg az árok teljes szélességét (szimetri-

The excavations were carried out on a surface of almost 400 m² and took several months and contributed to our knowledge about the Middle Ages as well. This paper, however, only briefly presents those excavation results that concern Roman Period phenomena at the site.

The earliest Roman Period phenomenon that could be observed was a 2.2 m deep ditch (*fossa*) running north-west-southeast. It did not belong to the previously known AD fourth century fort constructed with fan-shaped towers on its corners and U-shaped interval towers. Rather, it constituted part of an earlier military establishment which was probably used only for a short time (Figs. 2-3). Only the eastern half of the ditch could be documented. Its western part runs beneath the Baroque crypt so it could not

2. kép: A korábbi tábor fossája
Fig. 2: Fossa of the earlier fort

kus kialakítást feltételezve). Későbbi megszüntetése és feltöltése egyszerre, egyazon építési program keretében történhetett. Erre utal löszös és humuszos rétegekből álló, homogénnek tekinthető betöltése. Leletanyag csak minimális számban került elő az árokból, azonban közülük építéstörténeti fontosságánál fogva kiemelt figyelmet érdemel egy Kr. u. 348–350 között vert kisbronz, amely nemcsak az árok betöltésének *terminus postquemjét*, hanem egyben a betemetett fossa fölé épített legyezőalakú saroktoronyos erőd építésének lehetséges legkorábbi dátumát is adja.

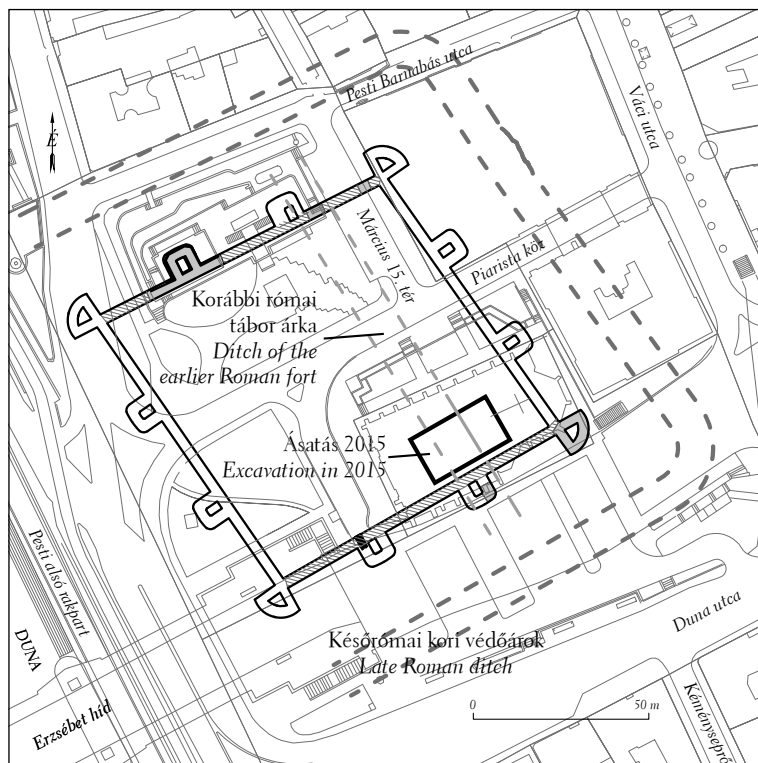
Itt kell megjegyeznünk, hogy feltárásunk során 4. századnál korábbi császárkori leletanyag csak szórványosan került elő és azt is inkább az itt helyben élő civil népesség kora császárkori La Tène D jellegű régészeti hagyatéka teszi ki. Az előkerült éremanyag vizsgálata szerint (Torbágyi Melindának tartozom köszönettel) a legkorábbi vereteket I. Constantinus 310 körül vert redukált *follisa* és I. Licinius 312/313-ban vert érmei jelentik. A legtöbb érem azon-

be researched. The total width of the fossa can be estimated as 7.4 meter based on the known distance between its eastern edge and its bottom (assuming that it was symmetrical). Later it was abandoned and filled in, probably at the same time within the framework of the same Roman building program. This is suggested by the composition of the fill consisting of layers mixed with humus and loess that can be described as homogenous. Hardly any finds came to light from the ditch fill although there was a small bronze coin minted between AD 348 and 350 which deserves special attention due to its significance concerning the building history. It not only provides a *terminus post quem* for the filling of the ditch but also indicates the earliest possible date for when the fort with fan-shaped towers at its corners could have been built above the already filled-in fossa.

It should be noted here that finds from the Imperial Period dating to a time earlier than the AD fourth century were only

3. kép: A korábbi tábor fossája és a késő római erőd védművei
 Fig. 3: Fossa of the earlier fort and the ditch of the Late Roman fort

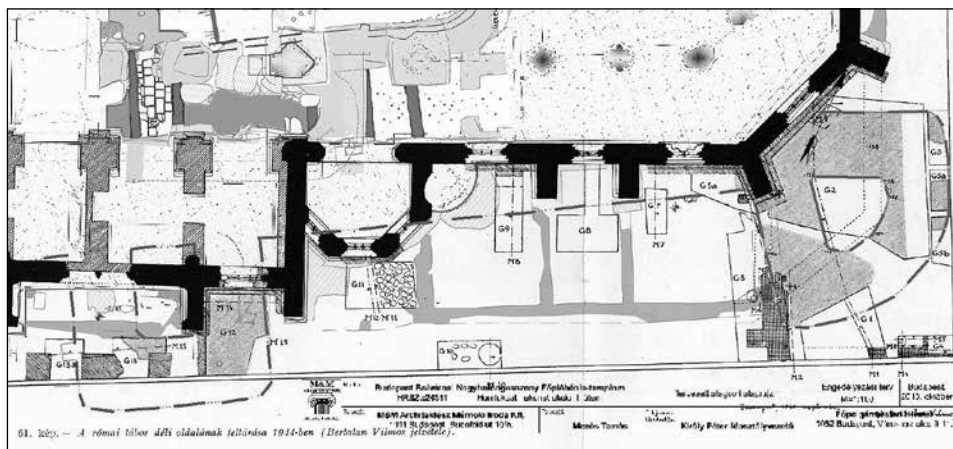
ban (az előkerült pénzek mintegy fele!) a 337 és 364 közötti időszakból, vagyis nagyjából II. Constantius uralkodási idejéből származik.

Az erőd északkeleti sarka mellett épült, korábban sokak szerint középső császárkorinak vélt fürdőről Zádor Judit és Papp Adrienn ásatása révén egyértelműen bizonyosodott, hogy a török korból származik, így ez a létesítmény a késő római erőd esetleges korábbi előzményeire vonatkozóan a továbbiakban már nem releváns (BESZÉDES–PAPP–ZÁDOR 2008).

Mindez arra utal, hogy noha bizonyosan volt egy korábbi tábor is feltárási területünk zónájában, azonban a leletanyag alapján ez nem lehetett a 4. századnál korábbi, vagy ha mégis korábbi volt, akkor csakis ideiglenes, nagyon rövid ideig használt létesítmény lehetett.

sporadically found during the excavations, and even that comprises the early Imperial Period archaeological heritage of the local civilian population and display La Tène D characteristics. Based on the analysis of the coins that were found (for which I owe thanks to Melinda Torbágyi) the earliest mints were represented by the reduced follis of Constantine I produced around AD 310 and the coins of Licinius from AD 312/313. Most of the coins, however (about the 50% of those that were found!) originated from the numismatic historical period ranging from AD 337 to AD 364, that is, from the time when Constantius III ruled.

Excavations by Judit Zádor and Adrienn Papp unambiguously demonstrated that the bath built next to the northeastern corner of the fort, previously thought

4. kép: Kőépület maradványa a késő római erőd déli falánál
 Fig. 4: Remains of a stone building at the southern wall of the Late Roman fort

Közvetlenül a fent leírt *fossa* betöltése fölött, egy hol vastagabb, hol vékonyabb terrazzós szint jelentkezett, amely szinte valamennyi kutatási felületünkön jelentkezett. A meglehetősen mozaikszerűen megmaradt, így összefüggéseiben nehezen értelmezhető római kori felületeken sehol nem találtuk annak nyomát, hogy ehhez a nagy kiterjedésű terrazzós szinthez fal tartozott volna, ellenben több helyen, főként északi részén cölöpnyukak vágják. Ennek a terrazzós térszintnek az elkészítése már a késő római erőd építési folyamatának részét képezte.

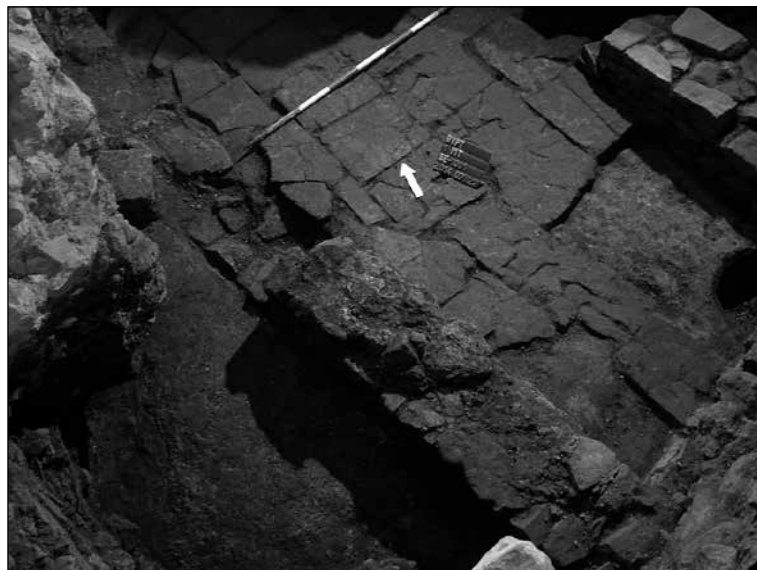
Kutatási felületünk déli részén, a betemetett korábbi *fossa* fölött egy többhelyes, terrazzóval, illetve téglapdóval burkolt, részben fűthető kőépület maradványai kerültek elő (4. és 5. kép). Az épület (esetleg két külön épület?) helyiségei – amennyire megállapítható volt – hosszanti, soros elrendezésben követték egymást végig a késő római erőd déli fala mentén. Noha a részleteiben feltárt kőépület és az erőd falának közvetlen csatlakozási pontjait nem tárhattuk fel – tekintve hogy itt

by many to have been built in the middle Imperial Period, was built in Ottoman Turkish times. Consequently, this establishment does not have any relevance concerning any possible earlier precedents of the late Roman Period fort (BESZÉDES-PAPP-ZÁDOR 2008).

All this suggests that though there also clearly existed an earlier fort in the excavation zone, this could not have occurred earlier than the AD fourth century based on the finds. If the fort was earlier it could only have been a temporary establishment used for only a very short period.

A terazzo level of variable thickness in different places was located right above the fill of the above mentioned fossa. This terazzo level was observed in almost every research surface. No traces of any wall were found that could be associated with this extensive terazzo level on the Roman Period surfaces that mostly survived in discontinuous fragments and, thus, could barely be interpreted in its entire context. However, postholes broke through the ter-

5. kép: Téglával burkolt helyiség (folyosó) részlete
Fig. 5: Detail of a room (corridor) paved with floor bricks

húzódik a középkori templom déli zárófala – ennek ellenére biztosnak tűnik, hogy épületünk az erődfal belső oldalához volt hozzáépítve, hasonlóan több, korabeli valeriai erődhez (pl. Visegrád–Gizella major). Összesen, öt, átlagosan 40–50 cm szélességű észak–déli irányú falmaradványt tudtunk dokumentálni az épületből, néhol a többször megújított vakolatot is jól megfigyelhettük a felmenő falazás lábazati részén. Ezek a falmaradványok azzal a kelet–nyugati irányú, fűtőtégglákkal (*tubi*) ellátott fallal alkotnak építészeti egységet, amelyet Nagy Tibor tárt fel 1941-ben a Belvárosi plébániatemplomban végzett műemléki helyreállítási munkálatok során (NAGY 1950). A Nagy Tibor által feltárt, majd konzervált és *in situ* megtartott kelet–nyugati irányú fal lehetett az ásatásunk során előkerült épületrész északi zárófala. Az így többé-kevésbé kisserkeszthető helyiség többször megújított terrazzopadlója alatt, mintegy 50–55 cm széles, 40 cm belmagasságú, széleiben kőlapokkal, alján téglával kirakott fűtőcsatornát dokumen-

razzo level in a number of places, especially in its northern section. This terrazzo level already seems to have been prepared as a part of the construction process for the late Roman Period fort.

Remains of a stone building consisting of several rooms and paved with terrazzo and brick floors were unearthed in the southern part of the research surface, over the already filled-in earlier fossa (Figs. 4-5). Parts of this building may also have been heated. The rooms of the building (or two separate buildings?) were – as far as could be reconstructed – organized along a longitudinal axis following the southern wall of the late Roman Period fort. Though the points where the partly excavated building and the wall of the fort joined could not be excavated – as the southern wall of the medieval church is located there –, it seems to be certain that the building was constructed right on the inner side of the fort wall, similarly to a number of contemporary forts in Valeria province (such as the fort at Visegrád-Gi-

6. kép: Fűtőcsatorna maradványa a kőépület egyik helyiségében

Fig. 6: Remains of a heating channel in one of the rooms of the stone building

táltunk (6. kép). Ennek nyugati részén javítások nyomai mutatkoztak.

Ettől a fűthető helyiségtől nyugatra helyezkedett el a kőépület 1,6 m szélességű, folyosószerű helyisége, amelyet sima oldalukkal felfelé fordított, peremes tetőfedő téglákkal borították. Némelyiken a Legio II adiutrix, valamint az ismeretlen feloldású CAIOT bélyeg szerepelt. Noha a középkori templom itt húzódó fala miatt nem tudtuk megkutatni, de nagy biztonsággal kijelenthető, hogy ez a folyosó közvetlen építészeti összefüggésben állt az erőd egyik „U” alakú oldaltornyával.

A folyosótól nyugatra újabb terrazzo-padlós helyiség kisebb részlete került elő. Ennek fűthetőségével kapcsolatosan nem áll rendelkezésünkre adat.

A kőépület keleti végén lévő két észak-déli irányú falmaradvány között sem téglá-, sem terrazzo-padlónak nem találtuk nyomát, ami azt valószínűsíti, hogy itt féltetős, *porticus* jellegű záródása volt az épületnek.

zella major). A total of five, 40-50 cm wide north-south running wall remains could be documented from this building. At certain places, even the repeatedly renovated plaster could be observed on the footing of the vertical walls. These wall remains belonged to the same building unit as the wall oriented east-west and furnished with box flue tiles (*tubi*) excavated by Tibor Nagy in 1941 during the monument restoration works carried out in the Inner City Parish Church at that time (NAGY 1950). The wall running east-west excavated by Tibor Nagy and conserved and preserved in situ afterwards may have been the northern end wall of the building part unearthed during this excavation. Under the repeatedly renovated terrazzo floor of the room, the plan of which could thus be, more or less, reconstructed, an approximately 50-55 cm wide heating channel was documented. The internal height of this heating channel was 40 cm (Fig. 6). It was lined with stone slabs at the edges and

7. kép: A Kr. u. 374. évi kvád betörés utáni, többször megújított járószintek
Fig. 7: Floor levels renewed several times after the AD 374 Quadi invasion

A kőépület járószintjét vastag, égett pusztulási réteg borította, amelyből számos bélyeges téglá, főként Valeria provincia Kr. u. 371 és 373 között hivatalban lévő katonai parancsnokának, Frigeridus *dux*-nak téglái kerültek elő. A *dux* nevét viselő bélyeges téglák nagy számából adódóan javítási munkálatokat kell feltételeznünk, amelyek elsősorban az épület tetőzetét érintették. A Kr. u. 374-ben bekövetkezett szarmata-kvád betöréshez kapcsolható pusztulási réteg fölött több újabb terraz-zopadlós szintet sikerült megfigyelni (7. kép), vagyis az I. Valentinianus halálát követő időszakban is tovább funkcionált még az erőd. A Kr. u. 375 utáni periódus-hoz köthető néhány gödör is, amelyből többek között orsógomb és hajtű került elő, bizonyítva hogy ekkor már itt is beköltözik a civil lakosság (katonák hozzátartozói) a biztonságosabb erődfalak közé.

Összefoglalva a 2014 és 2015-ben a Belvárosi plébániatemplom területén (a késő római erőd délkeleti sarkában) végzett fel-

brick on the bottom, and displayed traces of repair work on its western part.

A 1.6 m wide corridor-like hall from the stone building was found west of this heated room. The hall was covered with roof tiles with a protruding edges turned with their plain side up. Some of these bear the stamp of the Legio II Adiutrix or display the inscription CAIOT, the meaning of which is unknown. Though it could not be researched because the wall of the medieval church is located here, it can be stated with relative certainty that the corridor was directly connected architecturally with one of the U-shaped interval towers of the fort.

A detail of another room with a terrazzo floor was excavated west of the corridor. There are no available data on whether it was heated.

No traces of either a brick or terrazzo floor were found between the two north-south running wall remains at the eastern end of the stone building, which suggests

tárásunk római kort érintő eredményeit az alábbi adatokat rögzíthetjük:

A legkorábbi római kori jelenséget az a védőárok jelentette, amely nem tartozott az ismert, legyezőalakú sarok- és „U” alakú oldaltornyokkal megépített késő római erődhöz. Az árok (*fossa*) egy korábbi táborhoz, vagy egyéb katonai létesítményhez tartozott, amely Kr. u. 348-350 előtti időre keltezhető. Valószínű, hogy ez a korábbi tábor csupán ideiglenes jellegű, rövidebb ideig használt katonai objektum volt.

A *fossa* betöltésével veszi kezdetét Kr. u. 350 körül a legyezőalakú sarok- és „U” alakú oldaltornyos erőd megépítése. Ekkor épül ki a többhelyes, részben terrazzopadlós, részben téglaburkolatú, fűtőcsatornával ellátott helyiséggel is rendelkező kőépület, amelynek északi zárófalának kisebb részletét Nagy Tibor tárta fel 1941-ben. A kőépület (esetleg 2 épület?) közvetlenül az erőd fal belső oldalához kapcsolódott, téglával burkolt folyószerű helyisége az egyik „U” alakú oldaltornyba vezetett.

A kőépület omlási-pusztulási rétegében nagyszámban előkerült Frigeridus *dux* névbélyeges tetőfedő téglák alapján arra következtethetünk, hogy az épületen részleges javítási munkálatokat végeztek Kr. u. 371 és 373 között.

A kőépület – miként az erőd maga is – a Kr. u. 374-es quad-szarmata betörés nyomán leégett. Ezt követően azonban helyreállítási munkálatok kezdődtek el az erőd területén, amelyre a pusztulási rétegek fölötti megújított terrazzós szintek utalnak.

Arra a kérdésre, hogy az erőd végleges felhagyására mikor került sor, pontos választ nem tudunk adni, de a 375 utáni újjáépítés eredményeként akár még néhány évtizedig is állomásozhatott római katonaság az erőd területén. Ekkor már

that the building here had a porticus type closing with a shed roof.

The floor level of the stone building was covered with a thick, burnt destruction layer which yielded a number of stamped tiles, mostly from Frigeridus *dux*, the military leader of Valeria Province between AD 371 and 373. The large number of stamped tiles bearing the name of the *dux* suggests that renovation works were carried out that time and mostly affecting the roof of the building. Further terrazzo floor levels could be observed above the destruction layer connected to the invasion of the Sarmatians and the Quadi in AD 374 (*Fig. 7*), so the fort was also operating in the period after the death of Valentinian I. A spindle whorl and a hairpin came to light in some pits also connected to the period after AD 375. This suggests that by that time the civilian population (the family members of the soldiers) had also moved behind the walls of the more secure fort.

To sum up the results of the excavation carried out in 2014 and 2015 in the territory of the Inner City Parish Church (in the southeastern corner of the late Roman Period fort), the following information can be registered:

The earliest Roman Period phenomenon was represented by a defensive ditch that did not belong to the better known late Roman fort built with fan-shaped towers on its corners and U-shaped towers jutting out from the plane of each wall. The ditch (*fossa*) belonged to an earlier fort or some other military establishment dated to the period before AD 348–350. This earlier fort was probably only a short-term temporary military establishment.

The construction of the already known fort with fan-shaped towers on the corners

civil lakosság jelenléte is kimutatható az erődfalakon belül.

Végezetül, röviden ki kell térni az ókeresztény templom problematikájára. Feltérési területünk éppen abban a zónában helyezkedett el, ahol a korábbi szakirodalom ókeresztény templomot valószínűsített (GEREVICH 1976, 44). A 2014–2015-ben folytatott ásatás, falkutatók nyomán egyértelműen kijelenthetjük, hogy ókeresztény templomnak nem volt nyoma ezen a területen, a legkorábbi szakrális építményt a háromhajós, félköríves szentélyzáródású román kori templom jelentette, amelynek déli széle ráépült az általunk feltárt kőépületre.

A feltárt római kori emlékek egy része – hosszas egyeztetések eredményeképpen – úgy tűnik bemutatásra kerülhet a kialakítandó altemplom mellett, ami mindenképpen örömteli fejlemény azok után, hogy a késő római erőd sokáig megtekinthető északi falát és egyik oldaltornyát a Március 15. tér rekonstrukciója során lényegében elfedték a látogatók elől.

Beszédes József

Irodalom/References:

BERTALAN 1945 • Bertalan V.: A belvárosi plébániatemplom mellett folytatott ásatások 1944 nyarán. *BudRég* 14 (1945) 469–490.

BESZÉDES–PAPP–ZÁDOR 2008 • Beszédes J. – Papp A. – Zádor J.: Római kori védmű és török fürdő a pesti belvárosban (Roman Period defensive works and a Turkish bath in the city of Pest). *Aqfűz* 14 (2008) 165–171.

GEREVICH 1976 • Gerevich L.: A pesti és budai vár. *BudRég* 24 (1976) 43–58.

and U-shaped interval towers began with the filling-in of the fossa around AD 350. The stone building consisting of several rooms partly paved with terrazzo floors and partly with bricks that also contained a room furnished with heating channel, was built in this phase. A small detail from its northern wall was excavated by Tibor Nagy in 1941. The stone building (or perhaps two buildings?) was connected directly to the inner side of the fort wall. Its corridor-like room, paved with bricks, lead to one of the U-shaped interval towers.

The roof tiles bearing the stamp of Frigeridus dux found in the destruction layer of the stone building suggest that the building was partially renovated between AD 371 and 373.

The stone building – as the fort itself – was burnt down as a result of the invasion of the Sarmatians and Quadi in AD 374. After this event, however, reconstruction works were started in the territory of the fort as testified by the renewed terrazzo levels above the destruction layers.

There is no exact answer for the question of when the fort was abandoned for good. Following the reconstruction work after AD 375, Roman military forces could even have been stationed at the fort for several more decades. In that period, the presence of a civilian population can also be detected within the walls of the fort.

Finally, the problem of the Early Christian church has to be raised briefly as well. The excavation area was located exactly in the zone where previous scholarly literature suggested the presence of an Early Christian church (GEREVICH 1976, 44). Based on the excavation and the study of the wall carried out in 2014–2015, it can be stated without question that there were

KOVÁCS–SZIRMAI 2003 • Kovács E. – Szirmai K.: Régészeti megfigyelések a Belvárosi Plébániatemplom kisebb, rekonstrukciós munkáinál (Archaeological observations during the small interior reconstruction work at the Belvárosi parish church). *Aqfűz* 9 (2003) 162–172.

MRÁV 1992–1995 • Mráv Zs.: Castellum contra Tautantum. Egy későrómai erőd azonosításának problémájához. *Savaria* 22 (1992–1995) 11–19.

NAGY 1946 • Nagy L.: Az Eskü-téri római erőd, Pest város őse. Budapest 1946.

NAGY 1950 • Nagy T.: Római kőemlékek Transaquincum területéről. *BudRég* 15 (1950) 357–388.

NÉMETH 2003 • Németh, M.: Contra Aquincum Fortress. In: Visy Zs. (szerk.) *The Roman Army in Pannonia. An Archaeological Guide of the Ripa Pannonica*. Pécs 2003, 201–203.

TÓTH 2009 • Tóth E.: *Studia Valeriana. Az alsóhetényi és ságvári késő római erődök kutatásának eredményei*. Dombóvár 2009.

VISY 2000 • Visy Zs.: *A ripa Pannonica Magyarországon*. Budapest 2000.

no traces of an Early Christian church in this territory. The earliest religious construction in this area was represented by the three-aisle Romanesque church with a semi-circular apse, the southern edge of which was built on top of the stone building excavated in 2014 and 2015.

It seems that – as a result of long negotiations – some of the excavated Roman Period features will be displayed in connection to the church undercroft that will be constructed. This is definitely a positive development considering the fact that the northern wall and one of the interval towers of the late Roman Period fort that had long been on display, were essentially hidden from visitors as a result of the recent landscaping reconstructions on the Március 15 Square.

József Beszéd

A Budapesti Történeti Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei és eredményei a 2014. évben*

*(Jelölésük a hátsó borító belső oldalán lévő térképen)
(Marked on the map on the inside back cover)*

7. Budapest I. ker., Ponty utca 6. (Hrsz: 14299)

Fent nevezett telken 2014. május 26. és június 26. között építkezést megelőző régészeti feltárást végeztünk. Az ásatás a felújítandó ház mögötti kert területén, a kialakítandó garázs helyén folyt. Ez a rész az utca szintje fölött kb. 2 méterrel magasabban található a Várhegy lábának erős lejtése és a nagy feltöltés miatt.

A telken ma is álló ház középső traktusa, a „pince” (azaz földszinti) első helyisége tekinthető a legkorábbi épületrésznek. A falai a mai járószinttől számítva 50–70 cm magasságban 15–16. századi jellegzeteségeket mutattak: törtköves falazat, kavicsos mészhabarc. A felette húzódó részek már egyértelműen barokk kori átépítésből származnak. A helyiség délnyugati sarkában egy hasonló jellegű falat figyelhetünk meg. Ezek alapján a ház a késő középkorban kétszobás lehetett és eltérően a mai állapotától, az utcára merőlegesen állt. A barokk korban helyreállított házat nyugat felé még egy helyiséggel toldották meg. A 18. század folyamán a telek nyugati és déli széle mellett melléképületeket emeltek, ezzel a telek U alakban beépítetté vált,

középen kis udvart hagyva. Erről az állapotról fennmaradt egy, a ház későbbi átalakításának idejéből, 1873-ból származó tervlap (BFL-XV.17. a. 302–1378).

Az ásatáson előkerült a déli melléképület északi homlokzati fala két belső osztofallal. A középső helyiségben műhelytevékenység tűzhelyének téglalapozását is megtaláltuk. A műhelytől északra egy 18–19. századra keltezhető, észak felé lejtő udvar erősen kopott kövezetének kis részletét tártuk fel. Az ásatási terület keleti részén egy kőből falazott, kisméretű helyiség – valószínűleg jégverem került elő. Ezt egy korábbi, nagyobb méretű pince visszátöltött gödrében alakították ki. Ettől délre tört márgából rakott falú kút volt.

A terület délnyugati részén feltehetően egy faszervezetes épület szárazon rakott kővekből készült alapozásának északkeleti sarka került elő. Közeliében valószínűleg a házból kinyúló kemence falának kör alakban leszurkált karányomait és paticsostömbjeit találtuk meg. Az épületet a 17. században emelheték. Ettől északra két csontvázat tártunk fel a késő török kori feltöltésbe ásva. Stratigráfiai helyzetük alapján a 17. század második felében – végén, vagy a 18. század elején ke-

* Jelen összeállítás nem tartalmazza a BTM munkatársai által, zömmel közműfektetések során végzett régészeti szakfelületek helyszíneit.

rülhettek a földre. Az 1. sírban egy hason fekvő férfi csontváza volt, a mellkasi rész alatt vas nyílhegyet találtunk. A 2. sírban egy oldalt fekvő fiatal férfi csontváza került elő, közelében gombostűket és zsákvarró tűt találtunk. A vízvárosi ásatások során temetőn kívül a legritkább esetben szoktak előkerülni „magányos” sírok, ezért feltételezhetjük, hogy vagy ostrom során gyorsan elföldelt egyénekről, vagy nem természetes úton meghaltakról van itt szó. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy mindkét csontvázat mintegy bedobták a

sírgödörbe, ezért voltak hason, illetve oldalt fekvő pozícióban.

A csontvázakat egy, a 16. század második felében épült ház lerombolt és elplanirozott omladékába ásták bele. Az épület – a szintviszonyok alapján – félig földre mélyített lehetett, falait kevés földdel rögzített törtkőből falazták, de felhasználták a helyben talált sziklatömböket is (1. kép). Két helyiségből állt, amelyet hasonló anyagú osztófallyal választottak el egymástól. Az első helyiségben egy összeomlott kályha paticsömbjeit és tálka alakú, zöldmáz

1. kép: A török kori épület alapfalai, körülötte a 13. századi kőfejtő maradványaival

2. kép. A terület dél felől nézve, a török kori épület falaival az alatt húzódó sziklafelszínnel és darabolási nyomokat mutató sziklatömbökkel

kályhaszemeit, a második helyiségben pedig sok nagyméretű vasdarabot találtunk. Az első szoba tehát lakószoba volt, a másodikat feltehetően szerszámokkamrának használták. Az omladékréteg alatt elszenesedett deszkapadlót, ezalatt pedig sárga agyagtapasztású járósíntet tártunk fel. A török kori épület a késő középkori épülettel egy vonalban, annak mintegy meghosszabbításában helyezkedett el. Ez alapján joggal feltételezhető, hogy még állt, sőt használatban volt a középkori kétszobás ház, amikor megépítették a déli részén a bővítését. A háztól keletre két, kevés leletanyagot tartalmazó, négyzetes, illetve kör alakú szemétködör is volt.

A török kori épület alatti mélyítésben egy hatalmas méretű keménymészki sziklatömböt tártunk fel (2. kép). Ettől délre mintegy 3,5–4 méter mély beásást találtunk, amelyet 13–14. század elejére datálható leletekkel kevert földdel töltöttek fel. Az előkerült kerámialeletek feltűnően nagy részét (kb. 60–70 %) szürke színű, redukált égetéssel készült osztrák import ke-

rámia-töredékek alkották. A 13–14. századi feltöltésbe később, a 15. század közepén, két szemétködört ástak bele. Az említett édesvízi mészkőszikla megmunkálásának nyomai alapján egy 13. századi külszíni kőfejtő maradványainak létét feltételezhetjük. A kőfejtőnek az ásatási területbe nyúló része negyed körcikk alakú volt. A mészkősziklán nagyobb, hasáb alakú tömbökre darabolás nyomai látszódtak. Ezen kívül tenyérnyi, félkör alakú vésésnyomok valamint repesztések nyomai szabdalják a felszínt. A félig megmunkált sziklától keletre kisebb-nagyobb méretű kődarabok feküdtek az ezen a részen megmaradt eredeti felszínen.

A budai Várhegy a tetején húzódó igen kemény, forrásvízi mészkőpaplan miatt alakult ki. Az alapkőzetet alkotó márga mállékony kőzet, az időjárás viszontagságainak nem áll ellen. Ott, ahol mészkő fedí, eredeti magasságában megmaradt, ahol azonban nem, akár 50 méterrel mélyebben is erodálódott az alapkőzet az elmúlt 350000–160000 év alatt (HAJNAL

2003, 24–31). A hosszú, háromszög alakú Várhegy keleti oldalának közepén egy részt mintha „kiharaptak” volna. A „hiányzó” részt közvetlenül alatta, a Vízivárosban, a Fő utca, Pala utca, Szalag utca, Kapucinus utca, Ponty utca környékén lehet megtalálni ún. úszókövek formájában. A földrengés, vagy suvadás miatt lecsúszott mészkőtömbök ezen a területen fordulnak elő a leggyakrabban (LEÉL-ŐSSY 2012, 9–10; HAJNAL 2003, 27). Ezeket a tömböket jómagam is megtaláltam a Kapucinus utcai, a Pala utcai és a Szalag utcai ásatásaim alkalmával.

A Várhegy palástján a 13. század második felében még csak szórványosan álltak házak, azok is elsősorban a kapukhoz felvezető utak mentén. Feltételezhető, hogy nagyobb területek voltak beépítetlenek, különösen olyan helyeken, ahol a felszíni adottságok is megnehezítették ezt. A hegyoldalban található ingóköveknek nem ismerjük „tulajdonosait”, de lehetséges, hogy csak a városi tanács engedélyével kezdhették el külszíni fejtésüket, darabolásukat. Mivel a kőfejtés háziipari formában nem végezhető, ezért egy kőműves csoport munkáját feltételezhetjük. Ez a 13. század során természetesen még nem céhes keretek között folyt, mint a 14–16. században (SZŰCS 1958, 320–327). A sziklatömbön többfajta megmunkálásnyomot tudtunk megfigyelni: faragás, hasítás, törés, vésés. Csákánnyal és vésővel lyukat ütöttek a kőbe, amelybe vizet öntöttek és a keletkezett repedést vasrudakkal feszítették szét (JUHÁSZ 1991, 624–625). A keletkezett vízszintes és függőleges hasításnyomok jól láthatók az anyasziklán (*ld. 2. kép*). A feldarabolásra váró szikla egyes hasábjainak leendő mérete: kb. 30×60×60 cm volt. A fejtés során keletkezett törtkővet a terület északnyu-

gati sarkában találtuk felhalmozva, amit egyszerű, habarcsos falazatok építéséhez tudtak felhasználni. A kocka vagy hasáb alakúra kibontott tömböket (FRECSKAY 1912, 195) a kőfaragó munkálta tovább sarok-kvadrerré vagy idomkővé, de már az építkezés helyszínén.

A budai középkori királyi palota nyugati zártkertjében, a Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeumának Királypince elnevezésű kiállító helyiségében egy középkori latrinaakna és egy toronyépület keleti falánál figyelhetők meg hasonló jellegű kőfejtés nyomok. A királyi palota előterében, a 80/2 pince feltárása során is találtak a sziklán éknyomokat (MAGYAR 1992, 111).

Benda Judit

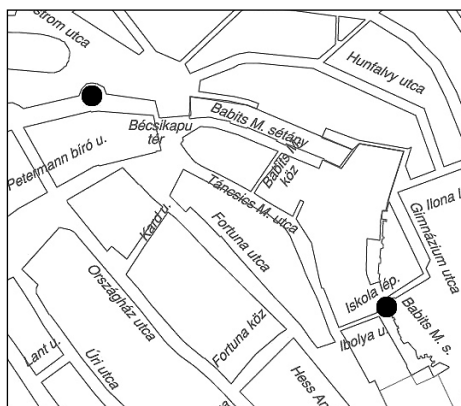
Irodalom:

- BFL • Budapest Főváros Levéltára
HAJNAL 2003 • Hajnal G.: A budai Várhegy hidrogeológiája. Budapest 2003.
FRECSKAY 1912 • Frecskay J.: Mesterségek szótára. Budapest 1912.
JUHÁSZ 1991 • Juhász A.: Kőfejtés, kőbányászat, kőfaragás. In: Domonkos O. (szerk.): Magyar Néprajz III. Anyagi Kultúra 2. Kézművésesség. Budapest 1991, 620–635.
LEÉL-ŐSSY 2012 • Leél-Őssy Sz.: A budai Vár-hegy geológiai viszonyai. Karsztfejlődés 17 (2012) 5–22.
MAGYAR 1992 • Magyar K.: Ásatások a Budavári palota területén és annak északi előterében 1982–1991 között. BudRég 19 (1992) 109–115.
SZŰCS 1958 • Szűcs J.: A középkori építészet munkaszervezetének kérdéseiről. BudRég 18 (1958) 313–363.

8. Budapest I. ker., Ibolya utca (Hrsz.: 6534) és Murád pasa bástya (Hrsz.: 6632, 6696/1)

A budai Várnegyed hosszú távú tervei-
ben szerepel az autóbusz- és gépkocsi-
forgalom fokozatos csökkentése, ezért
a parkolást a várfalakon kívül építendő
mélygarázsokkal oldandák meg. Ezekről
a területekről személyfelvonó segítsé-
gével lehet majd feljutni a Várnegyed
szintjére. A 2014-2015-ös évben a Budai
Vár és környéke közlekedésfejlesztése
(KÖZOP-5.5.0-09-11-2011-0027) projekt
keretében az Ibolya utcánál és a Murád
pasa bástya északi oldala mellett épültek
liftek (3. kép). A két helyszínt összekap-
csolja az a tény is, hogy az Ibolya utcánál,
a várfal belső oldala mögött található új-
kori kazamata valamikor a Középkori Osz-
tály egyik kőtára volt, a Murád pasa bástya
belseje pedig jelenleg is középkori köveink
tárolására szolgál.

Mindkét helyen a jelenlegi városfalakat
áttörve alakították ki a liftek alsó bejá-
rátát. Buda első, a 13. században épült vá-
rosfalát a hegy sziklás meredek peremére
építették. A 14. század utolsó negyedében

3. kép: A liftek helyszínei

ezt egy-egy újabb fallal vették körül. A ké-
sőbbiekben ez utóbbi, számos ostromot
követően, rengeteg javításon esett át, és
ma is ez képezi a legtöbb helyen a látha-
tó várfalak magját. Éppen ezért nehezen
hozzáférhető és módszeresen csak kevés
helyen lehetett megkutatni (VÉGH 2006,
53–57).

A Várnegyed keleti oldalának várfalait
a Hilton szálló és az Erdélyi bástya között
H. Gyürky Katalin vizsgálta (H. GYÜRKY
1972, 35, 2. kép). Az Ibolya utcai liftet a
nyitott árkádíveken nyugvó tetővel fedett
Nepauer Máté és Niedermayer Xavér ál-
tal 1778-ban épített (GERŐ 1955, 221)
lépcsőfeljáró déli oldalán alakították ki. A
helyszín kiválasztása szerencsésnek mond-
ható, hiszen az újkori kazamata téglaból-
tozatának megbontásával könnyen kiala-
kíthatták a felső fogadóépületet, magát a
gépházat pedig a kazamatában helyezték
el. A várfalon keresztül nyitott bejárat ku-
tatása során megfigyelhettük a fal közép-
kori eredetű magját (4. kép).

A Várnegyed északi oldalának középkori
erődítéseit a régészeti kutatások eredmé-
nyeként jobban ismerjük. A 13. századi
városfal hosszabb szakasza mellett három

4. kép: Az átvágott városfal metszete az Ibolya utcánál

5. kép Az elbontott török kori várfal a liftakna helyén

torony is előkerült (H. GYÜRKY 1976, 94. 97. kép és 96. 99. a–b. képek, BENCZE 1987a, BENCZE 1987b, BENCZE 1988, BENCZE 1989, BENCZE 1990, BENCZE 2003). Az egykori Állami Nyomda épületeinek területén végzett feltárások során megtaláltuk a 14. századi városfalat, továbbá egy török kori gerendaváz-alapozásra épített városfalat is (BENCZE 2003, 115). Az 1687-ben készített Hauÿ-féle katonai felmérés a visszafoglalás utáni állapotot rögzítette. Az 1650 táján épült Mu-

rád pasa bástyánál 1959. novemberében Geró Győző folytatott régészeti kutatásokat, de csak 18–19. századi maradványok kerültek napvilágra (GERŐ 1963, 556).

Sajnos a Murád pasa bástyánál kialakított liftakna miatt az épített örökség előkerült maradványait elbontották. A Lovas úti várfal nagyköves köpenyezés alatt előbb egy omlékony, majd szilárdabb állagú újkori falrészlet került napvilágra. Ennek elbontása után előkerült a jó állapotú török kori várfal, amely bekötött a Murád bástya alsó, török kori falszakaszába, azzal egyszerre épült. Szerencsésebb lett volna a várfal külső oldalán elhelyezni a liftet, sajnos azonban nem ez történt. A liftakna miatt elbontásra került a török korban épített városfala, melynek alapozását gerendavázra fektették (5. kép).

Bencze Zoltán

Irodalom:

BENCZE 1987a • Bencze Z.: Előzetes jelentés a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum udvarán folyó ásatásról. HK 34 (1987) 370–385.

BENCZE 1987b • Bencze Z.: Újabb beszámoló a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum udvarán folyó ásatásról. HK 34 (1987) 791–809.

BENCZE 1988 • Bencze Z.: Jelentés a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum udvarán 1987. végéig folyt ásatásokról. HK 35 (1988) 178–195.

BENCZE 1989 • Bencze Z.: Beszámoló a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum udvarán 1988-ban folytatott feltárási munkákról. HK 102 (1989) 131–143.

BENCZE 1990 • Bencze Z.: Jelentés a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum udvarán

1989-ben és 1990-ben folytatott feltárási munkáról. HK 103 (1990) 194–198.

BENCZE 2003 • Bencze Z.: Előzetes jelentés a volt Állami Nyomda épületeinek területén folytatott régészeti kutatásokról. BudRég 37 (2003) 113–136.

GERŐ 1955 • Gerő L.: A budai Vár építészeti leírása. Budapest Műemlékei I. 1955.

GERŐ 1963 • Gerő Gy.: A Budapesti Történeti Múzeum leletmentései és ásatai az 1959. évben. BudRég 20 (1963) 556.

H. GYÜRKY 1972 • H. Gyürky K.: Buda településének kezdete a régészeti adatok alapján. ArchÉrt 99 (1972) 33–46.

H. GYÜRKY 1976 • H. Gyürky K.: Buda középkori városfalai I. BudRég 24/2. 1976. 94–96.

VÉGH 2006 • Véghe A.: Buda város középkori helyrajza I. Monumenta Historica Budapestinensia 15. Budapest 2006.

6. kép: Az egyik felszínre került középkori pince

9. Budapest I. ker., Színház utca 1–11. (Hrsz.: 6458, 6459, 6460)

A budai Várban, az egykori Karmelita kolostor és templom területén, az épületektől északra és keletre elterülő parkosított területeken folytattunk feltárást. A munkákat 2014. szeptember 9-én kezdtük és kisebb megszakításokkal folytatódnak még a jövő év folyamán is. A helyszín a Miniszterelnökség új épületének ad majd helyet.

A kiterjedt és igen összetett településtörténettel rendelkező területen belül két zónában folytak a kutatások.

Legnagyobb felületen, közel 1700 m²-en a karmelita épülettől északra húzódó, Püspökkertnek nevezett területen kutathattunk. Ez a zóna a munkák megkezdése előtt parkosítva volt, azonban az 1950-es évekig egy épület, az ún. Tábori Püspök-

ség állt itt, amelyet a második világháborús sérülései után már nem állítottak helyre. A terület a középkori Szent Jánoskapu közvetlen közelében helyezkedik el, az egykori Szent János utca (ma Színház utca) mellett (VÉGH 2006, 57–58, 139–147). Több telekre tagolódott, amelyek tulajdonosai közül némelyiküket név szerint is ismerünk (Werner comes, Kakas János stb.).

Az újkori épületek pincéi csak kis mértékben bolygatták meg a területet. Az egykori Tábori Püspökség falai között teljes középkori rétegsorok kerültek felszínre, néhol a török kori járószintek is megőrződtek. Az épület udvara a csatornák miatt jóval bolygatottabb volt, azonban itt is jelentős mennyiségű objektumot tártunk fel.

Néhány bronzkori gödörtől eltekintve a terület legkorábbi emlékei az Árpád-korra tehetőek: két földbe mélyített – egyikük esetében kövekkel kirakott oldalú – házat kapcsolhatunk ide. A középkorból változó mértékben (sokszor ép boltozattal) fennmaradt, falazott oldalú pincék kerültek felszínre (6. kép). A feltárt épületek között egy nagyméretű, reneszánsz palota falai is azonosíthatóak.

A leletanyagot elsődlegesen értékelve egy csontműhelyt, egy fémműhelyt és egy bőrfeldolgozó műhelyt azonosíthatunk. Ez utóbbihoz köthető emlékek egy kútból kerültek elő a terület déli részén, ahonnan nagy mennyiségű bőrhulladékot emeltünk ki. A csontmegmunkáláshoz kapcsolódó leletek a terület nagy részén megjelentek. A fémműhely az egyik északi telekhez kapcsolható, itt egy öntögödrot is feltártunk.

A várfal mellé már nem terjedt ki a nagy mélységű régészeti kutatás, a legfelső újkori réteg eltávolítása után azonban itt is felszínre kerültek falkoronák, amelyek között egy toronyszerű falszakasz is azonosítható.

Az előkerült leletanyag roppant változatos, az Árpád-kortól a 19. századig ível. Ezek között importkerámiák, mint pl. 14. századi osztrák tál, losticzi pohár, majolika tál, izniki fajansz, kínai porcelán töredékei mellett a zárt leletgyűttesek között több ép edény is napvilágot látott.

A másik kutatott zóna a Karmelita kolostor területén és az épülettől keletre, a várfalig húzódó részen volt. Itt a középkorban Szapolyai János, majd Werbőczy István palotája, a 17. században pedig a budai pasák palotája állt.

A Pasapalota területén az 1960-as években Gerő Győző vezetett tervátást (GERŐ 1968; GERŐ 1999), aki a palota épületeinek részleteit, lekövezett udva-

rokat tárta fel (PAPP 2013). A régészeti munka során részben a kolostor épületén belül dolgoztunk, viszonylag kis felületen, továbbá a mögötte húzódó Ellyps terasz területén. Előbbi helyen három szondát nyithattunk, amelyekben középkori falszakaszok, egy ugyancsak középkori temető, valamint a délebbre elhelyezkedő ferences kolostorhoz kapcsolódó részletek kerültek felszínre.

Az Ellyps terasz területéről 2010-ben nagy mennyiségű földet szállítottak el, amikor a bástyaszakasz északkeleti sarka elvált a várfal többi részétől és kifelé dőlni kezdett. Erről a szintről kezdtük a feltárást, amelyhez kapcsolódóan hat, az altalajig mélyülő szondát alakítottunk ki.

A bástya belső, nyugati oldalán egy fal húzódik, amely a korai városfalként azonosítható. Ennek egyes szakaszait Árpád-korinak tarthatjuk. A keleti oldalon húzódó fal felső része és a külső oldalán lévő köpenyezés barokk kori. Alsó szakasza azonban középkori, ezen lőrések is felszínre kerültek. Az égett vályogtéglát és padlótéglákat tartalmazó paticsos omladék alatt feltártunk egy erősen megégett agyagpadlót is, amely a török kori palotához tartozhatott. A falak mentén lyukas kövek kerültek elő, amelyek valamilyen faszerkezetű konstrukcióhoz kapcsolódtak. Ez az építmény nem igazodott a fent említett lőrésekhez.

Összességében elmondhatjuk, hogy a középkori királyi palota közelében elhelyezkedő területről fontos új ismeretekkel gyarapodtunk, amelyek remélhetőleg a 2015-ös év folyamán tovább bővülnek. A telkek rendszere mellett jelentős mennyiségű leletanyag is felszínre került, amelynek értékét az összetettsége és a sok egyedi darab adja.

Papp Adrienn

Irodalom:

GERŐ 1968 • Gerő Gy.: A budai pasák vár-
ri palotája. Budapest 6 (1968) 42.

GERŐ 1999 • Gerő, Gy.: The Residence
of the Pasha's in Hungary and the recently
discovered Pashasaray from Buda. In:
Déroche, F et al (Eds.): Art Turc / Turkish
Art. 10e Congrès international d'art turc
/ 10th International Congress of Turkish
Art. Genève–Geneva 17–23 September
1995. Actes-Proceedings. Genève 1999,
353–360.

PAPP 2013 • Papp A.: Rövid összefogla-
ló a budai pasák palotájáról. BudRég 46
(2013) 167–185.

VÉGH 2006 • Véghe A.: Buda város kö-
zépkori helyrajza I. Monumenta Historica
Budapestinensia 15. Budapest 2006.

10. Budapest I. ker., Európa Park Hrsz.: 14060/2

Az Európa Park területén a Bouwers Mér-
nökiroda Kft. a Budavári Önkormányzat
megbízásából várfal-megerősítési munká-
latot végzett. A korábbi terveknek megfe-
lelően a várfal visszaugró és nem rézsűs
felületű szakaszán két támpillért építet-
tek a fal megtámasztására. A nyugati pil-
lért 1. pillérnek, a keleti pillért 2. pillér-
nek neveztük el. A támpillérek alapjait a
geotechnikai feltárások alapján a mai fel-
színtől kb. 5,5 m mélységbe kívánták el-
helyezni, az új támpillérek csatlakoztatása
végett pedig kb. 30 cm mélyen visszavés-
ték a jelenlegi várfalat a leendő támpfalak
szélességében. Régészeti megfigyeléssel
követtük a várfalak visszavésését 2014.
május 5-18. között, majd minősített rég-
észeti megfigyelés során 2014. május 19.
– június 4. között régészeti módszerekkel

kiástuk a leendő támpillérek aknáit a ter-
mészetes altalajig, és közben kőrácsolat-
tal biztosítottuk az aknákat (a munkagöd-
röt).

Az ásatási terület a budai vár erődítés-
rendszerében két fal között helyezkedett
el. A ma látható várfal előtt még húzó-
dott egy a 17. században épített török
kori várfal, amelyet az 1850-es években
elbontottak. Előbbi a középkori kettős
falrendszer külső várfalából fejlődött ki.
Írott források említik meg az itteni város-
fal-szakasz árkat 1441-ben, amely nyilván
e külső fal előtt húzódott. Ez idáig az it-
teni árkot, a török kori várfalat és külső
középkori városfalat nem érintette régé-
szeti kutatás.

A feltárás megkezdésekor láthattuk,
hogy az itt álló közel függőleges várfal
alsó része középkori eredetű, míg a felső
rész az 1850-es években épült. A felső rész
homlokzatán egymást váltó durva mészkő
kvádessorokból és téglasorokból áll a
falszövet. A most elvégzett visszavésés
eredményeként az alsó szakasz falszövetét
is jól megfigyelhettük. A falat nagyrészt
édesvízi mészkő, valamint kevesebb sár-
ga homokkő és néhány zöld andezittufa
tömbből építették. A közepes kőtömböket
durván hasáb alakúra nagyolták és sorok-
ba rakták, közüket kisebb törtkövekkel
és középkori téglatöredékekkel töltötték
ki. A felhasznált habarcs erősen sóderes,
meszes volt. Ez a fal a mai felszíntől kb.
1 m magasságban rézsűsen előre ugrik,
homlokzati falszöve az azonban már nincs
meg. Ehelyett modern téglával kifalazott
„lábazati” kiugrást építettek elé. Az aknák
mélyítése során kiderült, hogy kevéssel
a felszín alatt a rézsű, illetve a lábazati ki-
ugrás egy régibb középkori falnak síkra
visszabontott faltetejéhez húz hozzá. Az
aknák kiásásakor végig ezt a falat követtük

az aljái, amely a mai felszíntől mintegy 3-3,5 méter mélységben jelentkezett. A fal kizárólag édesvízi mészkőből készült, rendszertelenül rakott, alján nagyobb tömbökkel is találkozhatunk. Habarcsa meszes, erősen kavicsos, tégladarabokat nem használtak fel falazásához. A fal homlokzati síkja már felül is enyhén rézsús, és lefelé a rézsú dőlésszöge meglehetősen szabálytalanul egyre növekszik. A fal alja a megfigyelt szakaszon egyre lejtett kelet felé. Az 1. pillér aknájának nyugati fele és a 2. pillér aknájának keleti fele között 70 cm-es esés mutatkozott. A falat mind a két aknában megfigyelhetően a fehér, mállott márga réteg tetejére (természetes altalaj) ültették rá. Az építési rétegek (SE 10, 11) csak kb. 30 cm magasságban fedik be a fal alját. Az erre rátöltött enyhén épülettörmelékes réteg (SE 9) kb. 1 méter magasságig elfedi már a falat és felszíne erősen lejt kifelé. Ezek a rétegek a kerámia-ak tanúsága szerint nem korábbiak a 14. század végénél. Erre került rá egy nagyon erősen szemetes, hamus, faszenes feltöltés a 15. század végéből, amely kb. 1,20 méter vastag és felszíne szintén lejt kifelé. A szemétre vetett anyag rengeteg házi-kerámia-töredéket és állatcsontot, kevés kályhacsempe- és üvegtöredéket, valamint fémtárgyat tartalmazott. Az efölötti rétegek már a 19. század közepéről, második feléből származnak, általában erősen szemetes épülettörmelékkel állnak (SE 7, SE 4), felszínük vízszintes. Legfelül modern, 20. századi feltöltés található szintén vízszintes felszínnel.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a kutatás során megfigyelhettük a 14. század végén épült külső (II.) középkori városfalat, amely 3-4 méter magasan ma is áll. Erre épült rá egy később, de még a középkor folyamán készült javítás vagy pótlás, amely

erősen eltérő jellegű a fal aljától. Korát a feltárás régészeti módszerekkel nem tudta meghatározni. A falat az 1850-es években magasították fel a mai faltetőig, a Várnegyed mai szintjére.

Végh András

II. Bp. I. ker., Bérc u. 6/b (Hrsz.: 5319/9)

2014. november 17-27. között a nevezett ingatlan területén lakóépület építéséhez kapcsolódó, gépi erővel végzett földmunka során régészeti szakfelügyeletet, majd megelőző feltárást végeztünk.

A szakfelügyeleti munkát az építési terület Bérc utca felé eső, kb. 275 m² területű északi teleksávjának (lakóház-építéshez szükséges felvonulási-logisztikai terület kialakítása céljából történt) utcaszintig való kimélyítése alatt kezdtük meg. A földmunkavégzés során az építési terület ezen részén régészeti lelet vagy jelenség nem került elő. A teleksáv jelenkori talajfelszínétől számított kb. 130 cm mélységig újkori (recens) törmelékkel kevert, laza, barna humusz jelentkezett, ami alatt mintegy 290 cm mélységig lejtőtörmelékes, heterogén szerkezetű budai márga, majd 290-320 cm-es mélység közt világosbarna, márgás-kőtörmelékes réteg (paleotalaj?), végül ismét lejtőtörmelékes, sárga budai márga húzódott.

A felső, déli telekhatártól közvetlenül északra eső, kb. 240 m² területű teleksáv (kerti tűzrakó hely létesítéséhez szükséges) földmunkagépes tereprendezését a kivitelező szintén régészeti megfigyelés mellett végezte. Ennek során a felső, építési törmelékkel, 20. századi szeméttel erősen kevert humuszréteg 10-50 cm mélységű elegyengetése történt meg. Az

altalajt (márga) a földmunka sehol nem érte el; régészeti lelet, vagy jelenség itt sem került elő.

A terület kutatható részein fémkereső műszeres leletfelderítést végeztünk. Ennek során a recens hulladék mellett feltételesen a középkorra és biztosan a kora újkorra keltezhető szórvány fémleletek – köztük I. Lipót 1678-ban vert ezüst dénárja (7. kép) – kerültek elő.

A régészeti szakfelügyelet mellett véggezhető földmunka lezárultával megkezdtük a megelőző feltárás előkészítését, a kutatóárok és ásatási szelvények kialakítását. Ennek során először elvégeztük a legfelső, a telek keskenyebb szélével párhuzamos, megközelítőleg kelet–nyugati irányú, kb. 2 m széles, 19 m hosszú 'A' kutatóárok gépi humuszolását, a kivitelező Mészáros és Mészáros Kft. által rendelkezésünkre bocsájtott lánctalpas markolóval a terület rétegtani viszonyainak és a feltételezett régészeti jelenségek jellegének, intenzitásának megismerése céljából. A kutatószonda lemélyítését követően a megelőző feltárás felületét több lépcsőben, fokozatosan nyitottuk meg, a telek nyugati szélével párhuzamos, a szakfelügyelet mellett korábban lemélyített északi sávig tartó, kb. 4 m széles 'C' kutatóárok ('rámpa'), majd észak és kelet felé tovább bővítve, a 'B' és 'D' szelvények lehumuszolásával.

A kb. 690 m² területen megnyitott felszíneken összesen 19 objektum és 20 stratigráfiai egység (kerek, kis és közepes méretű gödrök, cölöplyuk és három dél–északi irányú árok) került elő. Ezek bontását, dokumentációját, valamint az összefüggő déli és nyugati szelvényfal dokumentálását elvégeztük.

Egy, a déli szelvényfaltól északi irányban, kb. 17 méterre feltárt újkori gödör kivételével az összes jelenség a munkaterü-

7. kép. I. Lipót 1678-ban vert ezüst dénárja az építési területen végzett fémkereső műszeres leletfelderítésből

let Citadella felőli határától számított kb. 8 m széles sávon belül helyezkedett el. A többé-kevésbé intaktnak tekinthető márgafelszín ebben a sávban enyhe, folyamatos terpesést mutat északi irányban, a Bérc utca felé. Az ettől északabbra fekvő terület lejtése lépcsőzetes, nagyméretű, sittel töltött gödrökkel, teraszosítás nyomaival, kis téglalapítmények alapozásaival tagolt; a márgafelszín jórészt bolygatott. A feltöltés és a humuszréteg vastagsága a telek legnagyobb részén 10-200 cm között változik.

A feltárt jelenségek kora keltező értékű leletek hiányában vagy nem volt meghatározható, vagy újkorinak, recensnek bizonyult. A három gödörből előkerült kis számú, kisméretű, késő vaskorra keltezhető kerámiatöredék a velük egy kontextusból származó újkori-recens kerámia és egyéb szemét alapján másodlagos helyzetben lévőnek tekinthető. A terület késő bronzkori megtelepedési horizontjára mindössze egy jellegtelen, kisméretű, szórvány kerámiatöredék utal. Az előkerült kevés, szórvány régészeti lelet a Citadella platója felől lemosódó, erodálódó talajrétegekből származik.

A feltárás eredményeként kijelenthető, hogy az építési telek területén a természetes erózió, valamint az erőteljes újkori és recens bolygatottság (teraszosítás, épületek, közművek, 2. világháborús pusztítás és az azutáni tereprendezés) következtében, valamint a terület szórványos régészeti korú megtelepedettségé (az ismert gellérthegyi lelőhely kiterjedésének északi határa) folytán régészeti jelenségek nem találhatók. Ezek előkerülésére legfeljebb a telek legdélebbi, nagyobb mélységű földmunkavégzés és feltárás által jelenleg nem érintett sávjában lehet számítani; az ismert késő bronzkori és késő vaskori település legészakibb határa valószínűleg ebben a sávban húzódik. A feltárásnak a terület régészeti fedettségére és rétegtani jellemzőire vonatkozó eredményei összhangban állnak a Maráz Borbála által 2004-2007 között a Bérc utca más telkein végzett próba- és megelőző feltárások, régészeti megfigyelések során nyert eredményekkel (MARÁZ 2005, MARÁZ 2007, 33, 4. kép).

Tóth Farkas Márton

Irodalom:

MARÁZ 2005 • Maráz B.: Régészeti kutatások a Gellérthegy északi oldalán (Budapest, 1. ker., Bérc utca 4/A, 4/B, 8.; Hrsz.: 5332, 5333, 5319/3). Aqfüz 11 (2004) 96–100.

MARÁZ 2007 • Maráz B.: Budapest-Gellérthegy és környékének késő La Tène-kori településtörténete II. A gellérthegyi kelta oppidum és a romanizált őslakosság települései a Gellérthegy körüli síkságon. BudRég 40 (2006) 31–44.

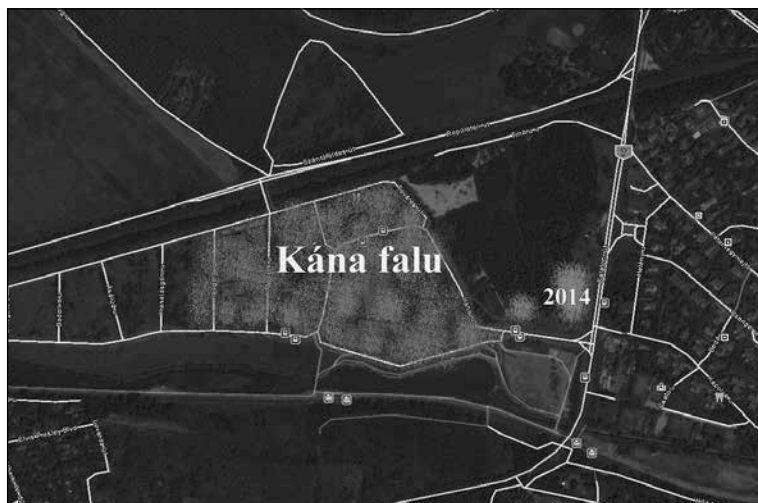
12. Budapest XI. Kánai út 1. (Hrsz.: 312/2,3,4)

2014. október 13. és november 7. között próbafeltárást végzett a Budapesti Történeti Múzeum a Budapest XI. ker. Kánai út 1. szám alatt. A feltárás célja a terület régészeti érintettségének vizsgálata volt. A beruházó áruháza építését tervezte a helyszínre, a kutatómunka a lelőhely kiterjedése és intenzitásának megállapítása érdekében történt.

Az ásátás nem volt előzmény nélküli, hiszen 2003 és 2005 között a jelenlegi területtől nyugatra, Kőérberék–Tóváros Lakópark néven vált ismertté az a régészeti lelőhely, amely az Árpád-kori Kána falu mellett kilenc régészeti korszak leleteit rejtette a földben (HORVÁTH ET AL. 2005, HORVÁTH ET AL. 2006, TEREI 2010). A tíz évvel ezelőtti kutatás során nem volt lehetőség ezen a Balatoni úthoz közel eső részen nagyobb területen dolgozni, egyedül a 2×2 sávós Kánai út nyomvonalát tudtuk ekkor feltárni, ami összeköti a lakóparkot a Balatoni úttal. Az akkori munka eredményeként a helyszín ezen részén is találtunk őskori leleteket és objektumokat, bár nem olyan sűrűségben, mint a terület nyugati részén. Azon túl, hogy választ vártunk, hogy az esetleges építkezés által lefedett területen milyen objektumsűrűséggel találkozunk, arra a kérdésre is választ próbáltunk találni, hogy az Árpád-kori falu keleti határa hol húzódott (8. kép).

Összesen az 1157 m²-en végzett próbafeltárás során 33 telepobjektumot, nagyobb részt gödröket, vermeket, árkot tártunk fel. Házak, temetkezések nyomai jelen esetben nem kerültek elő. A munka két, egymástól kb. 55-60 méterre elhelyezkedő részterületen folyt, ahol a növényzet eltávo-

8. kép: A kutatott terület helyszínrajza a korábban lokalizált Kána falu kiterjedésével

lítása után több, 4,5 m szélességű, egymásra merőleges szondát húzott a munkagép. A feltárást nehezítette, hogy a két terület között gázvezeték fut, amelyet a biztonsági előírásoknak megfelelően oldalirányban legalább 25-25 m-re el kellett kerülnünk. A humusz eltávolítása után, mintegy 100 cm-es mélységben már a sárga altalaj, illetve a régészeti objektumok foltjai jelentkeztek.

A leletanyag alapján legalább két régészeti korszakot lehetett elkülöníteni: egy őskori, illetve egy későbbi (középkori?) időszakot. Az objektumokból előkerült kerámialeletek a legkorábbi megtelepedést a kora bronzkorra, a Kr. e. 3. évezred közepső harmadára datálható Makó-kultúra (KO-ÓS 1999, 106) időszakára sugallja, ezen belül pontosabb kronológiai behatárolás egyelőre nem lehetséges. Ez egybecseng a 2003-ban megkezdett, Kőérberek–Tóváros lelőhelyen végzett feltárásokkal, ahol az őskor számos korszaka mellett egy, a Makó-kultúrához tartozó, 150 objektumból álló teleprészletet tártak fel, amely az addig ismert legnagyobb kiterjedésű, ehhez az időszakhoz sorolható jelenségnek bizonyult. Ház nyomait, cölöplyukat nem,

azonban számtalan gödröt és vermet sikerült akkor megfigyelniük, a belőlük ki-került nagyobb mennyiségű leletanyaggal (állatcsont, kerámia, patics) együtt. A telepet a kora bronzkor 2 időszakra keltezhetjük (HORVÁTH ET AL. 2005, 149).

A Kánai úton 2014 őszén feltárt objektumok csaknem mindegyike tárolóverem. A gödrök javarésze ovális vagy kör alaprajzú, metszetük U alakú, átlagos mélységük 30-50 cm. Az SE 003, SE 019, SE 023, SE 031 objektumok méhkas alakú gödrök, amelyek átlagosan 80-90 cm mélyek. Ez utóbbiak leletanyagukban nem különböznek a többi objektumtól: durvaszemcsés, vastagfalú edénytöredékek, állatcsont és patics került elő mindegyikből.

Több esetben figyeltünk meg összefüggő paticsos tapasztásréteget a gödrökben (SE 001, SE 008). Fehér színű, megkövedett tapasztás volt megfogható a gödrök felszínétől körülbelül 40 cm mélységben az SE 008-as és az SE 026-os objektumok alján, amelynek értelmezése még kérdéses. Számos gödör már-már komplexumszerűen lett kialakítva, átlagosan 50-60 cm-es mélységű kisebb mélyedésekből állt.

Szerencsés módon szinte egész edényeket tudtunk dokumentálni az SE 016-017-es gödöregyüttesből (9. kép).

A legnagyobb alapterületű objektumnak az SE 020-as bizonyult. A mintegy 17 m hosszú, 4,5 m széles árokszerű komplexum számtalan kisebb-nagyobb gödörből, mélyedésből állt, amelynek középső harmadában egy 100 cm átmérőjű kemence is előkerült. Ezek a gödörkomplexumok valószínűleg agyagnyerő helyként működtek (HORVÁTH ET AL. 2005, 152).

Égetésnyomok több, kisebb-nagyobb gödör aljáról is ismertek, amelyeknél nem zárható ki, de nem is bizonyítható a korszak gyakori jelensége, az áldozati gödör funkciója. (Jelen esetben azonban sem csontváz, sem elszenesedett maradványok nem utaltak erre a lehetőségre.) Az SE 017, SE 020, SE 023, SE 024, SE 026, SE 030, illetve SE 031-es számú gödrökben figyeltünk meg átégett, vörös vagy szürkésfekete hamus foltot, amelyekkel együtt másodlagosan kiégett őskori kerámiatöredékek kerültek elő. Az SE 017-es objektum alján kúp alakú agyaghalom utal egy lehetséges kultikus funkcióra, amelyre már a korábbi ásátások is felhívták a figyelmet (HORVÁTH ET AL. 2005, 148). Az SE 030-as objektum középső részén jelentkező hamus réteg körül több nagyobb méretű edényrészlet (perem- és aljtöredék) helyezkedett el.

Tüzelőhelyet négy esetben tudtunk dokumentálni (SE 020, SE 023, SE 024, SE 026). Ezek közül kiemelendők az SE 023-as (10. kép) és SE 024-es munkagödörök, amelyek kb. 1 m távolságban helyezkedtek el egymástól. Mindkét gödör sekély, azonos mélységű volt (kb. 50 cm). Keleti falukba tüzelőhelyet vájtak, amelyet kitapasztottak. Az SE 024-es munkagödörben az objektum alján még további két átégett

9. kép: In situ edénytöredékek az SE 016-os gödörből

felület jelentkezett. A két gödör egymáshoz való kronológiai viszonya kérdéses.

A gödrök elhelyezkedésében rendszert nem tudtunk megállapítani, erre egy esetleges teljes felületű feltárás adna lehetőséget, amennyiben ez a próbafeltárás helyszínén megindul.

Egy korábbi sekély gödröt észak–déli irányban vágva került elő az egyetlen, körülbelül 5 m hosszú, átlagosan 20 cm mély, U alakú átmetszetű árokszakasz, amelynek folytatását a szelvényfal alatt valószínűsíthetjük (SE 012). Sajnos érdemi leletanyag hiányában ennek keltezése kérdéses marad.

A jelentős mennyiségű kerámiatöredék mellett agyag orsógombok és orsókarikák, néhány obszidiánból készült pattintott kőszköz, egy fenőkö, paticos tapasztásdarabok, illetve állatsont, kagylóhéj, agancs darabjai kerültek elő, valamint elhanyagolható mennyiségű fémtöredék (egy apró réz vagy bronzdarabka,

10. kép.: Gödör,
oldalában kialakított
tűzelőhellyel

salak). A leletanyag datálásban Szilas Gábor volt segítségünkre, segítségét ezúton köszönjük.

Az őskori objektumok mellett egyetlen gödör esetében feltételezhetjük, hogy a középkorban lehetett használatban, amelyre az SE 004-es objektumból előkerült apró kerámiatöredék utal.

A bevezetésben feltett kérdésünkre, miszerint hol húzódik az Árpád-kori Kána falu keleti határa, nem kaptunk egyértelmű választ. Bár a nyugatabbra eső terület közel helyezkedik el attól a 2003 és 2005 között feltárt résztől, ahol bőséges számban kerültek elő középkori jelenségek, a 2014-es kutatásunk során itt nem került elő pontosan datálható Árpád-kori objektum. Ezek alapján feltételezhetjük, hogy a lakópark mai keleti határát, az északnyugat–délkeleti irányba futó Kánai utat tekinthetjük megközelítőleg az egykori falu határának is.

*Terei György – Horváth Viktória
– Szabó Dóra*

Irodalom:

HORVÁTH ET AL. 2005 • Horváth L. A. – Korom A. – Terei Gy. – Szilas G. – Reményi L.: Előzetes jelentés az épülő Kőérberek, Tóváros–Lakópark területén folyó régészeti feltárásról (Preliminary report on the archaeological excavation conducted parallel to the construction on the territory of the Kőérberek, Tóváros Residential District). Aqfüz 11 (2005) 137–167.

HORVÁTH ET AL. 2006 • Horváth L. A. – Horváth M. A. – Terei Gy.: Előzetes jelentés Kőérberek–Tóváros Lakópark régészeti lelőhelyen, 2005. évben elvégzett régészeti feltárásokról (Preliminary report on the archaeological excavations at the Kőérberek–Tóváros Residential District site in 2005). Aqfüz 12 (2006) 159–165.

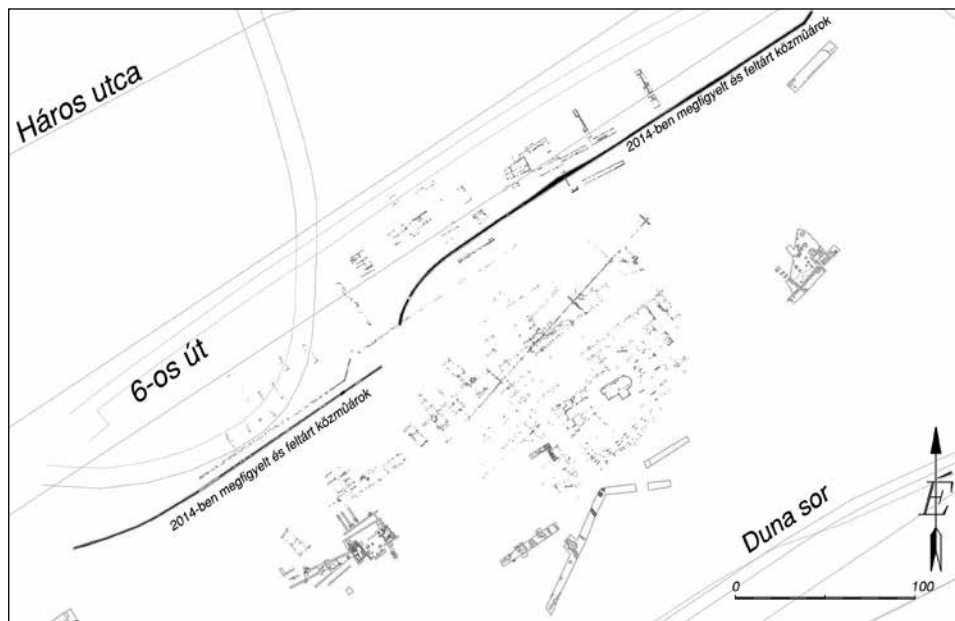
KOÓS 1999 • Koós J.: Újabb adatok a kora bronzkori Makó-kultúra elterjedéséhez és időrendjéhez Északkelet-Magyarországon. HOMÉ 37 (1999) 103–128.

TEREI 2010 • Terei Gy.: Az Árpád-kori Kána falu (Kána, a Village from the Árpadian Era). In: Benkő E. – Kovács Gy. (szerk.): A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon. Archaeology of the Middle Ages and Early Modern Period in Hungary. Budapest 2010, 81–112.

13. Budapest XXII. ker., Háros utca (BKISz III. tender I. részterület)

A Budapest Komplex Integrált Szennyvízelvezetése projekt III. tender I. részfeladatának csatornázási munkálatai a XI. és a XXII. kerületben több lelőhelyen áthaladtak. Ezek közül a legjelentősebb a Háros utcai Furnérgyár előtti szakasz volt. A Furnérgyár területén tárta fel Gerevich László az 1940-es években a késő középkori Csút (Csót) falut (GEREVICH 1943, 105–106), amelyet több kisebb kutatás

követett (MELIS 2002, 195–197), többek között e cikk szerzője is vezetett feltárást 2008-ban a területen (TEREI 2009). Írásné Melis Katalinnak lehetősége volt 1990-ben a 6-os út építését megelőzően, bár csak szondázó kutatásokkal, de vizsgálni a késő középkori településtől északra elhelyezkedő részt. Később, az előkerült leletek, objektumok alapján, több publikációban (MELIS 2002; MELIS 2003; MELIS 2004) ismertette Csót falu Árpád-kori előzményét. Bár a korai település lakóházaiból csak kettő került felszínre a kutatások során, ennek ellenére egy jelentős árokrendszer látott napvilágot, amelyet Írásné Melis Katalin az Árpád-kori falu Duna irányába futó kertjeiként azonosított (MELIS 2003, 352). 2008-ban a Furnérgyár területén a késő középkori emlékek mellett újabb Árpád-kori árokszakaszokat és tárológödörket sikerült feltárni. A kutatástörténet utolsó állomása a 2011-

11. kép. Az 1940-2014 közötti munkák összesítő alaprajza

2012 telén végzett régészeti kutatás volt (BESZÉDES–KOZMA–SZILAS–TEREI 2013, 94–95), amikor a Budapest–Székesfehérvár vasútvonaltól északra eső rész egyik szondájában, 180 cm mélységben Árpád-kori kerámiatöredék került elő, ami a lelőhely kiterjedésére enged következtetni.

Ezen előzmények után indult meg 2014. augusztus 18-án a régészeti munka a Furnégyár előtti területen, ami október 26-ig tartott. A csatorna nyomvonala az északi részen a 6-os úttal párhuzamosan haladó Háros utca déli részén, attól néhány méterre, majd a gyár bejáratánál az utat keresztezve, annak közvetlen északi részén haladt tovább egészen az utca végét jelentő kerékpárútig (11. kép).

A területen összesen 64 objektumot tártunk fel, amelyek között többségben voltak az árkok (összesen 43), ezek mellett 21 gödröt, illetve a feltárt területük csekélysége miatt, egyelőre nem meghatározható funkciójú objektumot figyeltünk meg (12. kép).

Az SE 001 számú objektum rézsűs oldalú, egyenesre alakított aljú beásás (valószínűleg gödör) volt, amelynek csak nyugati szélét tudtuk regisztrálni a csatornaárokban. Mérete így is 180×80 cm volt, az alját a megtalálási szinttől számított 70 cm-es mélységben dokumentáltuk. Különlegességét az adta, hogy egy Árpád-kori fazék alsó harmada került elő benne, lefelé fordítva. A restaurálás elvégzése előtt sem megerősíteni, sem cáfolni nem lehet, hogy olyan, rituális célú, áldozati együttesről lenne szó, amelyeket többek között Kánáról, Visegrád–Várkertről, vagy Esztergom–Szentkirályról ismerünk (DARÓCZI–SZABÓ–TEREI 2011, 198, 201), de figyelemre méltó a tény, hogy Csöt falu korábbi feltárásairól nem ismerünk egyet-

12. kép: A csatornaárok északi szakasza

len olyan leletet sem, amelynél felmerült volna ez a funkció.

Több árokban találtunk köveket, amelyek az objektumok teljes feltárt hosszán végigfutottak. Ezekkel kapcsolatban nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy olyan kőalapozású falhoz tartozhattak volna, amelyet Méri István figyelt meg 1957-es ásatásán, Csöt templomdombjának déli árkában (MELIS 2002, 197–201). Az SE 003 egyenes oldalú, 72 cm szélességű, 38 cm mélységű árok esetében úgy tűnik, hogy a nagy méretű kövek a betöltődés során kerülhettek az objektumba. Különleges a helyzet az SE 051 számú, 163 cm széles, 53 cm mély árok esetében: itt kisebb méretű kövek helyezkedtek el egymással összeköttetésben, az objektum hossz tengelyében, nyugat–keleti irányban; itt sem a jelenség alján, hanem betölté-

sében, középtájon húzódtak. Ezek pontos értelmezése a feltárt felület csekély szélessége miatt egyelőre nem lehetséges. Az előzőhöz képest jóval keskenyebb, mindössze 75 cm szélességű az SE 064 árok, amely az SE 051-hez hasonlóan, rézsús oldalú, itt azonban a kövek az objektum alján, jóval nagyobb koncentrációban jelentkeznek. Itt valószínűsíthető leginkább az alapozással kapcsolatos felhasználás.

A munkálatok során több érdekes objektum is felszínre került. Az árok között két igen nagy méretűt kell megemlítenünk. Az egyik az SE 019 számú, amely nyugat-keleti tájolású, rézsús oldalú, és kelet felé szélesedik; legnagyobb szélessége 295 cm, megfigyelt mélysége 73 cm. A korát nem tudtuk meghatározni, csak állatcsontok kerültek elő belőle. A másik az SE 068 volt, amely észak-déli tájolású, rézsús oldalú, egyenes aljú, U-metszetű, keleti oldalon enyhe lefutással. Megfigyelt hosszúsága 745 cm, szélessége 70 cm, mélysége 56 cm. Ebből Árpád-kori kerámiatöredékek kerültek napvilágra. Két szuperpozíciót tudtunk megfigyelni, az egyiket a már említett SE 051 árok és az SE 050 gödör kapcsán. A rézsús oldalú gödör a korábbi, ennek déli oldalát vágva ásták az árkot. Mindkettőben nagy mennyiségű Árpád-kori kerámiatöredéket találtunk, ezek közül több összetartozik, összességében 2-4 fazék perem-, és oldaltöredékeiről lehet szó. A másik szuperpozíció az SE 042 gödör és az SE 039 árok között áll fenn: előbbi vágta az utóbbit. Az SE 063 árokban körömbenyomkodással díszített, sötétszürke anyagú, Árpád-kori korsófület találtunk. Az SE 69 gödörben középkori vaskés pengéjének töredékére bukkantunk – ezen objektum bontását és dokumentálását nehezítette a csapadékos időjárás: a csatornaárokban megállt nagy mennyiségű

esővíz szivattyúzása és a gödör újbóli megtisztítása után kerülhetett csak sor a dokumentálásra és a lelet felszedésére.

A nagy mennyiségű, sűrűn elhelyezkedő árok időrendjének, építésük sorrendiségének megállapítására nem vállalkozhatunk a leletek kis száma, és datálhatóságuk pontatlansága miatt, de az kijelenthető, hogy nem egy időben, egymással párhuzamosan használták mind a 43 árkot. Ezt az is alátámasztja, hogy Melis Katalin is legalább három nagy építési periódussal számolt a falu kapcsán (MELIS 2004, 182).

Annak ellenére, hogy csak 1-1,5 méter szélességben volt lehetőségünk dolgozni, szerencsés helyzetben voltunk, mert a közműárok átmetszette a középkori falu teljes területét kelet-nyugat irányban közel 700 m hosszan. A leletek alapján az objektumok az Árpád-kori Csőt faluhoz és ennek kertjeihez tartozhattak. Alig 1000 m²-t volt lehetőségünk megkutatni, de az 1940–1957 közötti, az 1990-es, a 2008-as feltárásokhoz újabb adatokat nyújtott a mostani ásás. Több, eddig feltárt árok lehetséges folytatását találtuk meg, valamint újabb, eddig nem ismert, hasonló tájolású, keskenyebb árok is előkerültek. Mivel ezt a területet a késő középkorban nem építették be és később sem bolygatták, ezért maradhattak meg ilyen nagy számban. Arra a kérdésre, hogy a korai falu hol helyezkedett el, ez a megfigyelés nem adott választ, feltételezzük, hogy a 6-os út és a Nagytétényi út között kell keresni.

Terei György – Tóth Balázs

Irodalom:

BESZÉDES–KOZMA–SZILAS–TEREI
2013 • Beszédes J. – Kozma A. – Szilas G.

– Terei Gy.: Régészeti munkák a Budapest-Tárnok vasútvonal felújításának fővárosi szakaszán 2011-2012-ben (Archaeological work in the Budapest section of the reconstruction of the Budapest-Tárnok railroad in 2011-2012). *Aqfűz* 19 (2013) 89–107.

GEREVICH 1943 • Gerevich L.: A csúti középkori sírmező. *BudRég* 13 (1943) 103–166.

MELIS 2002 • Irásné Melis K.: Régészeti kutatások a budapesti középkori Csót faluban I. *CommArchHung* 2002, 195–228.

MELIS 2003 • Irásné Melis K.: Régészeti kutatások a budapesti 12-13. századi falvak kertjében. In: Holló et al (szerk.): *Vándorutak – Múzeumi örökség. Tanulmányok Bodó Sándor tiszteletére 60. születésnapja alkalmából.* Budapest 2003, 345–356.

MELIS 2004 • Irásné Melis K.: Régészeti kutatások a budapesti középkori Csót faluban II. *CommArchHung* 2004, 173–219.

DARÓCZI-SZABÓ-TEREI 2011 • Daróczi-Szabó M. – Terei Gy.: Szájjal lefele fordított edények és tartalmuk az Árpád-kori Kána faluból. *BudRég* 44 (2011) 198–226.

TEREI 2009 • Terei Gy.: Budapest, XXII. Háros utca 3. RKM 2008. Budapest 2009. 171–172.

14. Budapest XIII. ker., Szabolcs utca 33–35. (Hrsz.: 28049, 28056)

2013. december 16. és 17-én a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ (MNM-NÖK) megbízásából a fent nevezett telken próbafeltárást végeztünk. A Múzeumi Fejlesztés Project építkezéseihez kapcsolódó kutatás 12 szondaárokban mindösszesen 119 m²-nyi

területet érintett, amely során egy népvándorlás kori objektum került napvilágra.

A NÖK a terepviszonyokhoz igazodva és a rendelkezésre álló közműterkép adatainak figyelembevételével előzetesen 12 db szondaárkot tűzött ki a próbafeltáráshoz elvégzéséhez.

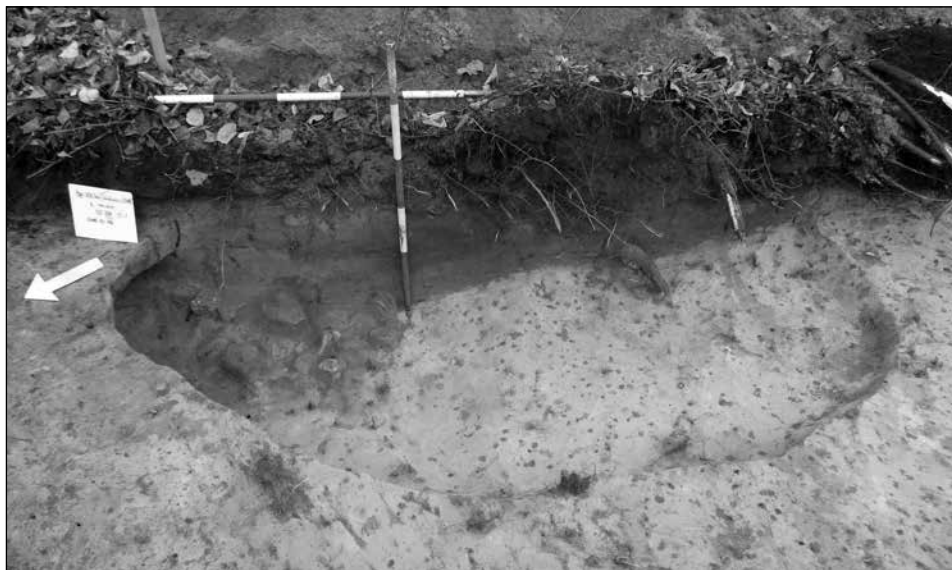
Ezek közül a 3, 5, 8, 10-es számú munkahelyen a munkavégzés objektív okok miatt (közműfedettség, szűk munkaterület) nem volt lehetséges, de az 1, 2, 4, 9, 11-es árkokat is csak részlegesen tudtuk megnyitni.

A bolygatatlan altalajt mindössze három szondában (6, 7, 12.) sikerült elérni. A 6. és 7. kutatóárokban 30–35 cm vastag humuszréteget követően került elő a sárga, homokos altalaj. A 12-es számúnál 50 cm újkori feltöltést követően egy őskori és újkori kerámiatöredékeket tartalmazó újabb, 40 cm vastag feltöltést is dokumentáltunk. Ez alatt a 6. és 7. kutatóárokban már megismert rétegvizonyok voltak megfigyelhetőek.

Régészeti jelenségek kizárólag a 6. kutatóárokban kerültek elő, ahol egy avar kori, földbe mélyített épületnek tűnő beásás részletét azonosítottuk (13. kép). Bon-tásakor jellegzetes avar kori telepennyag (házikerámia, *tegulat* töredékek, nagy mennyiségű állatcsont) mellett késő vaskori kerámiatöredékek is napvilágra kerültek.

A 12. szondában az SE 4 rétegből újkori töredékekkel vegyesen előkerült bronzkori leletanyag másodlagos helyzetű volt.

A próbafeltárást során bebizonyosodott, hogy a szóban forgó területen, vagy annak egy részén a nyilvántartásokban eddig nem szereplő avar kori és talán kelta régészeti lelőhely húzódik. A környékről, a Tüzér utca 15. sz. alól (BTM RA ltsz. 517–77), a Városligeti-tó területéről, és a Hajtsár útról (TOMPA 1942, 32) eddig ismert bizony-

13. kép: Avar kori földbemélyített épület

talan leletkörülmények között előkerült leletek nincsenek közvetlen összefüggésben az itt talált településrészlettel.

A munkaterület rendkívüli mértékű bolygatottsága ellenére a 6. és 7. szonda területén tapasztalt rétegvizonyok alapján kijelenthető, hogy a tőlük nyugatra elterülő, beton burkolatú parkoló területén nagyobb valószínűséggel várható további régészeti jelenségek előkerülése. A 12. kutatóárkokban előkerült feltöltésből származó, másodlagos helyzetű őskori kerámiatöredékeknek a lelőhelyhez való közvetlen kapcsolata nem bizonyítható.

Szilas Gábor

Irodalom:

TOMPA 1942 • Tompa F: Őskor. In: Szendy K. (szerk.): Budapest története I. Budapest 1942, 1–134.

15. Budapest XVI. ker., Nógrádverőce út 51. (Hrsz.: 104074/3)

2014. május 6. és 7-én, 240 m² alapterületű, 3 lakásos családi ház építéséhez kapcsolódó régészeti szakfelügyeletet végeztünk a fent említett – a Szilas-patak jelenlegi medrétől déli irányban kb. 200 m-re fekvő – ingatlan területén. A beépítetlen telken 0,40-0,50 m széles, 0,80-1 m mély sávalapok gépi erővel történő kiásására került sor. Az alapozási árkok nyugati részén 0,20 m vastag, kevert, recens feltöltés alatt legalább 1 m mélységig többnyire homogén, sötétbarna humuszréteg jelentkezett. Ezeken a részekén az alapozási szint (földmunka mélysége) nem érte el a régészeti objektumok jelentkezési szintjét, amelyek valószínű meglétére kevés számú őskori és szarmata szórvány kerámia-töredék utalt. Az alapozási árkok keleti, a Szilas-patak medréhez közelebb eső részén a sárga, laza, homokos altalaj jóval magasabban, helyenként már 0,30-0,40 m mélység-

ben jelentkezett. Ezen a részen, ahol a földmunka mélysége elérte a geológiai altalajt, nyolc régészeti objektum feltárta rajzolódott ki az árkok aljában.

Május 7-én az előkerült jelenségek sáv-alapokon belül eső részeinek teljes mélységű feltárását és dokumentálását elvégeztük. Mind a nyolc objektum jellegzetes telepjelenségeknek, kis és közepes méretű, viszonylag sekély (0,15-0,65 m relatív mélységű) gödröknek bizonyultak. A betöltésükből előkerült kis számú leletanyag (kerámia, állatcsont, patics, kő, vas- és szilikátsalak) az összes feltárt jelenséget a római császárkorba, vagyis a területen már eddig is ismert szarmata megtelepedés nyomai közé sorolja. Az egyik gödörből többek közt egy a 3. századra keltezhető terra sigillata töredéke került felszínre (a meghatározást ez úton is köszönöm Láng Orsolyának), ami a település kronológiai helyzetét tovább pontosítja.

Az utóbbi évtizedben többször kutatott (BTM 2006; ÉDER–KOVÁCS 2007; TÓTH 2015) lelőhelyen az újabb feltárás eredményei megerősítették a Szilas-patak déli magaspártján-teraszán húzódó, intenzív szarmata megtelepedés jelenlétét, ezúttal ugyanakkor őskori vagy középkori jelenségekkel nem találkoztunk.

Tóth Farkas Márton

Irodalom:

BTM 2006 • BTM Adattár Ltsz.: 2520-2006., 2523-2006.

ÉDER–KOVÁCS 2007 • Éder K. – Kovács E.: Budapest, XVI. ker. Nógrádverőce utca (Ajak utca – Nógrádverőce utca 104074/4. Hrsz., valamint Ajak utca – Nógrádverőce utca 104074/10. Hrsz. között). Aqfüz 13 (2006) 270–271.

TÓTH 2015 • Tóth F. M.: Budapest, XVI. ker. Nógrádverőce út 57., Hrsz.: 104074/6. Aqfüz 20 (2013) 131–133.

16. Bp. XVI. ker., Ajak utca 2/a–d (Hrsz.: 104014/1, 104014/2, 104014/3, 104014/4)

Az Ajak utca 2/b telken 2012 áprilisában Váradi Adél végzett helyszíni szemlét az ÚJ ZÖLDHÁZAK KFT megbízásából. A sávalapokat régészeti szakfelügyelet nélkül ásták ki, azóta még 1,5 telek esetében jártak el hasonlóan. A kiásott 2/a-b telkek átlagosan 80-90 cm mély sávalapozásában sehol sem érték el az altalajt. A helyenként paticsos, sötétbarna, vastag humuszrétegben régészeti jelenségek nem különültek el, de szórványosan a sávalapban szarmata kerámiatöredékeket találtunk. Mélyíteni nem állt módunkban, hiszen elérték az alapozási mélységüket.

2014. április 22-28. között régészeti szakfelügyelet mellett folytatták a 2/c és a d telkek földmunkáit. A 2/c telek déli felének humuszosodásakor az Ajak utca felé az altalaj magasabban jelentkezett (kb. 15-20 cm-rel) az alapozási mélység szintjén. Ezen a szakaszon hét objektum feltárta különült el. A 30-40 cm széles sávalapokban metszetre bontott gödrökből minimális, a római kor időszakára keltezhető leletanyag került elő.

A 2/d telken pontalapokat ástak, egyiken sem érték el az altalajt. A telek északnyugati alapozási gödrében egy humuszba ázott gödör különült el markáns betöltésével.

Az Ajak utcai ásás további adatokkal szolgált a Szilas-patakot délről kísérő, kelet-nyugati irányú dombhát szarmata megtelepedés kérdéséről.

Korom Anita

17. Budapest XVII. ker., Péceli út,
Barátság I-DN400 kőolajvezeték, (Hrsz.:
138598/149, 138598/53, 138598/47-48,
138598/162)

A Budapesti Történeti Múzeum Ős- és Népvándorlás kori Osztálya 2014. május 9. – május 27. között próbafeltárást végzett az épülő Barátság kőolajvezeték kiváltó (Barátság I-DN400) új vezeték építését megelőzően, a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központja (MNM-NÖK) megbízásából.

Az 1964 óta üzemelő, mára már megromlott műszaki állapotú vezetékek kiváltása szükségessé vált a Hont és Tököl közötti kb. 117 km-es szakaszon. A kiváltó rekonstrukció legtöbb helyen a meglévő DN 400 vezeték biztonsági övezetében zajlott, egyik kivétel területünk, ahol a beépítettség nagy foka miatt távolabb helyezték el. Az új vezeték a 2013 során kutatott szlovák-magyar gázvezeték nyomvonalának közvetlen szomszédságában halad. A Nógrád és Pest megyét érintő régészeti kutatásokat az MNM-NÖK koordinálta.

A terület Pécel és a XVII. kerület községhatárán található, az M0-ás autótól keleti, a Budapest–Hatvan vasútvonal és a mellette futó Rákos-patak déli oldalán. A megelőző feltárást a tervezett kőolajvezeték észak–déli irányú nyomvonalának a 74+471–74+675 km szelvények közötti 816 m² nagyságú felületen végeztük el. Régészeti fedettségnek csak 143 m hosszú, 5 m széles, összesen 532,284 m² terület bizonyult, ezen 153 objektumhoz köthető 178 régészeti egységet (SE) dokumentáltunk.

A lelőhely már régóta ismert a korszak kutatói előtt, hiszen a Rákos-patakot délről kísérő észak-északnyugat – dél-délkeleti irányú dombháton a Budapesti Történeti Múzeum 1971 óta számos al-

kalommal végzett kutatásokat (14. kép). 1971–87 között Nagy Margit a Péceli út északi oldalán 270 síros temetőt tárt fel, amely a legnagyobb ismert császárkori barbár temető Budapest területén (NAGY 2014). A temető északi oldalán 2005–2006-ban az M0 autópálya építését megelőző kutatások során a temetővel egykorú település emlékanyagát tártuk fel, a megközelítőleg 3 hektáros felületen 2415 objektumot (KOROM 2007). Az őskort a kora bronzkori Makó-kultúra 35 objektuma, zömében gödrök és egy humuszba ázott edénydepó képviseli, egy urnasír és néhány gödör a pilinyi kultúra budapesti jelenlétére utal. 2013-ban a szlovák-magyar gázvezeték építését megelőző feltárást során szinte csak császárkori emlékanyag került elő, a kora bronzkori Makó-kultúra leletanyaga zömében császárkori objektumok betöltéséből ismert (SZILAS 2015).

Az ásatás két ütemben zajlott, a beruházó kérésére először a humuszolásra került sor. Átlagosan 80 cm-t mélyültünk, ezen a szinten a futóhomokos altalajú északi szakaszon jól látszottak az objektumok foltjai, a terület közepén végighúzódnó dombháton viszont többszörös szuperpozíció nehezítette az értelmezésüket. A 4 m széles felületünk keleti és nyugati szelvényfalanál, a szerződésnek megfelelően 0,5 m széles védőzónát kellett hagynunk, itt csak 80 cm-ig volt lehetőségünk mélyülni, ami megegyezik a humuszolási mélységünkkel. A bontás során meghatározott mélységig mélyülhettünk (180 cm), így számos gödör aljának kibontására nem volt lehetőségünk.

Az objektumok a 2005–2006-ban és 2013-ban tapasztaltaknak megfelelően a területünkön végighúzódnó dombháton koncentráltak. A mellékelt ásatási összesítőket feltüntetető térképen az objektu-

mok sűrűsödéséből jól rekonstruálható a dombhát íve (ld. 14. kép). A Rákos-patak felé erősen lejtő domboldalon már csak nagyon szórtan jelentkeztek az objektumok, az alsó, feltehetően egykor vízjárta területen régészeti jelenséget nem tapasztaltunk.

Összesen 178 stratigráfiai egységet tártunk fel, mindössze egy félig földbe mélyített, hosszanti oldalfalánál cölöplyukkal rendelkező objektum keltezhető az avar korra, a többi objektum a 3–5. századi településhez tartozott. A kora bronzkori Makó-kultúra leletanyaga csak rétegből és

másodlagosan császárkori gödrök betöltéséből került elő.

A dombhát északi és déli lejtőjén lazább szerkezetű települési kép bontakozott ki előttünk, az itt feltárt nagyobb mélységű, méhkas alakú és tölcséresen szűkülő oldalú tároló gödrök egymástól viszonylag nagyobb távolságra helyezkedtek el. Ezzel szemben a dombháton több települési fázis folyamatosan megújított tárolóvermeinek csoportját figyeltük meg. A nagy mélységű, általában méhkas alakú és tölcséresen szűkülő oldalú gödrök változó mennyiségű leletanyagot tartalmaz-

14. kép: A Péceli úti lelőhely feltárási szakaszai

15. kép: Az ásatási felület észak felől

16. kép: Válogatás az ásatás leleteiből

17. kép: Objektum együttes két kőkemencével

tak. Ezen a szakaszon nemcsak a többszörös szuperpozíció nehezítette a bontást, hanem a humuszréteg alatt megfigyelt, 50–60 cm vastag, vegyesen őskori és a 3–5. század elejére datálható leletanyagot tartalmazó kultúrréteg is. A kultúrrétegben szelvénytípusú 20 cm-t mélyülve tudtuk csak értelmezni a jelenségeket. A kronológiai megfigyeléseket tovább nehezítette, hogy sokszor a bontás során, az objektumok oldalában jelentkeztek a felszínen, többszöri nyelés után sem látható új jelenségek (15. kép).

Az ásatási felületünk közvetlen nyugati folytatásában 2013 során feltárt ipari jellegű településszerkezet nem folytatódott, szinte kizárólag gödröket tártunk fel (SZILAS 2015). A legváltozatosabb leletanyag – köztük egy összeroppan S-profilú és egy pecsételt díszű tál (16. kép) – elsősorban a hamus, égett, paticosos betöltésű gödrökből került elő.

Az egyik legizgalmasabb jelenség egy kőkemencés, beásásokkal többszörösen bolygatott objektumegyüttes. A szájnnyílással kelet felé néző, kővel keretelt sütőfelületet többször megújították. Ez alatt kerámiaréteget nem találtunk. A kapcsolódó objektum funkcióját meghatározni sajnos nem tudtuk, hiszen délről és északról is vágta egy-egy gödör. Tőle 1,5 méterre délkeletre hasonló funkciójú, de a megmaradt kősor és a metsztfal alapján sokkal nagyobb kiterjedésű tüzelőfelületet rekonstruálhatunk, amit az előzőhöz hasonlóan szintén több objektum bolygatott (17. kép).

A település objektumai jól datálható kerámialeleteket tartalmaztak. A 2005–2006-os megfigyelésekhez hasonlóan egy hosszú életű, több fázisú, a 3–5. század elejéig lakott településről tanúskodnak.

Korom Anita

Irodalom:

NAGY 2014 • Nagy M.: Megjegyzések a Budapest, XVII. Rákoscaba-Péceli út mellett és a Madaras-Halmokon (Bács-Kiskun m.) feltárt császárkori temetők temetkezési szokásaihoz. (Remarks on the burial custom noted in the Roman period cemeteries uncovered at Budapest, District XVII, Rákoscaba-Péceli út and Madaras-Halmok [County Bács-Kiskun]). In: Anders et al (szerk.): Avarok pusztái (Avarum Solitudines). Régészeti tanulmányok Lőrinczy Gábor 60. születésnapjára (Archaeological studies presented to Gábor Lőrinczy on his sixtieth birthday). Budapest 2014, 115–160.

KOROM 2007 • Korom A.: Budapest XVII. ker., Péceli út (M0 Kelet, Budapest 06. lelőhely) Hrsz.: 138598/4, 138598/29–38, 138598/60–73, 138598/89–95. Aqfűz 13 (2007) 272–273.

SZILAS 2015 • Szilas G.: Újabb régészeti kutatások a rákoscabai szarmata településen (Recent archaeological excavations at the Sarmatian settlement in Rákoscaba). Aqfűz 20 (2014) 117–126.

18. Régészeti szakfelügyeleti és feltárási munkák a Budapest Komplex Integrált Szennyvízelvezetése projekt keretében (BKISZ II. tender/3. részterület) a X., XVI., XVII. kerületben

Európai uniós támogatásból nagyszabású, Budapest 16 kerületét érintő szennyvíz-csatornázási munkák kezdődtek 2013 őszén. A Budapest Komplex Integrált Szennyvízelvezetése (BKISZ) projekt keretében két év alatt 240 km új csatorna épül. Ennek részeként, többek közt a pro-

jekt II. tenderének 3. részterületén, a X., XVI. és XVII. kerületben, 32,9 km hosszúságban zajló földmunkákhoz kapcsolódóan kezdtek meg a Budapesti Történeti Múzeum munkatársai az előírt régészeti szakfelügyeleti és feltárási munkák ellátását. A 2013-as és 2014-es évek során ezen szaktevékenységek eredményeként egy új régészeti lelőhely részleges feltáráására (X. ker., Rákász utca), valamint három, szórványjelet által jelzett, valószínűleg új régészeti lelőhely (XVI. ker., Gusztáv u. 109.; XVI. ker., Temesvári u. 10.; XVI. ker., Vágás u. 38.) regisztrálására került sor (18. kép).

2014 májusában a X. ker., Rákász utcának a Méhes utca és a Ladányi utca kereszteződése közti szakaszán (Hrsz. 40584) folytatott csatornafektetési munkák során hét régészeti objektum profilját dokumentáltuk a kiásott árok szakaszban. A földmunka leállítását követően előírt megelőző feltárási folyamán mintegy 75 m² területen 13, majd később, a házi csatornabekötések kiépítése alatt további 8, vagyis összesen 28 régészeti objektum bontását és dokumentálását végeztük el. A három árok szakasz, három földbe mélyített épület és 18 gödör, valamint két nem meghatározható funkciójú, földbe ásott jelenség betöltéséből a 4-5. századra keltezhető leletanyag származott, míg egy további gödörből avar kori leletek kerültek felszínre. Az új lelőhelyként regisztrált késő császárkori és népvándorlás kori település a Rákos-patak nyugati oldalán, a jelenlegi patakmedertől kb. 60 méterre húzódik (18. kép 1).

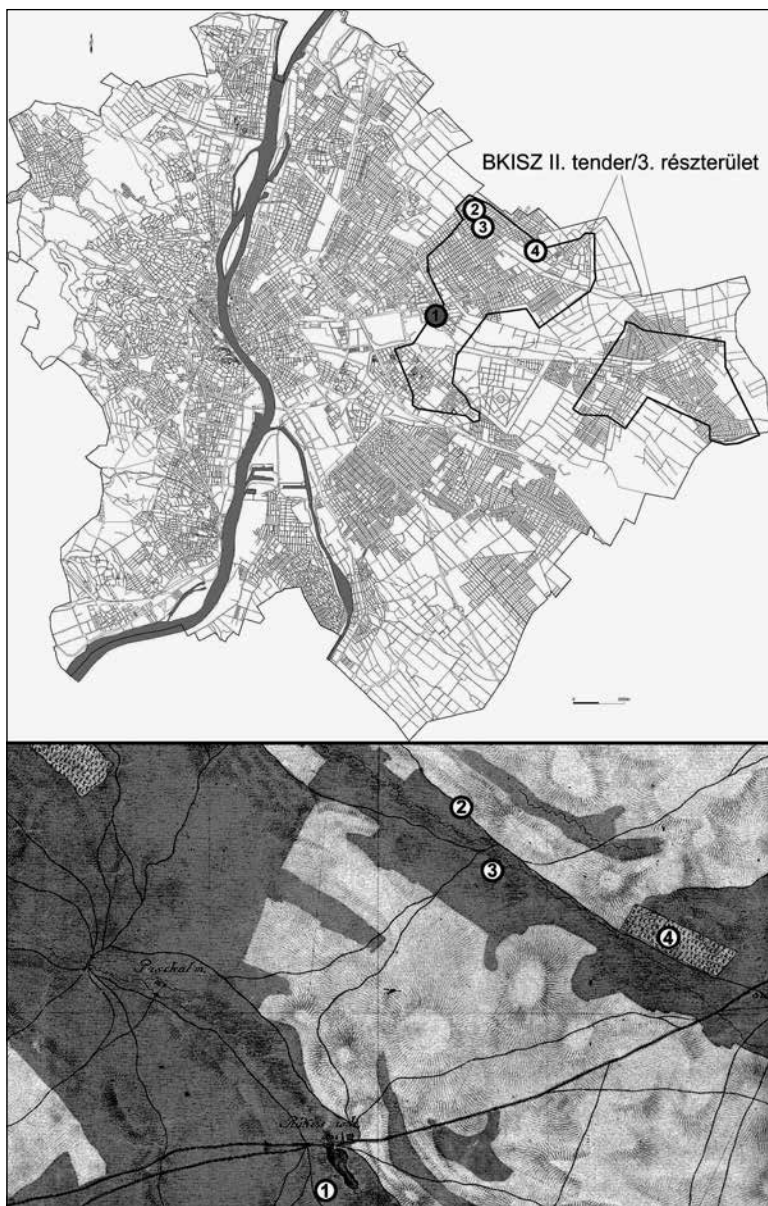
A XVI. ker., Gusztáv utca 109. sz. ház előtt (Hrsz. 117493) fektetett gerinccsatorna árkából kitermelt földből egy 12. századi kerámiatöredék került elő, ami valószínűleg a közelben levő régészeti lelőhely

jelenlétére utal. A terület a Szilas-pataktól északkeleti irányban húzódó dombor déli oldalán, a jelenlegi patakmedertől kb. 270 méterre fekszik (18. kép 2). Innen mintegy 1200 méterre keletre, egy párhuzamos dombháton, a XVI. ker. Fertály utca – Timur utca – Dezsőfia utca által határolt területen már ismerünk hasonló korú lelőhelyet (IRÁSNÉ 1997; GYURICZA 2002), azonban a két lelőhely egymáshoz való viszonya még nem tisztázott.

A XVI. ker., Temesvári utca 10. sz. telke előtt (Hrsz. 117254) a Szilas-pataktól délnyugati irányban, kb. 130 méterre végzett csatornafektetés során egy 14-15. századi kerámiatöredék került elő (18. kép 3).

A XVI. ker. Vágás utca 38. sz. háza előtti (Hrsz. 115601/20) csatornaárok kitermelt földjéből egy szármata, korongolt tál, behúzott, duzzadt peremtöredéke került elő, ami a közelben fekvő, eddig nem ismert császárkori régészeti lelőhely jelenlétét valószínűsíti. A terület a Szilas-pataktól északnyugati irányban húzódó dombor déli peremén, a jelenlegi patakmedertől mintegy 500 méterre található (18. kép 4).

Ezen újabb leletek, illetve lelőhelyek földrajzi elhelyezkedése alapján kijelenthető, hogy Budapest keleti és északkeleti régiójában egyaránt, elsősorban a természetes vízfolyásokhoz, főleg a feltehetően a történeti korokban is bővebb vízhozammal rendelkező Rákos- és Szilas-patakhöz közeli területeken, a patakok magaspártján, vagy az azt kísérő, pleisztocén eredetű homokdombokon számolhatunk régészeti korú megtelepedések nyomaival. Az alacsonyabb, áradmányos térszíneken és a vízfolyásoktól távolabb fekvő, szárazabb területeken a csatornázási munkákhoz kapcsolódóan végzett régészeti megfigyelések nem eredményezték újabb lelőhelyek előkerülését. A BKISZ projekt során nyert

18. kép: A BKISZ II. tender, 3. részterületén 2013-2014-ben végzett régészeti szakfelügyeleti munkák során előkerült újabb régészeti lelőhelyek elhelyezkedése Budapest térképén és az 1. katonai felmérésen (1763-1787). (1: X. Rákász u., 2: XVI. Gusztáv u. 109., 3: XVI. Temesvári u. 10., 4: XVI. Vágás u. 38.)

ismeretek tovább bővítik a Pesti-síkság fővárosi területének régészeti topográfiájáról eddig rendelkezésünkre álló, meglehetősen sporadikus információkat.

*Korom Anita – Kovács Eszter
– Tóth Farkas Márton*

Irodalom:

GYURICZA 2002 • Gyuricza A.: Budapest XVI., Timur u. – Fertály u. – Dezsőfia u. által határolt területen, valamint a Fertály u.-ban és Dezsőfia u.-ban húzott csatornaárok nyomvonalán. RKM 1999 (2002), 187–188.

IRÁSNÉ 1997 • Irásné Melis K.: Árpád-kori temetők a pesti határban. BudRég 31 (1997) 41–78.

19. Budapest XVIII. ker., Búzakéve utca (Hrsz.: 196098)

A területen a 18a és a 22b számú (összességében 6 db) telek közötti utcafelületen végeztek csatornafektetést a Budapesti Központi Szennyvíztisztító és kapcsolódó létesítményei projekt (BKISZ) keretében, amelynek során egy feltehetően késő avar kori (Kr. u. 8–9. sz) temető részlete került elő.

A földmunkák során egy sír elpusztult, míg az ezt követő leletmentés során további két melléklet nélküli csontvázas sír került elő, amelyek közül az egyikben nyújtott, háton fekvő, míg a másikban zsugorított helyzetben helyezték el az elhunytakat. Ez utóbbi sírt egy korábbi közműárok már megbolygatta. A leletmentés

*19. kép: Kézzel formált sírkerámia
a 4. objektumszámú sírból*

további szakaszában ezen felül még kilenc gödör is előkerült.

Kormeghatározásra alkalmas leletanyagot (egy avar kori kerámiaedény töredékeit; 19. kép) csupán az első (markoló által kiszedett) sírből sikerült megmentenünk. A lelőhely az egykori soroksári lápvidékből kiemelkedő homokdombon terül el (113,71 mBf magasságban).

A környékbeli lakosok elmondása szerint a '80-as években, a kertés házak létesítésekor számos csontváz pusztult el. Leletekről nem tettek említést. A lelőhelyet a csatornák mellett, a szintén az útfelületbe mélyített elektromos- és gázvezetékek közműárkai is megbolygathatták. Az utca nyomvonalától délnyugatra eső területen kb 30 m széles erdősáv, majd szántóföld terül el. Ezen a részen még lehet további sírok előkerülésére számítani.

Horváth László András

Rövidítésjegyzék

Abbreviations

ActaArchHung	• Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
Aqfüz	• Aquincumi füzetek. A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései (Budapest)
ArchÉrt	• Archaeológiai Értesítő (Budapest)
BAR	• British Archaeological Reports (Oxford)
BTM	• Budapesti Történeti Múzeum
BTM RA ltsz.	• Budapesti Történeti Múzeum, Régészeti Adattár, Dokumentációs gyűjtemény leltári szám (Budapest History Museum, Department of Archaeology, Documentation Collection inventory number)
BHM	• Budapest History Museum
BudRég	• Budapest Régiségei (Budapest)
CommArchHung	• Communicationes Archaeologicae Hungariae (Budapest)
DissPann	• Dissertationes Pannonicae (Budapest)
HK	• Hadtörténelmi Közlemények (Budapest)
HOMÉ	• A Herman Ottó Múzeum Évkönyve (Miskolc)
RégFüz	• Régészeti Füzetek (Budapest)
RKM	• Régészeti Kutatások Magyarországon (Budapest)

A 2014. évi feltárások közreműködői

Participants in the excavations in 2014

- Anderkó Krisztián • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
- Benda Judit • régész (BTM Középkori Osztály)
- Beszédes József • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
- Billér Anna Zsófia • archaeozoológus (BTM)
- Budai Balogh Tibor • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
- Daróczi Szabó László • archaeozoológus (BTM)
- Éder Katalin • régész (BTM Régészeti Adattár)
- Gresz Ágnes • szerződéses régész
- Gyenes Gábor • technikus (BTM Aquincumi Múzeum)
- Havas Zoltán • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
- Horváth László András • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
- Horváth M. Attila • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
- Horváth Viktória • szerződéses régész
- Hliva Tamara • adminisztráció (BTM Ásatási Iroda)
- Kámány Andrea • technikus
- Koncz Miklós • műszaki ellenőr (BTM Ásatási Iroda)
- Kovács Ágnes • régész (BTM Ásatási Iroda)
- Kovács Eszter • régész (BTM Középkori Osztály)
- Kovács Tibor • geodéta (BTM Aquincumi Múzeum)
- Kraus Dávid • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
- Labancz Károly • műszaki ellenőr (BTM Ásatási Iroda)
- Lajtos Tamás • technikus (BTM Aquincumi Múzeum)
- Láng Orsolya • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
- Lassányi Gábor • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
- Magyar Károly • régész (BTM Középkori Osztály)
- Nagy Alexandra • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
- B. Nyékhelyi Dorottya • régész (BTM Középkori Osztály)
- Petrik Ildikó • adminisztráció (BTM Ásatási Iroda)
- Péror Krisztina • régészhallgató (ELTE)
- Sánta Barbara • szerződéses régész
- Seres Viktor • geodéta (BTM Aquincumi Múzeum)
- Szabó Dóra • szerződéses régész
- Szeredi Anna • szerződéses régész
- Szilágyi Gábor • régész (BTM Középkori Osztály)
- Szilas Gábor • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
- Terei György • régész (BTM Középkori Osztály)
- Tóth András • szerződéses régész
- Tóth Anikó • régész (BTM Középkori Osztály)
- Tóth Balázs • szerződéses régész
- Tóth Farkas Márton • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
- Végh András • régész (BTM Középkori Osztály)
- Viemann Zsolt • geodéta (BTM Középkori Osztály)
- Zádor Judit • régész (BTM Középkori Osztály)
- Zsidi Paula • régész (BTM Aquincumi Múzeum)

A 2014. évi jelentősebb feltárások megbízói és támogatói

Employers and patrons of the most important excavations in 2014

A-HÍD Zrt.
1138 Budapest, Karikás Frigyes u. 20.

COLAS ALTERRA Zrt.
2040 Budaörs, Piktortéglá u. 2–4.

PULZUS PLUSZ Közmműépítő és Vagyonkezelő Kft.
1112 Budapest, Repülőtéri út 4.

SADE Magyarország Mélyépítő Kft.
1117 Budapest, Budafoki út 72–74.

STRABAG Általános Építőipari Kft.
1117 Budapest, Gábor Dénes u. 2.
(BKISZ I–III. tender részterületei)

BUDAPEST FŐVÁROS ÖNKORMÁNYZATA
1052 Budapest, Városház utca 9–11.
(Budapest V. ker., Március 15. tér –Belvárosi plébániatemplom)

BOUWERS Mérnökiroda Kft.
1016 Budapest, Mészáros u. 62.
(Budapest I. ker., Európa Park)

EB Hungary Invest Kft.
1163 Budapest, Máté u. 8.
(Budapest I. ker., Murád pasa bástya, Ibolya utca)

KÁTLAN Befektetési Zrt 1033
1033 Budapest, Polgár u. 8–10.
(Budapest III. ker., Csúcshegy Harsánylejtő)

KIVING Kft.
1117 Budapest, Fehérvári út 70.
(Budapest I. ker., Színház utca 1–11.)

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM – Nemzeti Örökségvédelmi Központ
1113 Budapest, Daróci út 3.
(Budapest XIII. ker., Szabolcs utca 33–35; Budapest XVII. ker., Péceli út)

MINNOW INVEST Kft.
1165 Budapest, Blaha Lujza utca 14.
(Budapest I. ker., Ponty u. 6.)

NEMZETI INFRASTRUKTÚRA FEJLESZTŐ Zrt.
1134 Budapest, Váci u. 45
(Budapest III. ker., Esztergomi vasút vonala)

SPANYOL HÁZ Kft.
1054 Budapest, Tüköry utca 3.
(Budapest XI. ker., Kánai út 1.)

TIEF TERRA Építőipari Kft.
2750 Nagykörös Széchenyi tér 1.
(Budapest I. ker., Bérc u. 6/b)

ÚJ ZÖLDHÁZAK Kft.
1146 Budapest, Thököly út 135.
(Budapest XVI. ker., Ajak u. 2/a–d)

A Budapesti Történeti Múzeum régészeti osztályainak 2014-ben megjelent publikációi

Publications by the Archaeology Departments of the Budapest History Museum in 2014

(Összeállította: Keszthelyi Anna)
(Compiled by Anna Keszthelyi)

Évkönyvek

Szvoboda Dománszky Gabriella (szerk.), Tanulmányok Budapest Múltjából 39. Budapest, BTM, 2014.

Sorozatok

Zsidi P. – Vámos P. (szerk.), Aquincumi füzetek 20. A Budapesti Történeti Múzeum ásatai 2013-ban (Excavations at the Budapest History Museum in 2013). Budapest, BTM, 2014.

Monográfiák

Láng O. – Nagy A. – Vámos P., The Aquincum Macellum: Researches in the area of the macellum in the Aquincum Civil Town (1882-1965). Applying new methods for old excavation materials. Aquincum Nostrum I.3. Budapest, BTM, 2014.

Munkatársak publikációi

ANDERKÓ Krisztián

-- Benda J. – Tóth F. M., Régészeti kutatások a budai Várhegy előterében (Archaeological research in the foreground of the Buda Castle Hill). *Aqfűz* 20 (2014) 50-60.

BENCZE Zoltán

Possible case of osteosarcoma from the 16-17th century, Hungary. In: D. D., Loyer J. et al. (eds.), *Day of the Dead: Recent Research in Human Osteoarchaeology*. Belfast, Queen's University of Belfast, 2014. 45.

Előszó. In: Vasáros Zs. (szerk.), *Ostromok és hétköznapok: A Várkert Bazar területének története a régészeti kutatások tükrében (Sieges and the everyday: The History of the Castle Garden Bazaar in Light of the Archaeological Excavations)*. Budapest, Narmer, 2014, 16-17.

A Táncsics Mihály utca 7-9 rövid története. *Altrum Castrum* (online: <http://archeologia.hu/bencze-zoltan-a-budavari-tancsics-mihaly-utca-7-9-rovid-tortenete>)

BENDA Judit

-- Anderkó K. – Tóth F. M., Régészeti kutatások a budai Várhegy előterében (Archaeological research in the foreground of the Buda Castle Hill). *Aqfűz* 20 (2014) 50-60.

„Leugrok a sarki fűszereshez”. Bolttípusok rövid kereskedelem- és építéstörténete a középkortól napjainkig. In: Báti A. – Csoma Zs. (szerk.), *Középkori elemek a mai magyar anyagi kultúrában*. Budapest, [Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya], 2014, 171-192.

-- A. Végh, Two forgotten Friaries of the Suburb of Buda (Ofen) Excavations of the Augustinian and Carmelite Friaries. In: Z. Merinsky (ed.), *Forum Urbes medii aevi VII/1-2. Kláštery ve středovekých mestech střední Evropy (Monasteries in Medieval Towns of Central Europe)*. Brno, Archaia Brno o.p.s., 2013, 36-43.

BILLER Anna

Animal Bones. In: Eliza Lanza Catti: *The Chora of Metaponto 5. A Greek Farmhouse at Ponte Fabrizio*. Austin, University of Texas Press, 2014, 139-141.

- Solt – Tételhegy feltárásának állatsont leletei. In: Településtörténeti kutatások. Solt – Tételhegy, Kiskunfélegyháza, Amler-bánya. Kecskemét, 2014. (Archaeologia Cumanica 3.) 205-224.
- Bartosiewicz L. – A. M. Choyke, Középvár nyűlláb függők a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményéből (Middle Avar Period hare foot pendants in the collections of the Hungarian National Museum). In: Anders A. – Balogh Cs. – Türk A. (szerk.), Avarok pusztái. Régészeti tanulmányok Lőrinczy Gábor 60. születésnapjára (Avarum solitudines. Archaeological studies presented to Gábor Lőrinczy on his sixtieth birthday). Budapest, Martin Opitz, 2014, 325-336.
- Szilas G. – Tóth F. M., Újabb régészeti kutatások a lágymányosi dombosron (Recent archaeological research in the Lágymányos Hills). AqFüz 20 (2014) 103-116.

BUDAI BALOGH Tibor

ROMA. Egy késő római graffito Aquincum katonaváros nyugati temetőjéből. In: Balázs P. (szerk.), Fiatal Római Koros Kutatók III. konferenciakötete. Szombathely, Savaria Múzeum, 2014, 79-86.

CSONTOS Katalin

Topál Judit köszöntése. BudRég 46 (2013) 21-23.

ÉDER Katalin

Kemenczeiné Végh Katalin. BudRég 46 (2013) 15-17.

Török kori díszkerámia Budapest-Víziváros területéről (Zierkeramiken aus der Türkenzeit aus Budapest-Víziváros Wasserstadt). BudRég 46 (2013) 187-195.

A Budapesti Történeti Múzeum Adattárának ismertetése (Das Archäologische Datenarchiv des Budapest-er Historischen Museums). BudRég 46 (2013) 199-201.

-- Gy. Kovács – L. Bartosiewicz et al., Medieval and Ottoman Period (4th-17th c.) archaeology in the Drava river region, Hungary. Results of an interdisciplinary project. ActaArchHung 65 (2014/1) 155-167.

ENDRŐDI Anna

Effects of cultural contacts on the burial rites of the Bell Beaker – Csepel Group. In: Marie Besse (ed.), Around the Petit-Chasseur Site in Sion (Valais, Switzerland) and New Approaches to the Bell Beaker Culture : Proceedings of the International Conference (Sion, Switzerland October 27th-30th, 2011). Oxford, Archaeopress Archaeology, 2014, 259-277.

FACSÁDY Annamária, R.

Les traits iconographiques des stèles funéraires familiales à Aquincum. In: Datiranje kamenih spomenika i kriteriji za određivanje kronologije : XII. međunarodni kolokvij o rimskoj provincijalnoj umjetnosti : Međunarodni kolokvij Corpus Signorum Imperii Romani Rimski kamena skulptura : Pula, 23.-28. svibnja 2011 (Dating of stone monuments and criteria for determination of chronology : XIIth International Colloquium on Roman Provincial Art : International Colloquium Corpus Signorum Imperii Romani Roman stone sculpture : Pula, May 23-28, 2011). Pula, Arheološki muzej Istre, 2011, 194-202.

Antropomorf bronz „balsamarij” Aquincumból (A bronze anthropomorphic “balsamarium” from Aquincum). ArchÉrt 139. (2014) 157-169.

A 70 éves Szirmai Krisztina köszöntése. BudRég 46. (2013), 19-20.

HÁRSHEGYI Piroksa

Africától Ífrijqiáig - Késő ókori kerámia Tunéziából. Ókor 13. (2014/1) 75-77.

HAVAS Zoltán

Adóbélyegző Aquincumból. In: Horváth A. – Marschal A. – Galambos I. (szerk.), Adalékok az adózás történetéhez. Budapest, TITE, 2014, 9-54.

-- Tóth O. – Sipos Gy., Tl/OSL kormeghatározás tesztelése római kori bélyeges téglakon. Archeometriai Műhely 11. (2014/1) 13-26.

-- Papp A. – Tóth F. M., Feltárások a Harsánylejtőn 2013-ban (Excavations in Harsánylejtő in 2013). AqFüz 20 (2014) 38-49.

HORVÁTH László András

-- Horváth M. A., Újkőkori kettős sír az egykori budai Skála-áruházzal területén (Neolithisches Doppelgrab auf dem Territorium des ehemaligen Skála-Warenhauses in Buda). *BudRég* 46 (2013) 41-59.

HORVÁTH M. Attila

-- Horváth L. A., Újkőkori kettős sír az egykori budai Skála-áruházzal területén (Neolithisches Doppelgrab auf dem Territorium des ehemaligen Skála-Warenhauses in Buda). *BudRég* 46 (2013) 41-59.

A decorated La Tène sword from the Budapest – Csepel Island. In: Sándor Berecki (ed.), *Iron Age Crafts and Craftsmen in the Carpathian Basin : Proceedings of the International Colloquium from Targu Mures*, 10-13 October 2013. Targu Mures, Editura Mega, 2014, 161-170.

Beszámoló a Budapest, XXI. ker., Csepel - COL4 LOT2 csatornafejlesztés régészeti munkálatairól II. *Aqfűz* 20 (2014) 132-134.

KOVÁCS Eszter

Budapest, XIII. ker., Margit-sziget, Szent Mihály templom. *Aqfűz* 20 (2014) 128-129.

LÁNG Orsolya

-- Nagy A. – Vámos P., *The Aquincum Macellum: Researches in the area of the macellum in the Aquincum Civil Town (1882-1965). Applying new methods for old excavation materials. Aquincum Nostrum* I.3. Budapest, BTM, 2014.

-- S. Groh – H. Sedlmayer – P. Zsidi, Neues zur Urbanistik der Zivilstädte von Aquincum-Budapest und Carnuntum-Petronell. Auswertung und archäologische Interpretation der geophysikalischen Messungen 2011 und 2012. *ActaArchHung* 65 (2014/1) 361-403.

Is it the Basilica? New data on Building no. I. in the Aquincum Civil Town. *Carnuntum Jb* (2013), 99-115.

The Eastern Defensive Works of the Civil Town of Aquincum: Answer to an Ages-Old Question. *Magyar Régészet* (online folyóirat: http://www.academia.edu/7051232/The_Eastern_Defensive_Works_of_the_Civil_Town_of_Aquincum_Answer_to_an_Ages-Old_Question)

The rise and fall of a riverside building: new data to the Aquincum segment of the limes. *BudRég* 46 (2013) 117-127.

-- Lassányi G., Új adatok az aquincumi polgárváros nyugati és keleti előterének beépítettségéhez: az esztergomi vasút felújítása (New data on the Use of the Western and Eastern Outskirts of the Civil Town: The Renovation of the Budapest–Esztergom Railway Line). *Aqfűz* 20 (2014) 16-37.

LASSÁNYI Gábor

Eltűnő Nűbia : válogatás Lantai-Csont Gergely szudáni fotóiból. [szöveg Lassányi Gábor]. Budapest, BTM, 2014.

-- Láng O., Új adatok az aquincumi polgárváros nyugati és keleti előterének beépítettségéhez: az esztergomi vasút felújítása (New data on the Use of the Western and Eastern Outskirts of the Civil Town: The Renovation of the Budapest–Esztergom Railway Line). *Aqfűz* 20 (2014) 16-37.

-- Zsidi P., Budapest, III. ker., Aquincumi polgárváros nyugati oldal, Hrsz.: 19668/4. *Aqfűz* 20 (2014) 127-128.

MAGYAR Károly

Régészeti ásások az Öntőház udvar területén (Archaeological excavations in the territory of the Öntőház (Foundry) Court). *Aqfűz* 20 (2014) 61-92.

A Várkert Bazár és környéke a történeti és régészeti adatok alapján. In: *Királyi Várkert Bazár 1875-2014 : A Várkert Bazár újjászületése 2014. április 3. : Emlékkönyv*. Budapest, Swietelsky Magyarország Kft, 2014, 81-93.

Régészeti ásások az Öntőház udvar területén. In: *Királyi Várkert Bazár 1875-2014 : A Várkert Bazár újjászületése 2014. április 3. : Emlékkönyv*. Budapest, Swietelsky Magyarország Kft, 2014, 94-102.

Történeti előzmények. In: Vasáros Zs. (szerk.), *Ostromok és hétköznapiak: A Várkert Bazár területének története a régészeti kutatások tükrében (Sieges and the everyday : The History of the Castle Garden Bazaar in Light of the Archaeological Excavations)*. Budapest, Narmer, 2014, 26-29.

NAGY Alexandra

- Láng O. – Vámos P., *The Aquincum Macellum: Researches in the area of the macellum in the Aquincum Civil Town (1882-1965). Applying new methods for old excavation materials. Aquincum Nostrum* 13. Budapest, BTM, 2014.
Forging Samian ware in the Pannonian way: the case of stamped pottery. *RCRF* 43 (2014) 119-127.

NYÉKHELYI Dorottya, B.

- Szilágyi G. – Terei Gy., *Régészeti kutatások a volt Ifjúsági Park területén (Archaeological research in the territory of the former Youth Park)*. *AqFüz* 20 (2014) 93-102.
Régészeti kutatások az egykori Ifjúsági Park területén. A keleti várlejtő nyugati oldala. In: Királyi Várkert Bazar 1875-2014 : A Várkert Bazar újjászületése 2014. április 3. : Emlékkönyv. Budapest, Swietelsky Magyarország Kft, 2014, 103-106.
-- Szilágyi G. – Terei Gy., *Bevezetés. In: Vasáros Zs. (szerk.), Ostromok és hétköznapok: A Várkert Bazar területének története a régészeti kutatások tükrében (Sieges and the everyday : The History of the Castle Garden Bazaar in Light of the Archaeological Excavations)*. Budapest, Narmer, 2014, 20.
Régészeti kutatások a Várkert Bazar, az egykori Ifjúsági park területén, 1-2 ütem. In: Vasáros Zs. (szerk.), Ostromok és hétköznapok: A Várkert Bazar területének története a régészeti kutatások tükrében (Sieges and the everyday : The History of the Castle Garden Bazaar in Light of the Archaeological Excavations). Budapest, Narmer, 2014, 32-33.
-- Terei Gy., *Régészek ásták fel az Ifjúsági parkot. In: Budapest (2014/4) 28-29.*

PAPP Adrienn

- Havas Z. – Tóth F. M., *Feltárások a Harsánylejtőn 2013-ban (Excavations in Harsánylejtő in 2013)*. *AqFüz* 20 (2014) 38-49.
Rövid összefoglaló a budai pasák palotájáról (Succinct Report on the Pasha's Palace in Buda). *BudRég* 46 (2013) 167-185.

POLGÁR-NYERGES Anita

- Kiss P., *Ólom motívok a szombathelyi Petőfi Sándor utcai gázvezeték árkából. In: Balázs P. (szerk.), Fiatal Római Koros Kutatók III. konferenciakötete. Szombathely, Savaria Múzeum, 2014, 177-184.*
A szombathelyi Járdányi Paulovics István Romkert oktagonális épületgyűjtésének falfestményei. Savaria 36 (2013) 203-221.

SPEKNER Enikő

- Óbuda királyi székhelyé válása II. András korában. In: Majorossy J. (szerk.), Egy történelmi gyilkosság margójára : Merániai Gertrúd emlékezete, 1213-2013. Tanulmánykötet. Szentendre, Ferenczy Múzeum, 2014, 61-72.*

SZILÁGYI Gábor

- B. Nyékhelyi D. – Terei Gy., *Régészeti kutatások a volt Ifjúsági Park területén (Archaeological research in the territory of the former Youth Park)*. *AqFüz* 20 (2014) 93-102.
-- Nyékhelyi D. – Terei Gy., *Bevezetés. In: Vasáros Zs. (szerk.), Ostromok és hétköznapok: A Várkert Bazar területének története a régészeti kutatások tükrében (Sieges and the everyday : The History of the Castle Garden Bazaar in Light of the Archaeological Excavations)*. Budapest, Narmer, 2014, 20.

SZILAS Gábor

- Biller A. Zs. – Tóth F. M., *Újabb régészeti kutatások a lágymányosi domboson (Recent archaeological research in the Lágymányos Hills)*. *AqFüz* 20 (2014) 103-116.
Újabb régészeti kutatások a rákoscsabai szarmata településen (Recent archaeological excavations at the Sarmatian settlement in Rákoscsaba). *AqFüz* 20 (2014) 117-126.

TEREI György

- B. Nyékhelyi D. – Szilágyi G., *Régészeti kutatások a volt Ifjúsági Park területén (Archaeological research in the territory of the former Youth Park)*. *AqFüz* 20 (2014) 93-102.

- Vargha M., Madár alakú bronz csat az Árpád-kori Kána faluból (Bird Shaped Brooch from the Arpadian Age Village of Kána). *BudRég* 46 (2013) 151-166.
- A volt Ifjúsági Park déli részén feltárt középkori és török kori emlékek. In: Királyi Várkert Bazár 1875-2014 : A Várkert Bazár újjászületése 2014. április 3. : Emlékkönyv. Budapest, Swietelsky Magyarország Kft, 2014, 107-112.
- Horváth Z. – Mindszenty A., A XI. kerületi (kőérberki) Árpád-kori Kána falu templomának és temető-jének köztípusai. In: Mindszenty A. (szerk.), Budapest : Földtani értékek és az ember : városgeológiai tanulmányok. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2013, 151-156.
- Nyékhegyi D. – Szilágyi G., Bevezetés. In: Vasáros Zs. (szerk.), Ostromok és hétköznapiak: A Várkert Bazár területének története a régészeti kutatások tükrében (Sieges and the everyday : The History of the Castle Garden Bazaar in Light of the Archaeological Excavations). Budapest, Narmer, 2014, 20.
- Régészeti kutatások a Várkert Bazár, az egykori Ifjúsági park területén, 3. ütem. In: Vasáros Zs. (szerk.), Ostromok és hétköznapiak: A Várkert Bazár területének története a régészeti kutatások tükrében (Sieges and the everyday : The History of the Castle Garden Bazaar in Light of the Archaeological Excavations). Budapest, Narmer, 2014, 36-121.
- B. Nyékhegyi D., Régészek ásták fel az Ifjúsági parkot. In: Budapest (2014/4) 28-29.

TÓTH Anikó

A nyíri Mezőség a 10-11. században. Szeged, SZTE Régészeti Tanszék ; Bp., MNM, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet, 2014. (Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei)

TÓTH Farkas Márton

- Czajlik Z. – Reményi L., Új topográfiai eredmények a dédestapolcsányi Verebce-tető kutatásában II. *Magyar Régészet* (online magazin: http://www.academia.edu/9006366/%C3%A9_topogr%C3%A1fiai_eredm%C3%A9nyek_a_d%C3%A9destapolcs%C3%A1ny_i_Verebce-tet%C5%91_kutat%C3%A1s%C3%A1ban_II)
- Havas Z. – Papp A., Feltárások a Harsánylejtőn 2013-ban (Excavations in Harsánylejtő in 2013). *AqFüz* 20 (2014) 38-49.
- Anderkó K. – Benda J., Régészeti kutatások a budai Várhegy előterében (Archaeological research in the foreground of the Buda Castle Hill). *AqFüz* 20 (2014) 50-60.
- Biller A. Zs. – Szilas G., Újabb régészeti kutatások a lágymányosi domboson (Recent archaeological research in the Lágymányos Hills). *AqFüz* 20 (2014) 103-116.
- Budapest, XVI. ker. Nőgrádverőce út 57., Hrsz.: 104074/6. *AqFüz* 20 (2014) 130-132.

VÁMOS Péter

- Zsidi P. (szerk.), Aquincumi füzetek : A Budapesti Történeti Múzeum ásatai 2013-ban (Excavations at the Budapest History Museum in 2013). Budapest, BTM, 2014.
- Láng O. – Nagy A., The Aquincum Macellum: Researches in the area of the macellum in the Aquincum Civil Town (1882-1965). Applying new methods for old excavation materials. *Aquincum Nostrum* I.3. Budapest, BTM, 2014.
- Majdnem terra sigillata. Adatok az aquincumi canabae katonai fazekasműhelyének legkorábbi periódusához. In: Balázs P. (szerk.), *Fiatal Római Koros Kutatók III. konferenciakötete*. Szombathely, Savaria Múzeum, 2014, 143-160.

VÉGH András

- J. Benda, Two forgotten Friaries of the Suburb of Buda (Ofen) Excavations of the Augustinian and Carmelite Friaries. In: Z. Merinsky (ed.), *Forum Urbes medii aevi VII/1-2. Kláštery ve stredovekych mestech stredni Evropy (Monasteries in Medieval Towns of Central Europe)*. Brno, Archaia Brno o.p.s., 2013, 36-43.

VIRÁG Zsuzsanna, M.

Connections between the Balaton region and the environs of Budapest as reflected by the Middle Copper Age settlements 2012. In: O. Heinrich-Tamáska – P. Straub (hrsg.), *Mensch, Siedlung und Landschaft*

im Wechsel der Jahrtausende am Balaton (People, settlement and landscape on lake Balaton over the millennia). Budapest ; Leipzig ; Keszthely ; Rahden/Westf., VML, 2014. (Castellum pannonicum pelsonense; Vol. 4.) 35-62.

Középső rézkori település részlete a Nánási úton. BudRég 46 (2013) 67-115.

ZÁDOR Judit

Budapest, V. ker., Ferenciek tere. Aqfűz 20 (2014) 129-130.

ZSIDI Paula

-- Vámos P. (szerk.), Aquincumi füzetek : A Budapesti Történeti Múzeum ásatásai 2013-ban (Excavations at the Budapest History Museum in 2013). Budapest, BTM, 2014.

Régészeti feltárások Budapest területén 2013-ban (Archaeological excavations in the territory of Budapest in 2013). Aqfűz 20 (2014) 7-11.

-- Lassányi G., Budapest, III. ker., Aquincumi polgárváros nyugati oldal, Hrsz.: 19668/4. Aqfűz 20 (2014) 127-128.

-- S. Groh – H. Sedlmayer – O. Láng, Neues zur Urbanistik der Zivilstädte von Aquincum-Budapest und Carnuntum-Petronell. Auswertung und archäologische Interpretation der geophysikalischen Messungen 2011 und 2012. ActaArchHung 65 (2014/1) 361-403.

